

KIBRIS: BÖLÜNME SÜRECİNİ DURDURMAK

190. Avrupa Raporu – 10 Ocak 2008

İÇİNDEKİLER

ÖZET VE ÖNERİLER	i
I. GİRİŞ	1
II. BARIŞ SÜREÇLERİ.....	3
A. ANNAN PLANI.....	3
B. 8 TEMMUZ 2006 ANLASMASI	5
III. 2008 ÇÖZÜM İÇİN SON ŞANS MI?	7
A. GÖRÜSMELERE YENİDEN BASLANMASI	7
B. BM’NİN ROLÜ	8
C. DOĞRU ÇERÇEVENİN BELİRLENMESİ	9
D. AB’NİN YENİ SORUMLULUGU	10
E. AB-TÜRKİYE GÜMRÜK BİRLİĞİ EK PROTOKOLÜ	11
F. DOGRUDAN TİCARET TÜZÜĞÜ.....	12
G. DEVLET ÜZERİNDE UZLASILMASI	13
1. İki Kesimlilik	13
2. Güvenlik ve Toprak	14
3. Mülkiyet.....	14
4. Yerleşimciler ve sığınmacılar	15
IV. ÇÖZÜMÜN GETİRECEĞİ AVANTAJLAR.....	16
A. KIBRISLI RUMLARIN EKONOMİK VE GÜVENLİK ENĐİŞELERİ	16
B. KIBRISLI TÜRKLERİN KAZANIMLARI.....	18
C. TÜRKİYE’NİN AB’YE ENTEGRASYONUNUN YENİDEN BAŞLAMASI.....	18
D. YUNANISTAN İLE OLAN BARIŞ ORTAMININ SÜRDÜRÜLMESİ	19
E. AB’NİN İŞLEYİŞİNDE KIBRIS’IN AYAKBAĞI OLMAKTAN ÇIKARILMASI	20
V. BÖLÜNME SÜRECİNİ TETİKLEYEN FAKTÖRLER	21
A. GEÇİŞ KAPILARI AÇIK AMA İNSANLAR KAPALI	21
B. AB’NİN BÜYÜSÜ KAYBOLDU	22
C. KIBRIS TÜRK TARAFINDA İNŞAAT SEKTÖRÜNDEKİ PATLAMA	24
D. ANKARA’NİN YAŞADIĞI HAYAL KIRIKLIĞI	25
E. YUNANISTAN’IN SAHA KENARINA ÇEKİLMESİ	26
F. BÖLÜNMENİN AÇIKÇA DESTEKLENMESİ	26
G. “TAYVANLAŞMA”	28
VI. SONUÇ	29
EKLER	
A. KIBRIS HARİTASI.....	30
B. KIRIS KRONOLOJİSİ	31

KIBRIS: BÖLÜNME SÜRECİNİ DURDURMAK

ÖZET VE ÖNERİLER

2008 yılında Birleşmiş Milletler (BM) Avrupa Birliği'nin (AB) teşvikiyle Kıbrıslı Türk ve Rumlar arasında uzun yıllardır süregelen anlaşmazlığı çözmek amacıyla bir büyük çaba daha sarf edilmeli ve adanın tekrar birleşmesi için kapsamlı bir çözüme ulaşılmalı. Tüm tarafların böyle bir çözümden kazanacakları çok şey var. Kıbrıslı Rumlar için bu çözüm, süregelen güvensizlik durumunun sona ermesini, bölgede en dinamik durumda olan Türkiye ekonomisine erişimi ve Doğu Akdeniz'in merkezi durumuna gelmesiyle birlikte hizmet endüstrisinin değerinin artmasını sağlayacak. Kıbrıslı Türkler için, şu anda büyük ölçüde mahrum kaldıkları AB vatandaşlığının haklarından faydalanma anlamına gelecek. Avrupa Birliği için Kıbrıs'taki çözümsüzlük, Afganistan'da NATO'yla işbirliğinden Çin'den ithal edilecek ayakkabılara kadar birçok konuda işleyişini engelleyen bir sorun olarak karşısında durmakta. Türkiye ise çözümlerle beraber AB ile bütünleşme sürecindeki temel bir engeli aşmış olacak.

Bu çaba başarılı olmazsa muhtemel öteki seçenek, bölünme olacaktır. Bu yöndeki ilerleyiş, tarafların uzun yıllardır savundukları tutumlarını ironik bir şekilde değiştirmeleriyle 2004 yılında Annan Planı'nın Kıbrıslı Türkler tarafından kabul edildiği halde Kıbrıslı Rumlar tarafından reddedilmesi sonucu başarısızlığa uğraması ve Kıbrıs Rum Yönetimi'nin bölünmüş adanın tek temsilcisi olarak AB'ye üye olması sonucu ivme kazandı. 1974'teki Türk işgalinden beri adada neredeyse hiç kan dökülmesi ve şiddetli çatışma ihtimali yok denecek kadar az olsa da 2004 yılındaki gelişmeler gösterdi ki görece sükunetli gözükün statükonun süresiz korunabileceğine dair yaygın kanı artık geçerliliğini yitirdi.

Herhangi bir çözüm bulunamadığı takdirde, "Tayvanlaşma" diye bahsedilen süreç kaçınılmaz şekilde hızlanacak ve dolayısıyla bölünme kalıcılaşacaktır. Tüm tarafların bu zamana kadar yaptıklarından daha dikkatli şekilde bu sürecin olumsuz yanlarını değerlendirmeleri gerekmektedir. Kıbrıslı Rumların uğrayacağı kayıpların başında kendini Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti olarak ilan eden devlete karşı uluslararası müsamahanın giderek artması, herhangi bir çözüme ulaşıldığı takdirde Kuzey Kıbrıs tarafından geri verilecek kayda değer miktarda toprağın kaybı, adadaki Türk askeri varlığının

kalıcılaşması, Rumlara ait mülkler üzerinde Kıbrıslı Türkler tarafından yapılan inşaatlarda patlama yaşanması ve adaya daha fazla Türk yerleşimcinin gelmesi olacaktır. Kıbrıslı Türklerse daha yavaş bir kalkınmayla yetinecek, izolasyonlar nedeniyle uygun bir ortam bularak artan suç ve örgütlerle daha zorlu bir mücadele vermek zorunda kalacak ve belirsiz bir müddet AB vatandaşlığı gibi birçok haktan yararlanamayacaklar. Türkiye, AB ve NATO ile olan geniş kapsamlı ilişkilerinde sıkıntılı bir ortamla karşılaşacak ve liderlerin iktisadi, hukuki ve idari reformlara devam etmeleri çok daha zor hale gelecektir.

Adayı yeniden birleştirecek herhangi bir çözümün tarafların uzun süre önce idrak ettikleri ve BM'nin arabuluculuk çabalarının temelini teşkil eden iki kesimlilik ve iki toplumluluk ilkelerine dayanması gerekmektedir. Her iki taraf için, 9500 sayfalık Annan Planı'nın en azından üçte ikisi kabul edilebilir durumdadır ve müzakerelere ciddiyetle başlama yönünde siyasi irade ortaya çıkarsa geriye kalan ve anlaşma sağlanamayan konularda kolaylıkla uzlaşma sağlanabilir. Bu, yeni bir başlangıcı gerektirecektir: Kriz Grubu'nun Kıbrıs ile ilgili ilk raporunu açıkladığı Mart 2006'dan beri adadaki iki toplumun liderleri arasındaki 8 Temmuz 2006 Anlaşması'na dayanan ve başlangıçta umut verici olan sürecin tam anlamıyla çıkmaza girdiği açık bir şekilde ortaya çıktı.

Kıbrıs Rum tarafında Şubat 2008'de yapılacak cumhurbaşkanlığı seçimlerini takip eden süreç, her iki topluma da anlamlı müzakerelere başlamak için gereken iradeyi yeniden tesis etmek için bir imkân sunabilir. Birçok kesimde seçimlerin sonucunun bu tarzda bir müzakere sürecine olanak sağlayacağı yönünde anlaşılabilir bir kuşku olsa da bu konuya peşin hükümlü yaklaşılması önemlidir. Önümüzdeki haftalarda bölünmeye doğru giden sürecin zararları ve kalıcı bir birleşmenin yararları gibi öze dair meselelere ve müzakerelerin nasıl bir süreçle yürütülebileceği konusuna odaklanılması için hem içeride hem de dışarda azami çaba harcanması gerekmektedir. Bu rapor, bu amaca hizmet etmek amacıyla yazılmıştır.

Arzulanan sonuç, her iki tarafın liderlerinin seçimlerden sonra en kısa zamanda bir araya gelerek BM'ye görüşmeleri

başlatmak için ciddi bir kararlılığın içinde olduklarını ifade etmeleri ve bu iradelerini tek taraflı güven arttırıcı önlemlerle desteklemeleri olacaktır. BM, bunun ardından liderler arasındaki yüz yüze görüşmeler için gereken çerçeveyi oluşturmak amacıyla adaya bir misyon göndermelidir. Tam bu noktada, Türkiye tek taraflı olarak deniz ve hava sahasını Kıbrıslı Rumlara açmalı ve Rumlar buna karşılık olarak Kıbrıslı Türklerin AB'yle doğrudan ticaret yapmalarını önlemek için koydukları engelleri hızla kaldırmalıdır. Kuşkusuz alınması zor olan bu önlemler, bir arada gerçekleştirildiğinde müzakerelerin gerçek anlamda başarılı olmasını sağlayacak ortamı yaratacaktır.

ÖNERİLER

Kıbrıslı Rumların Şubat 2008'deki cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ardından müzakere sürecini yeniden başlatmak için

1. Kıbrıslı Rum ve Türk liderler, kapsamlı bir çözüme ulaşmak üzere BM arabuluculuğundaki barış görüşmelerine yeniden başlama konusundaki iradelerini ifade etmelidir. BM ise adada ekibini oluşturarak durum değerlendirme misyonu yürütmek üzere üst düzey bir yetkili göndermelidir.

Müzakerelerin başarıya ulaşmasını kolaylaştırıcı bir ortam yaratmak için

2. Kıbrıslı Rumlar, tek taraflı güven arttırıcı önlem olarak Kıbrıslı Türklerin ürünlerinin doğrudan AB'ye satılabilmesini sağlayacak Doğrudan Ticaret Tüzüğü'nün uygulamaya geçmesini kabul etmelidir.
3. Kıbrıs Türk yönetimi, tek taraflı güven arttırıcı önlem olarak Kıbrıslı Rumlara ait gayri-menkuller üzerindeki yapılaşmayı dondurmalıdır.
4. Türkiye, tek taraflı güven arttırıcı önlem olarak 2005'te AB'yle imzalanan Gümrük Birliği Ek Protokolü'ndeki deniz ve hava limanlarının Kıbrıs Rum trafiğine açılması yönündeki taahhütlerini yerine getirmelidir. Ülkenin sivil ve askeri liderleri, Kıbrıs'ın iki kesimli, iki toplumlu bir federasyon çatısı altında yeniden birleşmesi doğrultusundaki kararlılıklarını ifade etmeli ve çözümün ardından askeri birliklerini adadan tamamen çekmelidir.

Müzakerelerin ivmesini sürdürmek için

5. Kıbrıs'taki her iki yönetim; AB'nin Kıbrıslı Türklerin idaresindeki bölgelerde rahatça çalışmasının önündeki engelleri kaldırmalı, Kıbrıslı Rumlar Kıbrıslı Türklerin ürünlerine ve reklamlarına karşı medyada ve ticarete uygulanan ayrımcılığa

karşı caydırıcı önlemler almalı, Kıbrıs Türk polisi, kamu sağlığı kurumları ve günlük hizmetlerin verilmesini sağlayan diğer kuruluşlarla işbirliği yapmalıdır.

6. Kıbrıs Türk hükümeti, Kıbrıs Rum limanlarını kullanarak ihracat yapmaya çalışan tüccarlara yönelik tacizlere son vermeli, özellikle Kıbrıs Rum kesimindeki özel sektörle karşılıklı çıkarlara dayanan ortak girişimleri cesaretlendirmeye ve sivil toplumun tekrar bir araya gelmesine yönelik ve AB tarafından kaynak sağlanan iki toplumlu projelerin ilerlemesine izin vermelidir.
7. BM ve AB, iki toplum arasındaki buluşmaları bilhassa birleşmenin getireceği iktisadi, toplumsal ve siyasi kazanımların tartışılması imkânını arttırmak için yürüttükleri işbirliğini geliştirmeli ve derinleştirmelidir.
8. Türkiye:
  - (a) Kıbrıslı Rumların endişelerini azaltmanın yollarını araştırmalı, Yeşil Hat yakınlarında askeri tatbikatlardan ve uluslararası olarak tanınan Yunan veya Kıbrıs Rum hava sahasında askeri uçuşlar yapmaktan kaçınmalı;
  - (b) Müzakere sürecinde kayda değer bir gelişme olur olmaz adadaki askeri varlığının uluslararası denetime açılmasını kabul etmeli;
  - (c) görüşmeleri desteklemek amacıyla siyasilere, iş adamları ve aydınları Kıbrıslı Rumlarla temas kurmaya teşvik etmelidir.
9. Yunanistan, Kıbrıs sorununun çözümsüzlüğün muhtemel tehlikelerini bütün AB üyesi ülkelere 2008'deki kapsamlı görüşmelere zemin hazırlaması açısından anlatmalı ve Kıbrıslı Rumları Ankara ile Atina arasında 1999'dan beri devam eden yumuşama sürecini benimseme konusunda cesaretlendirmelidir.
10. AB kurumları ve üye devletler, 2008'de görüşmelerin yeniden başlatılmasına destek vermeli ve olası bir başarısızlık durumunda hemen müdahale edebilmek için gelişmeleri yakından takip etmeli, Avrupa kamuoyuna ve siyasi seçkinlere Kıbrıs sorununun ortak dış ve güvenlik politikalarına nasıl zarar verdiğini anlatmalı ve Rusya'yı adada bir çözüm bulunması yolunda etkinliğini kullanması konusunda cesaretlendirmelidir.
11. ABD, Avrupa ülkeleri ve Güvenlik Konseyi üyeleriyle birlikte hareket ederek Kıbrıs sorununun çözümsüzlüğünün yarattığı tehlikelerin altını çizmelidir.

Lefkoşa/İstanbul/Brüksel, 10 Ocak 2008

KIBRIS: BÖLÜNME SÜRECİNİ DURDURMAK

I. GİRİŞ

Yaklaşık elli yıllık tarihini geride bırakan Kıbrıs sorunu, otuz yılı aşkın bir süredir diplomatik bir çıkmaz içinde bulunuyor.¹ Doğu Akdeniz’de bulunan bu adada Türkler ve Rumlar arasındaki gerilim, Britanya’nın sömürge yönetiminin nüfuzunun azalmasıyla birlikte² 1950’lerde tırmandı ve 1963-1974 yılları arasında şiddet ve etnik temizliğe dönüştü. İki toplum arasındaki huzursuzluk, adada 1974 yılında Yunanistan tarafından desteklenen bir darbenin gerçekleşmesi ve ardından Türkiye’nin işgaliyle adanın ikiye bölünmesi sonucu zirve noktasına vardı. O tarihten sonra Kıbrıs’ta neredeyse hiç kan dökülmedi. BM barış gücü (UNFICYP), adada yaşayan Rumların ve Türklerin sözlü sataşmalar dışında çatışma olmaksızın birarada yaşamalarını sağlamakta ve birkaç yılda bir meydana gelen huzursuzluklar, varlıklarının ne kadar gerekli olduğunu ortaya koymaktadır. Günümüzde Kıbrıs’ta yüzde 80’i Rum ve yüzde 20’si Türk olmak üzere yaklaşık bir milyon Kıbrıslı yaşıyor.³

Birçok devlet şimdiye kadar Kıbrıs meselesiyle yakından ilgili oldu.⁴ Kıbrıs’ın bağımsızlığını ilan eden 1960 anlaşmalarına göre Birleşik Krallık, Yunanistan ve Türkiye garantör ülkeler olarak tanınıyor. Barış gücü adaya 1964’te geldi ve bu tarihten itibaren BM, çözüm için yürütülen müzakerelerde arabuluculuk rolünü üstlendi. Kıbrıs Rum hükümetinin 2004’te Avrupa Birliği üyesi olmasından bu yana AB de pratikte bu meselede taraf haline geldi.

Yüzyıllar boyunca birarada yaşamalarına ve birçok benzerliklerine rağmen dil ve din (Ortodoks Hristiyan ve Müslüman) konusunda birbirinden ayrılan Kıbrıslı Türkler ve Kıbrıslı Rumların adanın tarihini çok farklı biçimlerde algılamaları, barışı engelleyen unsurlardan birini oluşturuyor. Bunun sonucunda oluşan karşılıklı güvensizlik, iki kesimde okutulan önyargılı okul kitapları ve Kıbrıslı Rumlarla Türkiye arasında doğrudan iletişimin 1974’ten beri yok denecek kadar azalmış olması nedeniyle daha da kötü bir hal almakta.

Kıbrıslı Rumlar, adanın tarihini Helen tarihinin bir parçası, etnik ve kültürel açıdan Yunan olarak kabul ediyor ve diğer anlatıları bir kenara iterek adanın tarih boyunca yönetimi altında olduğu güçleri göz ardı ediyorlar.⁵ Kıbrıslı Türklerse Rumlarla yüzyıllarca birarada yaşamalarının yanı sıra 307 yıl süren ve adada bir hükümdarın yönetiminde geçen en uzun dönemlerden biri olan Osmanlı yönetiminin siyasi ve tarihi mirasına

¹ Bakınız Kriz Grubu’nun 17. Avrupa Raporu, *Kıbrıs Çıkmazı: Bundan Sonrası*, 8 Mart 2006. Konu hakkında daha fazla bilgi için bakınız: Andrew Borowiec, *Cyprus, A Troubled Island* (Westport, 2000); ve Joseph S. Joseph, *Cyprus: Ethnic Conflict and International Politics* (Londra, 1999).

² Osmanlı yönetiminde bulunan Kıbrıs, 1878’de Britanya’nın denetimine geçti. Adayı 1914’te ilhak eden Britanya, 1925’te adanın kraliyet sömürgesi olduğunu ilan etti.

³ 1974’ten önce nüfusun yüzde 77.1’ini Kıbrıslı Rumlar, yüzde 18.2’siniyse Kıbrıslı Türkler oluşturuyordu. Resmi rakamlara göre 2006 sonu itibarıyla Kıbrıslı Rumların nüfusu 778.700 idi. Türk tarafında Nisan 2006’da yapılan sayıma göre kendini Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti olarak ilan eden ülkenin nüfusu 178.000 iken Rum yönetimi bunların yalnızca 88.900’ünün Kıbrıslı Türk olduğunu kabul ediyor. Türkiye’den gelerek kuzey Kıbrıs’a yerleşenlerin sayısı en az 100.000’i buluyor. Yaşanan sorunlar sonucu adadan göç edenlerin sayısı oldukça fazla ve yurtdışında yaşayan Kıbrıslı sayısının Kıbrıslı Rum ve Türklerin toplam nüfusunun yarısı kadar olduğu tahmin ediliyor.

⁴ “Coğrafya, tarihin anasıdır” deyişine Kıbrıs’tan daha iyi bir örnek bulmak çok zordur ... tarihin ilk dönemlerinden günümüze kadar Kıbrıs, çevresindeki devletler tarafından hep yönlendirilmiş. Kaderine başkalarının kurbanı olmak yazılmış”, Alan James, *Keeping the Peace in the Cyprus Crisis of 1963-64* (Londra, 2002).

⁵ 1980’ler ve 90’larda iki toplumun uzlaşması için büyük çaba harcayanlardan biri olan Kıbrıslı Rumların tecrübeli müzakerecisi ve eski Cumhurbaşkanı George Vassiliou, kendisi gibi barış yanlılarının gelecekte başarısız olmalarının nedenini Rum toplumunun beslediği sahiplenme duygusuna bağlıyor. “Bana yapılan saldırıların şiddeti inanılmazdı. [Diğerleri] çözümden ölesiye korkuyorlar. Federasyon istemiyorlar ... Biz Kıbrıslı Rumlar adayı Yunan adası olarak görüyoruz. Kıbrıslı Türklerle ise muhalebeci, fakir, garip işlerde çalışan ve daha alt kesimden insanlar olarak bakıyoruz. Siyasi eşitliği kabul etmek bizim için son derece zor”, Kriz Grubu’na verilen mülakat, Lefkoşa, Ekim 2007.

dayanarak adanın tarihinde Rumlarla aynı ölçüde pay sahibi olduklarına inanıyorlar.

Birleşik Krallık, Kıbrıs'ı terk etmeye hazırlanırken yüzde 78 ile çoğunluğu oluşturan Kıbrıslı Rumlar, Kıbrıs'ın Yunanistan'la birleşmesini (Enosis) amaçlıyorlar ve bunun için savaşıyorlardı. Nüfusun yüzde 18'ini oluşturan Türk azınlık ise taksimi yani adanın bölünerek Türk tarafının Türkiye'nin yönetimine geçmesini savunuyorlardı.⁶ Varılan sonuç, 1960'ta kurulan yeni bir cumhuriyet ve tarihin en karmaşık sömürge sonrası anayasa rejimi oldu. Başka nedenlerin yanı sıra her iki taraf da yeni sistemi tamamı ile benimsemedikleri için yeni rejim iyi işleyemedi ve üç yıl içinde çöktü.

Kıbrıslı Rumlara göre 1960 ile 1974 arası etnik uyumun hakim olduğu bir dönemdi⁷ ve Kıbrıslı Türkler 1963'te ortak devletten tek taraflı olarak çekilmişlerdi. Kıbrıslı Türklerse aleyhlerinde yapılmak istenen on üç maddelik bir anayasa değişikliği pakedi nedeniyle yönetimi terk etmeye zorlandıklarını ve ardından dirençlerinin kırılmaya çalışıldığını anlatıyorlar.⁸ 1963-1974 arasında 20.000-25.000 Kıbrıslı Türk yani yaklaşık toplam Türk nüfusunun dörtte biri evlerini terk etmek ve bazı durumlarda çok kötü koşullarda yaşamak zorunda kaldılar. Evleri terk etme, en yoğun olarak çatışmanın ilk yılında yaşandı. Bir yıl sonra BM barış gücünün adaya gelmesiyle şiddet büyük oranda sona erdi.⁹ Türklerin ve Kıbrıslı Türklerin tarih yazımındaysa söz konusu dönem, etnik temizlik, köylerde yapılan katliamlar, rehin almalar ve çadırlarda geçirilen mahrumiyetle dolu yıllar olarak anlatılıyor.¹⁰

1974 temmuzunda Atina'daki askeri cunta, Kıbrıs'ı Yunanistan'la birleştirmek amacıyla Rum Milli Muhafız Ordusundaki askerlerin plandığı askeri darbeyi destekledi. Türkiye, 1963'teki ayrılmadan sonra Kıbrıs Rum yönetiminin meşruiyetini tanımasa da Kıbrıs Cumhuriyeti'nin 1960 kurucu anlaşmalarına dayanarak anayasayı yeniden tesis etmek için müdahale hakkı olduğunu dile getirdi. 20 Temmuzda bir operasyonla adayı işgal etti ve yüzde 37'sini ele geçirdi.¹¹

Türkiye'nin işgalinin yarattığı şok, uzun yıllar boyunca işgalin devam etmesi ve neden olduğu ölüm ve hasarlar Kıbrıslı Rumlarda sarsıcı bir etki bıraktı.¹² İşgal ve sonrasında yaşanan acı değişimler sonucunda Kıbrıslı Rumların üçte biri (142.000-162.000 arası) adanın kuzeyinden güneyine göç etmek zorunda kaldı. Yine bu dönemde Kıbrıslı Türk nüfusun yüzde kırkı yani 45.000 kişi evlerinden ayrılarak kuzeye yerleştiler. Kıbrıslı Türkler, bu olayı, yirmi yıl süren toplumlar arası gerilim ve çatışmayı sona erdiren bir "barış operasyonu" olarak anıyor.

Yapılan doğru ve yanlışları tartışmak yıllardır taraflara hiçbir şey kazandırmadı. Kıbrıslı Türkler, 1974'ten önce haklarının gasp edildiğini iddia ediyorlar. Kıbrıslı Rumlarsa günümüzdeki Kıbrıs sorununun nedenini Türkiye'nin 1974'teki "istila ve işgaline" bağlıyorlar. Türk generalleri, buna karşılık yapılan müdahalenin iki toplum arasındaki çatışma ve ölümlere son verdiğini ve bir nevi barışı sağladığını savunuyorlar. Yunanistan ve Kıbrıs Rum hükümeti, Türkiye'yi AB'nin dışında tutmaya güçlerinin ve teknik açıdan haklarının bulunduğunu dile getiriyorlar. Ne var ki çözüme doğru adımlar atılmak isteniyorsa tüm tarafların bu sağırlar diyaloguna son vermeleri gerekiyor.

⁶ Kıbrıslı Rumların bu konudaki görüşü için uzun yıllar müzakereci olarak görev yapan Glafcos Clerides'in *Cyprus: My Deposition* (Lefkoşa, 1989) adlı kitabına bakınız. Kıbrıslı Türklerin görüşü için bakınız Pierre Oberling, *The Road to Bellapais* (Boulder, 1982). Lawrence Durrell'in tanınmış kitabı *Bitter Lemons* (Londra, 1957), etnik çatışmanın nasıl geliştiğini anlatıyor. Yiannis Papadakis'in *Echoes from the Dead Zone: Across the Cyprus Divide* (Londra, 2005) adlı kitabı, Kıbrıs Rum ve Türk milliyetçilikleri arasındaki çatışmayı kişisel deneyiminden yola çıkarak acı bir şekilde anlatıyor.

⁷ Bu kanı artık sorgulanmaya başlıyor. Avrupa Parlamentosu'ndaki Kıbrıslı Rum Marios Matsakis, bir gazeteyle verdiği demeçte "Kıbrıslı Türklerle barış ve uyum içinde yaşadığımız kocaman bir yalanmış" diyordu, *Cyprus Mail*, 31 Ağustos 2007.

⁸ Adada çatışmaların başladığı dönemdeki Kıbrıs Rum toplumunun iddialarını yansıtan aydınlatıcı belgeler ve için bakınız: www.cyprus-conflict.net.

⁹ Yaklaşık 700 Yunanlı ve Kıbrıslı Ermeni de evlerini terk etmek zorunda kaldı.

¹⁰ 191 Kıbrıslı Türk öldürüldü. Hâlâ kayıp olan 206 Türk'ün öldüğüne inanılıyor. 133 Kıbrıslı Rum öldürüldü ve kayıp olan 41 Rum'un öldüğüne inanılıyor. Ölümünün büyük kısmı

1963-64 arasında gerçekleşti. Bakınız: "Kıbrıs Nereye?", Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı (TESEV), Nisan 2005.

¹¹ Kıbrıslı Rumlar, müdahale hakkı bulunsu da bunun askeri bir yönünün olmadığını ve Kıbrıs'taki darbenin ve Yunanistan'daki cuntanın son ermesiyle bu hakkın kendiliğinden ortadan kalktığını savunuyorlar.

¹² "Bu toplum, Türkiye'nin tecavüzüne uğramış gibi hissediyor", Kriz Grubu'na verilen mülakat, barış aktivisti Yiouli Taki, Lefkoşa, Ekim 2007. 1974'teki kayıpların sayısı hâlâ tartışılıyor. 'Kıbrıs Nereye?' (a.g.e.) raporundaki kapsamlı araştırmaya göre öldürülen 3.500 kişinin üçte ikisi Kıbrıslı Rum'du. Bu rakama 93'ü Nikos Sampson darbesi sırasında olmak üzere 891 Kıbrıslı Rum asker ve 250 Kıbrıslı Türk asker dahildir. Buna ek olarak hâlâ kayıp olan 1.434 Kıbrıslı Rum (üçte ikisi asker) ve 272 Kıbrıslı Türk'ün de öldüğüne inanılıyor. Ayrıca 494 Türk askeri ve darbe sırasında ölen 5 kişi de dahil 193 Yunan askeri de öldü. Kıbrıslı Rumların kayıpları tam olarak bilinmiyor, ancak hükümetin internet sitesine göre 1.474'ü buluyor. www.cyprus.gov.cy.

II. BARIŞ SÜREÇLERİ

1974'ten bu yana Kıbrıs sorununu çözmek amacıyla birçok girişim yapıldı ve bu girişimlerin başarısız olmasında birden fazla tarafın sorumluluğu oldu.¹³ Ne var ki birbiri ardına göreve gelen BM Genel Sekreterleri öncülüğündeki uluslararası arabuluculuk sayesinde çözümün ana hatları belirlendi: bağımsız, egemen, iki toplumlu ve iki kesimli bir federasyon ve bunun gerektirdiği toprak düzenlemeleri; yerinden edilmiş kişilerin durumu ve malları konusunda uzlaşılması ve seyahat, yerleşme ve mülk edinme özgürlüğünü sağlayacak hükümler.¹⁴

Yaklaşık her on yılda bir gündeme gelen barış planları, genellikle uluslararası baskının arttığı zamanlarda başarının kıyısından son anda döndü. Başarısızlıkların temel nedeni, iki tarafın algı ve zihinlerinin birbirinden son derece uzak olması nedeniyle orta noktanın her ikisi için de kabul edilemez olmasıydı. Kıbrıs Rum tarafı, Annan Planı'nda öngörülen iki devletli federasyonun "işlevsiz"¹⁵ bir yönetim yaratacağını savundu. Kıbrıslı Türklerse tüm yetkileri Kıbrıslı Rumlar'ın kontrolündeki ortak devlete devretmenin Türk toplumunu ikinci plana atacağından endişe ediyordu.

Pek çok kez taraflardan biri veya her ikisi, karşısındakinin varılacak anlaşmaya uymayacağını düşündü ve zamanın kendi lehine işlediği sonucuna vardı. Hatta ikinci

derecedeki ayrıntılar üzerinde yapılan görüşmeler, kısa süre içerisinde temel ayrılık noktalarına gelip çattı. Yalnızca tek taraflı açılımlar (Kıbrıslı Türkler tarafından Yeşil Hat üzerindeki geçiş kapılarının 2003'te açılması gibi) Kıbrıslıların yaşamlarını normalleştirme konusunda başarıya ulaştı. Kısmi çözüm önerileri ve karşılıklı güven artırıcı önlemlerse genellikle başarısızlığa mahkûm oldu.

Kıbrıslı Rumlar açısından süregelen güvensizlik ortamının, Türkiye içinse uluslararası toplumun tepkilerinin bedelinin ağır olmasına rağmen gurur, korku ve bazen de karşı tarafı cezalandırma arzusu, Kıbrıslı Türkleri ve Rumları uzlaşmaz pozisyonlarından geri adım atmamaya zorluyor.¹⁶ Rauf Denktaş'ın cumhurbaşkanlığı döneminde Kıbrıslı Türkler, çözüm yönünde adım atmayan taraf olarak görülüyordu. 2004'te yapılan Annan Planı referandumlarında Kıbrıs Rum tarafı ret oyu verince BM Genel Sekreteri, Rumların "Kıbrıs sorununun iki toplumlu iki kesimli federal çözümüne sadıklarsa bunu açıkça göstermek zorunda olduklarını"¹⁷ belirtmişti.

Bazı yorumculara göre Kıbrıs'ta çözümün yerini barış süreçleri yürütme alışkanlığı almış durumda. Avrupa Parlamentosu'nun Kıbrıslı Rum üyesi Marios Matsakis'in sözleriyle "siyasetçilerin de dahil olduğu çok fazla sayıda kişi, Kıbrıs sorununun çözümsüz kalmasını tercih ediyor çünkü Kıbrıs sorunu olmazsa kendilerine yeni bir iş bulmak zorunda kalacaklar."¹⁸

A. ANNAN PLANI

1974'ten bu yana çözüm yolunda harcanan en yoğun çaba, dört buçuk yıl süren bir çalışmanın ardından sunulan ve Kofi Annan'ın ismiyle anılan plan oldu.¹⁹ Planın ilk resmi

¹³ David Hannay, *Cyprus: The Search for a Solution* (Londra, 2005) adlı kitabında Kıbrıslı Türklerin eski lideri Rauf Denktaş'ın Kıbrıs'ta federal bir çözüme ulaşılmasını uzun süre nasıl engellediğini ayrıntılarıyla anlatıyor. Papadopoulos'un Annan Planı'nı reddetmesinden önceki dönemde Kıbrıslı Rumların çözümü engelleme yönündeki daha az belirgin tavrının bir özeleştirisi için bakınız: Nicos Rolandis, "In the Death Chamber", *Cyprus Mail*, 14 Ekim 2007. Barış görüşmelerinin başarısızlığa uğramasının ardından 1983'te yazdığı dışişleri bakanı görevinden istifa mektubunda şunları yazdığını aktarıyor: "Sürekli tuzaklardan, ayrılıkçı eğilimlerden ve ulusal tehlikelerden bahsediliyordu. Şimdiyse ... milliyetçi nutuklar ve Türk işgaliyle başbaşa kaldık".

¹⁴ Sözü geçen ana hatlar, aralarında şu anlaşmaların da bulunduğu birçok girişimin unsurlarını içeriyordu: 1960 kurucu anlaşmaları, 1977 ve 1979 Üst Düzey Anlaşmaları, 1992 tarihli BM "fikirlere dizisi" ve 2004 Annan Planı öncesi yapılan çalışmalar. 1977 Üst Düzey Anlaşması; 1960'ta Kıbrıs'ın bağımsızlığını kazanmasından 1977'de ölümüne kadar Kıbrıs Cumhuriyeti'nin cumhurbaşkanı olan Başpiskopos Makarios ile 1973'ten 2005'e kadar Kıbrıslı Türklerin lideri olan Rauf Denktaş arasında yapılmıştı. 1979 Anlaşması ise yine Denktaş'la Makarios'tan sonraki cumhurbaşkanı Spiros Kipriyanu arasında görüşülmüştü.

¹⁵ "Bu, BMW sürmeyi seven birine eski bir Skoda araba teklif etmeye benziyor", Kriz Grubu'na Kıbrıslı Rum bir yetkili tarafından verilen mülakat, Brüksel, Aralık 2007.

¹⁶ Rum dış politikasının önde gelen uzmanlarından biri, iki toplum arasındaki uzaklaşmayı Kıbrıslı Rumların gözüyle şu şekilde özetliyor: "Türklerin silahı var. Bizimse silahımız AB. Biz istediğimizi elde edemezsek onların da etmesine izin vermeyeceğiz", Kriz Grubu'na verilen mülakat, Atina, Ekim 2007. Türk istihbarat teşkilatından emekli kıdemli bir yetkiliyse şöyle diyor: "güçlü bir ekonomimiz yok, uluslararası arenada yaptırım gücümüz de yok. Biz de tabi ki silahlı kuvvetlerimize başvuruyoruz. Elimizdeki tek güçlü silah bu", Kriz Grubu'na verilen mülakat, Ankara, Ekim 2007.

¹⁷ "BM Genel Sekreteri'nin Kıbrıs'ta İyi Niyet Misyonu Raporu", UNSC S/2004/537, 28 Mayıs 2004.

¹⁸ Mülakat, *Cyprus Mail*, 31 Ağustos 2007.

¹⁹ Bu dönemde Birleşik Krallık'ın özel temsilcisi olarak görev yapan David Hannay'ın adı geçen eseri, Annan Planı sürecini ve nasıl reddedildiğini en ayrıntılı sunan çalışma olarak anılabilir. Ayrıca Miltiades Hatzopoulos, "Pride and Prejudice in a British View of the Annan Plan Negotiations", *Southeast European and Black Sea Studies* cilt 6, sayı 4 (Aralık 2006) adlı makalesinde Birleşik Krallık'ın önceliğinin Kıbrıs'ın AB üyeliğinden sonra adadaki egemen üslerini

versiyonu, Kasım 2002’de kamuoyuna sunuldu. Uluslararası camia, Kıbrıs’ın yaklaşan AB üyeliğinin sorunun çözümü için eşsiz bir fırsat ve motivasyon sağlayacağını ümit ederken bazı büyük devletler de bölünmüş bir adanın AB’ye katılmasıyla sorunların birliğe taşınacağından endişe ediyordu.²⁰

Annan Planı’nın orijinaliği, önerdiği iki kesimli, iki toplumlu çözümden çok son derece kapsamlı bir öneri olmasından kaynaklanıyordu. İki kesim arasında “ortaklık” ve “siyasi eşitlik” gibi anahtar kelimelere, “egemenliğin” iki topluma da dayanması fikrine ve iki taraf için de bir “devlet” hedefine, BM’nin 1992’deki “fikirlere dizisi”nde ve önceki girişimlerde de rastlanmıştı. Nisan 2004’te sunulan beşinci ve son versiyonunda Annan Planı’nda 182 sayfa ana madde ve kesinleşmiş yasa ile yasa taslağı ve anlaşmalardan oluşan 9000 sayfayı aşkın ek bulunuyordu. BM, AB ve ABD tarafından desteklenen plan, Nisan 2004’te Kıbrıslı Rum ve Türklere iki ayrı referandumda sunuldu. İki topluma ilk defa fikirlerini doğrudan ifade etme fırsatı verilmişti.

Denktaş, planın ilk üç versiyonunu reddetmiş olsa da bu katı tavrın gelecekteki refahlarını ve AB üyesi bir Kıbrıs’ta Kıbrıslı Rumlarla eşit statü kazanma hakkını zora sokacağına inanan Kıbrıslı Türkler, bu olumsuz tavrı değiştirdiler. Halk, daha önce benzerine rastlanmamış gösterilerle sokağa döküldü ve Denktaş’ın partisi Aralık 2003’te yapılan seçimlerde meclisteki çoğunluğu çözümlenmiş Mehmet Ali Talat’ın partisine kaptırdı. Denktaş, Kıbrıslı Türkler adına baş-müzakerecilik görevinden istifa etti ve cumhur-başkanlığı seçimleri sonrası makamını Talat’a teslim etti. Aralık 2004’ten itibaren Türkiye’deki yeni AKP hükümeti, ülkesinin AB’ye katılım sürecini kolaylaştırmak amacıyla Kıbrıs’ta “bir adım önde olma” siyaseti güdeceklerini ifade etti. Referandum sonuçlarına göre Kıbrıslı Türklerin yüzde 65’i Annan Planı’na “evet” dedi.

Ne var ki planı Kıbrıslı Rumlara kabul ettirmek o kadar kolay olmayacaktı.²¹ Prensipite 1977’den bu yana federal

---

elinde tutmak olduğunu yazıyor. Ayrıca bakınız: Claire Palley, *An International Relations Debacle: The UN Secretary-General’s Good Offices Mission in Cyprus 1999-2004* (Oxford, 2005); ve James Ker-Lindsay, *EU Accession and UN Peacemaking in Cyprus* (Londra, 2006).

²⁰ AB, başlangıçta bölünmüş adayı birliğe kabul etmeye sıcak bakmıyordu. Ancak 1990’larda Atina’nın baskısı, Türkiye başbakanı Mesut Yılmaz’ın uzlaşmazlığı ve Blair hükümetinin İngiltere’nin bu konudaki politikasını değiştirmesiyle o da tavrını değiştirdi. Kriz Grubu’na eski bir Komisyon yetkilisi tarafından verilen mülakat, Lizbon, Ekim 2007.

²¹ “Bize göre yapılan öneriler bizi yoksullaştırdı. Ekonominin dinamikleri sekteye uğradı, avroya geçmemiz mümkün olmayabilirdi. Gevşek bir iki kesimliliğe dayanan işlevsel bir

bir çözümü desteklediklerini söyleseler de gerçekte böyle bir çözümün, otuz yıldır sürdürdükleri maksimalist söylem ve özenle besledikleri yanlış bilgilerle uyumadığını hiç göz önüne almamışlardı.²² Cumhurbaşkanlığını çözüm yanlısı Glafkos Klerides’ten 2003’te devralan Tasos Papadopoulos, plan aleyhinde etkin kampanya yürüttü ve katıldığı bir televizyon programında izleyicilere gözyaşları içinde “bir devlet devraldığını” ve “cemaat teslim etmeyeceğini” söyledi. AB’nin genişlemeden sorumlu komiseri Günter Verheugen ve BM’nin özel temsilcisi Alvaro de Soto’nun Kıbrıslı Rum televizyonlarında konuşarak uluslararası camianın görüşünü aktarmalarına izin verilmedi. Kıbrıslı Rumlar, Annan Planı’nın Türkiye’den gelen askeri tehditler karşısında güvenlik endişelerine yeterince cevap vermediği ve kuzeyin ayrı bir devlet olarak kabul edileceği sonucuna vararak plana yüzde 76 oranında “hayır” dediler.²³

Verheugen, bunun ardından Kıbrıs Rum liderliğinin 1999 Helsinki zirvesinde çözümü engellemeyeceğine dair verdiği sözü tutmayarak kendilerini kandırdığını dile getirdi.²⁴ Kofi Annan ise Papadopoulos’un “hayır” kampanyası yürütmeden önce kendisine planı “desteklemek istediğini”, ancak Kıbrıslı Rumları en küçük tavizler için bile teşvik etmediğini söyledi. “Reddedilen sadece plan değildi, çözümün ta kendisiydi aslında” diye ekledi.²⁵

Kıbrıslı Rumlar, uluslararası camianın kendilerine bir çözümü aceleyle kabul ettirmek istediğine ve Birleşik Krallık ve ABD’nin kendi çıkarları gereği Türkiye’ye

---

federasyon olmalıydı. Yeni devleti farklı kesimler ve etnik gruplar üzerine kurarsanız yaşama şansı çok az olur.”, Kriz Grubu mülakatı, Kıbrıslı Rum akademisyen Andreas Theophanous, Lefkoşa, Ekim 2007.

²² “Bunun ne anlama geldiği hiç tartışılmamıştı. [Önceki siyasiler] topluma bilgi vermemişlerdi. Tavırları, ‘biz halka nasıl davranması gerektiğini söyleriz’ şeklindeydi. Gerçeğin açıklanacağı zamanı herkes sürekli erteliyordu”, Kriz Grubu’na verilen mülakat, barış aktivisti Yiouli Taki, Lefkoşa, 8 Ekim 2007. Araştırmacı Philippos Stavvides şunu ekliyor: “insanlar şöyle diyordu: ‘bize söylediğiniz gibi gelişmedi hiçbir şey’”, Kriz Grubu’na verilen mülakat, Atina, Ekim 2007.

²³ Annan Planı’ndaki tartışmalı konular arasında Türkiye’nin müdahale hakkı, Kıbrıs Rum hükümeti bir an önce lağvedilirken Türk askerlerinin kademeli çekilmesi ve toprakların zaman içinde devri ve Türkiye ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti arasındaki tüm anlaşmaların kabul edilmesi sayılabilir. “Herşey bölünmeye göre düzenlenmişti”, Kriz Grubu’na verilen mülakat, İngiltere’deki Kıbrıs Dostları grubundan Costas Carras, Atina, Ekim 2007.

²⁴ “Cyprus Split on Annan Plan”, *Guardian*, 29 Nisan 2004.

²⁵ “Genel Sekreterin Raporu”, a.g.e.

yanarmaya çalıştığına inanıyorlardı.²⁶ Papadopoulos'un görüşmelerden çekilmesi²⁷, Annan Planı'nın son versiyonunun Türk tarafının etki ve yönlendirmesine daha açık olduğu anlamına geliyordu.²⁸ Yine de Türk tarafı Kıbrıslı Rumlarla iyi niyet içerisinde görüşmeler yapıldığını düşünüyor ve BM özel temsilcisi, Kıbrıslı Rumların çıkarlarının da korunması için çalışıyordu.²⁹ Annan Planı'nı Türk yanlısı olmakla suçlayan Kıbrıslı Rumlar, bir yandan da Türklerin planı uygulamayacağını iddia ediyordu.³⁰

B. 8 TEMMUZ 2006 ANLAŞMASI

Annan Planı'nın dağılan parçalarını toplama çabaları başarısız oldu. Bunun nedenlerinden biri de bu sürecin artık Türkiye'nin AB'ye katılım müzakereleriyle iç içe girmiş olmasıydı. Zorlukların başında da Türkiye'nin AB'yle imzaladığı Gümrük Birliği Anlaşması'nın 2005 tarihli ek protokolünün Türkiye'yi hava sahasını ve limanlarını Kıbrıs Rum trafiğine açmasını gerektirmesi ancak Türkiye'nin bunu uygulamak istememesi geliyordu. Kofi Annan, Kıbrıs Rum tarafının görüşmelere yeniden başlamak için ciddi bir irade göstermediği takdirde BM'nin Kıbrıs sorununa dahil olmayacağını açıkça dile getirdi. Kıbrıslı Rumlar, 2005'te görüşmelere yeniden başlamak istediklerini ifade ettiler; ancak öne sürdükleri

hedefler o kadar muğlak ki BM, bu girişimi sürdürmeyi reddetti.³¹

2006 yılına gelindiğindeyse BM, çözüm yönünde hareket etmeleri için tüm taraflara baskı yaptı ve dönemin Genel Sekreter yardımcısı İbrahim Gambari'yi bölgeye gönderdi.³² Bu girişim, Kıbrıslı Rumların çözümü mahveden taraf imajını silmek istemesi ve Kıbrıslı Türklerin uluslararası desteği arkasına almış barış planını tekrar gündeme getirme isteğiyle de uyuşuyordu. Gambari'nin ziyaretleri, 8 Temmuz Anlaşması olarak bilinen ortak bir açıklamayla sonuçlandı. Söz konusu anlaşmada iki taraf, aralarında iki kesimli, iki toplumlu, siyasi eşitliğe dayalı federal bir çözüme bağlılıkları, çözümsüzlüğün olumsuz sonuçlar getirdiğini kabul etmeleri ve "birbirini suçlama oyununa" son vereceklerini taahhüt etmelerinin de bulunduğu beş maddelik bir açıklama yaptılar. Aynı zamanda görüşmelere kaldığı yerden devam etmeyi taahhüt ettiler. Yeni sürecin iki aylık olması öngörülmüyordu. Birinci ayağında kurulacak teknik komiteler, günlük işleyişe dair konuları ele alacaktı. İkinci ayağındaysa uzmanlardan oluşan çalışma grupları, öze dair konuları görüşecekdiler.³³

Kıbrıslı Rum ve Türklerin başmüzakericileri 14 aylık bir süre boyunca 52 kere biraraya geldi. 16 Kasım 2006 tarihli ve Gambari imzalı bir mektupta üç aşamalı bir çözüm süreci öneriliyordu: iki toplumdaki uzmanlardan oluşan grupların kurulması, liderlerin ayda bir kere biraraya gelmesi ve son olarak müzakerelere geçilmesi. Ancak iç ve dış baskının eksikliği nedeniyle taraflar komitelerin isimleri ve yetkileri konusunda anlaşamadıkları için ilk aşamaya bile geçemediler.³⁴

Kıbrıslı Rumlar açısından 8 Temmuz Anlaşması, "Annan Planı'nı başlangıç noktası olarak almayan görüşmeler için yeni bir temel oluşturacak ... aşağıdan yukarıya işleyen bir süreç" başlatmayı amaçlıyordu. İzlenecek yöntem, BM'nin uzlaşmanın ana hatlarını belirlemede öncü rol üstlendiği "Annan Planı'nın tam tersi yönünde" olacaktı.

²⁶ "Annan Planı, Türkiye'nin istediği gibiydi", Kriz Grubu'na verilen mülakat, Kıbrıslı Rum müzakereci Tasos Tzisionis, Lefkoşa, Ekim 2007.

²⁷ Papadopoulos, İsviçre'nin Bürgenstock kentinde Mart 2004'te yürütülen altı günlük kritik görüşmelerin sadece iki gününe katıldı. "Genel Sekreterin Raporu", a.g.e. Kıbrıslı Rum barış aktivisti Yiouli Taki'ye göre "Papadopoulos oraya süreci mahvetmek için gitti. BM, ona o kadar öfkelenmişti ki Türk tarafının evet demesi için çalıştı. En azından taraflardan birinin evet demesi gerekiyordu", Kriz Grubu'na verilen mülakat, Lefkoşa, Ekim 2007.

²⁸ Kıbrıslı Rumların merkez partisi DİSİ, reddetmenin olumsuz sonuçlarından çekindiği için "mükemmellikten çok uzak" olsa da Annan Planı'nı destekledi. Papadopoulos'u 'planı daha kabul edilebilir hale getirmek için yeterince müzakere etmeye yanaşmadığı' için eleştirdi Kriz Grubu'na verilen mülakat, DİSİ sözcü vekili Harris Georgiades, Lefkoşa, Ekim 2007.

²⁹ Türk müzakereciler, Papadopoulos'un çekildiğini anlamamışlardı. Gelecekte olası bir Kıbrıs Türk devletine Kıbrıslı Rumları dahil etmeme girişimlerine karşı BM'nin en azından sekiz müdahalede bulunduğuna işaret ediyorlar. Kriz Grubu'na verilen mülakat, Türkiye Dışişleri Bakanlığı müsteşarı Ertuğrul Apakan, Kasım 2007.

³⁰ "Türkiye'nin imzaladığı anlaşmalara uyacağını düşünmüyoruz", Kriz Grubu'na verilen mülakat, Kıbrıslı Rum müzakereci Tasos Tzisionis, Lefkoşa, Ekim 2007.

³¹ Daha fazla ayrıntı için bakınız: Kriz Grubu raporu, *Kıbrıs Çıkmazı*, a.g.e.

³² 8 Temmuz sürecine aynı zamanda Gambari süreci adı da veriliyor.

³³ Bakınız: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/5161224.stm>.

³⁴ "Teknik komitelerin ve çalışma gruplarının hangi konuları görüşecekleri konusunda ön uzlaşmaya varıldı. Ancak anlaşmanın yorumlanması, özellikle de günlük işleyişe hangi konuların dahil edileceği ve anlaşmazlıkların nasıl halledileceği hususunda farklı yaklaşımlar mevcut". BM Genel Sekreteri Ban Ki-moon, "Genel Kurul ve/veya Güvenlik Konseyi tarafından görevlendirilen özel siyasi misyonlar, iyi niyet misyonları ve diğer girişimler hakkında değerlendirmeler", Genel Kurul, A/62/512, 30 Ekim 2007. Yine 3 Aralık 2007 tarihli "Genel Sekreterin Kıbrıs'taki Birleşmiş Milletler Operasyonlarına Dair Raporu"nda, UNSC S/2007/699, geçen altı ayda 'hiçbir ilerleme' sağlanmadığını kaydetmişti.

Şimdiyse taraflar, yeni süreci kendileri sahiplenecek ve “başarısızlığı hızlandırmak”³⁵ için değil kapsamlı görüşmelerin temelini oluşturabilmek için çaba harcayacaklardı. Ne var ki şimdiye kadar öze dair hiçbir konuya değinilmedi ve hangi konuların nasıl görüşülmesi gerektiği meselesinde kalındı. Kıbrıslı Rumlara göre bunun nedeni Kıbrıslı Türklerin lideri Talat değil, Türkiye’nin katkıda bulunmayı reddetmesiydi.³⁶

Kıbrıslı Türklere göre ise 8 Temmuz süreci, 1992 fikirler dizisinden bu yana masada olan iki devletli çözümü rafa kaldırma riskini barındırıyordu.³⁷ Annan Planı adı altına uzlaşmaya varılmış konuların Kıbrıslı Rumlar tarafından yeniden tartışmaya açılmasına içeriyor ve Rumların mülkiyet sorununu “öze dair” sorunlar arasından alarak “günlük işler” kategorisine dahil etmesinde olduğu gibi sürecin iki ayağını birbirine karıştırmamasından şikayet ediyorlardı. Kıbrıslı Türkler, müzakerelere geçişin daha hızlı olmasını ve liderlerin yeniden görüşmelerini isteseler de on dört ay boyunca bunlardan hiçbiri gerçekleşmedi.

BM, yeni sürece ev sahipliği ve arabuluculuk yaparken AB de desteğini açıkladı. AB, Türkiye’den daha yapıcı bir rol üstlenmesini istedi.³⁸ Görüşmeleri takip eden uluslararası yetkililer ile liberal görüşlü Yunanlılara ve Kıbrıslı Rumlara göre Kıbrıs Rum tarafı, yavaş ilerleyen görüşmelerle zaman kazanmayı ve bu arada Kıbrıslı Türklerin görüşmelerle kazanım elde etmek yerine uluslararası düzeyde tanınan Rum devletinin sunduğu vatandaşlıktan bireysel olarak yararlanmakla yetinmelerini sağlamayı amaçlıyordu. Batılı bir diplomatın sözleriyle: “Kıbrıs Rum hükümeti, [8 temmuz] sürecini ilerletmeyi istediğini söylüyor. Ancak hükümet yetkilileri karşı tarafı engellemek için ellerinden geleni yapıyorlar”.³⁹

5 Eylül 2007’de Kıbrıslı Türk ve Rum liderler 8 Temmuz sürecinin başından bu yana ilk defa bir araya geldiler, ancak görüşmelere yeniden başlama konusunda uzlaşmaya

varamadılar. İzlenecek takvim, temel anlaşmazlık konusunu oluşturuyordu. Talat, hızlandırılmış müzakerelerin izlenmesini, hazırlık aşamasının iki buçuk ayla sınırlandırılmasını ve ardından bir yıllık müzakerelere geçilerek 2008’de sonuca varılmasını önerdi. Türkiye’deki yetkililer, bunun Şubat 2008’deki Kıbrıs Rum cumhurbaşkanlığı seçiminin ardından başlayabileceğini ifade ettiler. Görüşmelerin iki yıl ya da daha fazla sürebileceğini ancak tek şartlarının kavramsal açıdan açık uçlu olmaması olduğunu dile getirdiler.⁴⁰ Kıbrıslı Rumlar ise süreci hızlandırmayı reddediyor ve bunun görüşmeleri başarısızlığa götüreceğini, Kıbrıslı Türklerin başarısızlıktan Rumları sorumlu tutacağını ve bölünmeyi resmileştirme yoluna gideceğini savunuyordu.⁴¹ Kıbrıslı Türklere göre varılan çıkmaz, Rumların zamanın kendi lehlerine işlediğine inandıklarının bir başka kanıtını sunuyordu.⁴²

Ocak 2007’de Kıbrıslı Türk ve Kıbrıslı Rum liderler, yeni BM Genel Sekreteri Ban Ki-moon’u ziyaret etti ve bir dizi güven artırıcı tedbir önerdi. BM yetkilileri, tedbirler arasında geçiş noktalarının açılması ve iki toplumlu faaliyetlerin yürütülmesi gibi bazı ortak noktalar bulunsa da iki liderin yaklaşımlarının birbirinden tamamen farklı olduğunu dile getirdi. Kıbrıslı Türkler, görüşmelerin belirli bir takvime göre yürütülmesini ve güven artırıcı önlemlerle bir sonraki adım arasında bağlantı kurulmasını isterken Kıbrıslı Rumlar her konunun ayrı ayrı ele alınmasından ve her aşamadan sonra bir sonraki adıma geçilip geçilme-yeceğinin tartışılmasından yana tavır aldılar.

³⁵ Kriz Grubu’na verilen mülakat, Kıbrıslı Rum yetkili, Brüksel, Eylül ve Aralık 2007.

³⁶ Örneğin Kıbrıslı Rum müzakereci Tasos Tzionis, Kasım 2006’da Kıbrıs Türk tarafının Türkiye’ye danıştıktan sonra daha sert bir politika izlemeye başladığına işaret ediyor. Kriz Grubu’na verilen mülakat, Lefkoşa, Ekim 2007.

³⁷ Kriz Grubu’na verilen mülakat, Türk yetkililer, Ankara, Kasım 2007.

³⁸ 10 Aralık 2007 tarihli Genel İşler ve Dış İlişkiler Konseyi kararlarında AB üyesi ülkelerin dışişleri bakanları, Türkiye’yi “Kıbrıs sorununa kalıcı ve kapsamlı bir çözüm bulunması amacıyla başlatılan 8 Temmuz sürecinin uygulanması çabalarını aktif şekilde destek-lemesi” için teşvik etti, s. 10.

³⁹ “Papadopoulos, açık uçlu bir süreçten yana tavrını açıkça koyuyor. Ama bu konularda zaten araştırma yapılmıştı. Demek ki oyalama taktiği kullanıyor. Buna harcayacak üç yılımız yok”, Kriz Grubu’na verilen mülakat, AB Komisyonundan yetkili, Brüksel, Eylül 2007.

⁴⁰ “Bu, gerçek bir kararlılık... Kıbrıslı Rumlar takvimi yapay buluyorlar. Ama makul derecede yapay bir takvim bu; çünkü iyi niyetle müzakere ettiğinizi gösterecek bol bol vaktiniz var. Keşke Papadopoulos da bu iyi niyeti gösterebilse... Biz 40 yıl daha aynı şekilde müzakere etmek istemiyoruz”, Kriz Grubu’na verilen mülakat, Türk yetkili, Ankara, Ekim 2007.

⁴¹ Kriz Grubu’na verilen mülakatlar, Kıbrıslı Rum yetkili, Brüksel, Eylül ve Aralık 2007. Kriz Grubu’na verilen mülakat, Kıbrıslı Rumlara yakın bir Avrupa ülkesinden bir yetkili, Atina, Ekim 2007.

⁴² “Papadopoulos takvim belirlemeyi reddetti. Olur mu öyle şey? Yine bitmek bilmez hazırlıklar yapmak istedi. Kıbrıslı Rumlar tarih vermek istemediler, çünkü [biliyorlar ki] bir kere masaya oturlurlarsa bir daha kaçamayacaklardı”, Kriz Grubu’na verilen mülakat, Kıbrıslı Türklerin eski müzakerecisi Raşit Pertev, Brüksel, Eylül 2007.

III. 2008 ÇÖZÜM İÇİN SON ŞANS MI?

Şubat 2008'de Kıbrıs Rum tarafında yapılacak cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ardından yeni bir adım atmak için bir fırsat yakalanabilir. Zira sonrasındaki birkaç yıl boyunca Kıbrıs'ta, Türkiye'de veya Yunanistan'da seçimler olmayacak. Bu durum, uzlaşmayı engelleyen milliyetçi ve popülist baskıları azaltmaya da yardımcı olabilir. Kıbrıslı Rum ve Türk yetkililerin yanı sıra Türk Dışişleri Bakanlığı, anlamlı müzakerelere başlamaya istekli olduklarını belirtiyorlar; ancak birbirlerinden oldukça farklı yaklaşımlar sergiliyorlar.

Kıbrıs Rum Cumhurbaşkanı Papadopoulos, 2004'te Annan Planı'nı reddedişini ve onu canlandırmaya yönelik her türlü girişime karşı duruşunu, seçim kampanyasının ana temalarından biri yaptı. Kendisi, 8 Temmuz anlaşmalarına ve Kıbrıslı Türklerle mevcut Kıbrıs Rum yönetimi çatısı altında birleşmeyi amaçlayan "yeni müzakere zeminine" vurgu yapıyor. Seçimdeki önde gelen diğer iki aday Dimitris Hristofyas'ın (komünist AKEL partisinin adayı) ve Yannis Kasulidis'in (Dışişleri eski bakanı ve merkez sağ parti DİSİ tarafından desteklenen bağımsız aday) daha uzlaşmacı tavrınının ülkeyi satmak anlamına geldiğini belirterek eleştirdi ve böylece muhalefetin yeni bir stratejiye destek vermesini büyük ölçüde engelledi. Ne var ki DİSİ'nin bir sözcüsüne göre "kuşatma zihniyetini aşmaya çalışıyoruz ... ve mevcut durumu sürdürmenin tehlikelerini vurguluyoruz. Gerçekçi bir karşı öneriyle ortaya çıkmamız gerekiyor. Görüşmeye ve farklılıkları azaltmaya hazır olduğumuzu göstererek güvenilirliğimizi geri kazanmak zorundayız".⁴³

Kıbrıs'ta görevli üst düzey bir diplomatın izlenimleri şöyle: "seçim kampanyalarındaki tartışmaların neredeyse tamamının geçmişe dayanması son derece garip ve bir o kadar da dehşet verici. Şimdi ve gelecek hakkında çok az şey konuşuluyor".⁴⁴ Bir Kıbrıs Rum gazetesi, belli başlı adayların hepsinin "gerçekleşme ihtimali zayıf hayallerle dolu ve siyasi bedeli olmayan bir siyaset gütmeyi tercih ettikleri, ideal çözüm sözü verdikleri ve neleri asla kabul etmeyecekleri sıraladıkları" yorumunu yaparak ekliyordu: "Aslında Papadopoulos'un kampanyasının ana mesajı, bize adil olmayan bir çözümün dış güçler tarafından dayatılmasına en iyi karşı koyabilecek kişinin kendi olduğudur".⁴⁵ Seçimi kim kazanırsa kazansın bu kısır döngüyü kırması büyük önem taşıyor. Önümüzdeki haftalarda en önemli iki meseleye yoğunlaşılması için gerek Kıbrıs'ta gerekse

dışarıda azami çabanın sarf edilmesi gerekiyor: bölünme yolunda hızlı gidişin dezavantajları ve kapsamlı bir çözümün sunacağı avantajlar.

Seçimlerin ardından Kıbrıslı Rumların ve Kıbrıslı Türklerin görüşmelere yeniden başlamaları gerekiyor. Aksi takdirde adanın birleşmesi ihtimali azalmaya devam edecek ve bölünme yönündeki gidişat hızlanacaktır.⁴⁶ BM yetkililerine göre durum 2004'ten beri kötüye gidiyor. Uluslararası camianın Kıbrıslı Rumlar üzerindeki etkisi yok olmuş durumda; AB'nin Türkiye'nin üyeliği konusunda gitgide sertleşen siyaseti nedeniyle Türkiye'ye ve de Kıbrıslı Türklerle sunabileceği teşvikler sınırlı.⁴⁷ Sahnede hâlâ aynı aktörler rol alıyor ve kinlerini de beraberlerinde taşıyorlar. Bu tehlikeyi fark eden AB'nin genişlemeden sorumlu komiseri Olli Rehn, tüm tarafları "[Kıbrıs sorununda] ilerlemeye" çağırdı. "Bu, Avrupa'nın gerçek bir meselesi. Avrupa Birliği'nin, vatandaşlarını ve belki de askerlerimizi ve polislerimizi yaralamakta".⁴⁸

Kapsamlı bir çözüme ulaşma arzusu henüz tamamen kaybolmuş değil. BM tarafından yapılan bir kamuoyu araştırmasına göre Kıbrıslılar, isteksiz de olsalar, ciddi bir uzlaşmayı kabul etmeye hazırlar. Federasyon, Kıbrıslı Rumların yüzde 66'sı ve Kıbrıslı Türklerinse yüzde 72'si için kabullenilebilir bir çözüm.⁴⁹ Araştırmayı yürüten Kıbrıslı Rum Alexandros Lordos'a göre "BM barış planı sağduyuyla yeniden kaleme alınırsa gelecekteki bir referandumda kabul edilmesi ihtimali son derece yüksek gözüküyor".⁵⁰

Söz konusu rapora göre Kıbrıs'taki belirsizliğe son verilmesi, tüm taraflar için adanın kalıcı olarak bölünmeye sürüklenmesinden çok daha iyi bir seçenek. Kalıcı bölünme, çözüm istemeyen Kıbrıslı Rumlar ve Türkiye'deki statüko yanlıları için en kolay ve rahat yol gibi gözükse de Türkiye'nin AB'yle bütünleşmesine, Kıbrıslı Rumların refahına, doğu Akdeniz'in istikrarına ve AB'nin birliğine büyük darbe vuracaktır.

A. GÖRÜŞMELERE YENİDEN BAŞLANMASI

Şubat 2008 seçimlerinden sonra Kıbrıslı Rum ve Türk liderler biraraya gelerek müzakereleri yeniden başlatmak

⁴³ Kriz Grubu'na telefonda verilen mülakat, DİSİ'nin sözcü vekili Harris Georgiadis, Ocak 2008.

⁴⁴ Kriz Grubu'na gönderilen e-posta, 6 Ocak 2008.

⁴⁵ *Cyprus Mail*, 1 Ocak 2008

⁴⁶ "Önümüzdeki üç yıl içinde bu gerçekleşmezse hiçbir şey olmaz", Kriz Grubu'na verilen mülakat, Avrupa Konseyi'nden üst düzey bir yetkili, Brüksel, Eylül 2007.

⁴⁷ Kriz Grubu'nun BM yetkilileriyle yaptığı mülakatlar, New York, Kasım 2007.

⁴⁸ Reuters, 29 Kasım 2007.

⁴⁹ BM Kıbrıs barış misyonunun (UNFICYP) yaptığı araştırma, 24 Nisan 2007.

⁵⁰ Bakınız: www.cypruspolls.org.

için fikir birliğine varmalılar.⁵¹ Sonrasında da uzun süre önce belirlenmiş olan ve 8 Temmuz Anlaşmasında teyid edilen iki toplumlu, iki kesimli federasyon ve siyasi eşitlik ilkelerine bağlılıklarını dile getirmeliler. Görüşmelerin başında Kıbrıslı Türkler, Türk ordusunun adadan tamamen çekilmesi hedefine bağlı olduklarını ifade ederler ve Kıbrıslı Rumlar, söz konusu ilkelerin iki kurucu devletten oluşan bir federasyona yol açacağını kabul ederlerse görüşmelerin başarıya ulaşması daha kolaylaşacaktır. Bunun ardından iki Kıbrıslı lider BM Genel Sekreterine tercihen ortak bir mektup yoluyla ulaşarak çözüm için gereken görüşmeleri ve uygulamaları yapacaklarını taahhüt etmeliler.

Siyasi iradeleri göstermek amacıyla, bir yıldan uzun bir süredir güven artırıcı bir önlem olarak gündemde olan Lefkoşa'nın Ledra Caddesi'ndeki geçiş noktasının açılmasını sağlayabilirler. Başkenti ortadan ikiye ayıran ve 1950'lerden bu yana geçişin yapılmadığı bu alışveriş caddesinin iki kesime de açılması, çözüme şüpheyle yaklaşanları şaşırtacak ve zahmetli bir sürecin öncesinde iki tarafa da motivasyon sağlayacaktır. Mevcut durumda bu güven artırıcı önlem, Kıbrıslı Rumların öne sürdüğü koşullar ve Türk ordusunun o bölgedeki kontrol noktalarında değişiklik yapılmasını kabul etmemesi nedeniyle askıda bulunmaktadır. Bu önlemin uygulanması BM nezdinde memnuniyetle karşılanacak ve Sekreterliğin gelecekteki müzakerelerde üst düzeyde yetkililer görevlendirmesini sağlayacaktır.

B. BM'NİN ROLÜ

Zaman zaman ifade edilen hayal kırıklıklarına rağmen Kıbrıslı Rumlar ve Kıbrıslı Türkler, BM'nin arabuluculuğunu yüzde 80'in üzerinde bir oranda destekliyorlar.⁵² Özellikle Ekim 2007'de her iki taraftan da olumlu sinyaller almasının ardından BM, sürece yeniden dahil olmak için bir fırsatın ortaya çıkmasını kolluyor.⁵³ Resmi kanallardan kendisine ulaşılmasının ardından Ban Ki-moon, üst düzey ve bağımsız bir yetkiliyi bir defaya mahsus bir değerlendirme misyonu dahilinde bir an önce adaya göndererek görüşmelerin çerçevesinin belirlenmesini ve ilan edilmesini sağlamalıdır. Söz konusu misyonda yalnızca adadaki iki kesimle değil sorunu yakından takip eden AB, ABD, Birleşik Krallık, Türkiye ve Yunanistan'la da görüşülmelidir.

Belirlenen çerçeve, Annan Planı sürecinde yapılan yoğun çalışmalar da dahil olmak üzere on yıllardır sürdürülen BM arabuluculuk çabalarını dikkate almalıdır. Kapsamlı görüşmelere erken başlanmasını önermeli, zaman sınırlaması koymadan Türkiye'nin AB'ye katılım müzakereleri açısından büyük öneme sahip 2009⁵⁴ yılından önce önemli aşama kat edilmesini gerektiğini belirtmeli ve en azından kritik önemde iki aktör olan AB ve Türkiye'den üst düzey temsilcilerin belirlenen düzeylerde görüşmelere katılmalarını sağlamalıdır.

Bu temaslar sonucu iki tarafın da görüşmelere başlamaya hazır olduğuna karar verilirse Genel Sekreter, Kıbrıs'ta ve çevre bölgede iyi niyet görevi yürütecek ve Lefkoşa'daki BM Özel Temsilciliğiyle birlikte çalışacak yeni bir Kıbrıs Özel Temsilcisi atamalıdır. Ban Ki-moon şimdiden böylesi bir misyon için gereken fonların ayrılması talebini iletmiştir.⁵⁵ Sekreterlik, şimdiden Kıbrıs konusunda uzman bir ekip geliştirmeye başlamalıdır.

Genel Sekreter, özel temsilcinin atanmasında dikkatli olmalı. Atanan ideal arabulucu, Kıbrıslıların bir kesiminde yaygın olan büyük ve küstah devletlerin işlerine burunlarını sokması endişesini yatıştırabilirdi.⁵⁶ Önceki BM temsilcilerinin beceri ve enerjilerine rağmen Kıbrıslıların üçte ikisi, BM'nin karşı taraf lehine çalıştığını düşünüyor.⁵⁷ Bu nedenlerle yeni temsilcinin toplumlar arası güvensizlik ve taşra siyaseti konusunda tecrübeli olması, önyargılı olduğuna dair kanıtı boşa çıkarması ve medyadan gelecek saldırılara hazırlıklı olması gerekiyor. Gereken diğer nitelikleri arasında dürüstlüğü şüphe götürmeyen ve siyasi irade ve güven yaratabilecek saygınlığa sahip bir diplomat olması da sayılabilir.

⁵⁴ Türkiye'nin 2005 tarihli Gümrük Birliği Ek Protokolü'nde söz verdiği üzere limanlarını açmaması üzerine AB, Aralık 2006'da 35 müzakere başlığının sekizini askıya aldı. AB, bu konuyu 2009'a kadar her yıl yeniden gözden geçireceğini ifade etti. Bu resmi bir tarih olmamakla birlikte gelişme olmaması halinde AB-Türkiye ilişkilerine yeni sorunlar ekleyebilir.

⁵⁵ "Adadaki gelişmelere bağlı olarak Genel Sekreter, Kıbrıs sorununa kapsamlı bir çözüm bulunması amacıyla iyi niyet görevini yürütecek özel bir temsilciyi en kısa süre içinde görevlendirmeye karar verebilir", Ban Ki-moon, Genel Kurul, A/62/512, a.g.e.

⁵⁶ Rum dış politikasında uzman bir kişi, Kıbrıs siyasetini "kasaba siyaseti"ne benzetiyor. Yunanlı bir siyasetçi, Kıbrıslı Rum siyasetçilerin Annan Planı'nın teknik ayrıntıları nedeniyle isyan ettiklerini belirtiyor ve ekliyor "temsilciler ulaşamadılar bile. Çok genç ve çok hızlıydılar", Kriz Grubu mülakatları, Atina, Ekim 2007.

⁵⁷ UNFICYP, a.g.e..

⁵¹ Seçimlerin ilk turu 17 Şubat'ta yapılacak. Adaylardan hiçbiri oyların yüzde 50'sini alamazsa ikinci tur 24 Şubat'ta yapılacak.

⁵² UNFICYP, a.g.e.

⁵³ Kriz Grubu'nun BM yetkilileriyle yaptığı mülakatlar, New York, Kasım 2007.

C. DOĞRU ÇERÇEVENİN BELİRLENMESİ

Yukarıda anlatılan senaryonun en iyi başlangıç noktası, Ledra Caddesi'nin açılması veya benzer bir güven artırıcı önlemin alınması; nihai hedefiyse iki devletli bir federasyonun kurulması ve Türk askerlerinin adadan tamamen çekilmesi olarak özetlenebilir. Bu aşamada kesin bir takvim belirlenmesi son derece güç ve yararsız da olsa şu açıkça belirtilebilir ki görüşmeler ne kadar uzarsa uzlaşmaya varılması da o kadar zor olacaktır. Yeni ve birleşik bir Kıbrıs hükümeti göreve hazırlanırken Türkiye de adadaki askerlerini tamamen geri çekme sürecine başlamalıdır. Kıbrıslı Türkler, herhangi bir barış planının uygulanmasının başında kurucu devletlerinin tanınması yoluyla hedeflerinin büyük bölümüne ulaşabilirler. Kıbrıslı Rumların hedeflerine ulaşmasıysa daha uzun bir süre almamalı. Geçiş sürecinde tüm tarafların güvende hissedebilmesi için yeni planın uygulanmasını garanti altına alacak ve bağlayıcılığı olacak bir BM Güvenlik Konseyi kararı (7. Bölüm) son derece önemli olacaktır. AB ve diğerleri, daha önce Annan Planı'nda olduğu gibi Kıbrıslı Rumların ve Rusya'nın böylesi bir garantiyi engellemelerini önlemek amacıyla ellerinden geleni yapmalı. ⁵⁸ 8 Temmuz sürecinin geçtiğimiz onsekiz ay boyunca tam görüşmelere başlanılmasını başaramadığı göz önünde bulundurulursa daha önceki girişimlerde de olduğu gibi gelecekte de gelişme kaydedilebilmesi için Kıbrıslı iki liderin, diplomatların eşliğinde ve bölge yetkililerinin katkılarıyla yüz yüze görüşmeleri gerekmektedir.

8 Temmuz süreci, ana müzakereleri destekleyen paralel süreçlerden biri olarak değerlendirilmelidir. ⁵⁹ Bu süreçler arasında şunlar sayılabilir: 8 Temmuz anlaşmasında öngörülen iki toplumlu uzman komisyonlarının yanı sıra sivil toplum kuruluşları ve iş forumlarının oluşturularak müzakerecilerle fikirlerini iletmeleri; BM ve görüşmelere katılabilen diğer yetkililerin fikir alışverişini kolaylaştırması; Türkiye'nin çözümün nihai hedefi olan tanınma yolunda Kıbrıslı Rumlarla görüşmeye hazır olması; Kıbrıslı Rumların vakit kaybetmeden Kıbrıs Türk yönetimiyle belirlenen düzeyde temaslar kurarak iki devletli federasyon için çalışmaları; çözümün hedefleri konusunda cumhurbaşkanlığının da desteğiyle toplumun her kesiminde tartışmalar yürütülmesi; AB'nin tam siyasi destek vermesi ve AB tarafından desteklenen bir

projeye Kıbrıs dışındaki aydınlar, iş adamları ve resmi yetkililerin çözümün yararları hakkında bilgilendirilmesi.

Çözüm yönünde gerçek siyasi irade ortaya konursa birkaç ay sürecek hazırlıklar ve bir veya iki yıl yapılan görüşmelerin ardından en azından ilerleme kaydedilip kaydedilemeyeceği ortaya çıkacaktır. Nitekim Kıbrıs'ta Türk veya Rum tarafının uzun boykotlarına rağmen Annan Planı'nın son derece kapsamlı görüşmeleri yalnızca on sekiz ay sürmüştü. Ne var ki kesin bir takvimin dayatılması yarardan çok zarar getirecektir. 8 Temmuz sürecinin başarısızlık nedenlerinden biri de Kıbrıs Türk tarafının takvimi hızlandırmaya çalışırken Kıbrıslı Rumların buna direnmesi olmuştur.

Dört ana taraf, yani Kıbrıslı Rumlar, Kıbrıslı Türkler, Türkiye ve Yunanistan, toplumların önyargılarıyla baş edebilmek için daha dürüst ve samimi davranmalı. Çözümü hedefliyorsa diğer tarafların medyalarında milliyetçi tepki yaratacak hareketlerden kaçınmalı. ⁶⁰

Annan Planı sürecinde BM arabulucusu "boşlukları doldurmak" için devreye girmiş ve en iyi uzlaşmanın nasıl olabileceği konusunda yardımcı olmaya çalışmıştı. Kıbrıslı Türkler, görüşmelerin belirli bir hızda ilerlemesi isteniyorsa bu arabulucunun son derece önemli olduğunu düşünüyorlar. ⁶¹ Kıbrıslı Rumlar bu fikre karşı çıkıyor ve tüm konuların yalnızca Kıbrıslılara bırakılmasını istiyorlar. ⁶² Ne var ki 8 Temmuz süreci, uluslararası toplumun müdahalesi olmadan fazla bir ilerleme kaydedilemediğini bize gösterdi. Sürecin sonunda referandum gereken meşruiyeti sağlayacağı gibi belirli bir düzeyde arabuluculuk da başarıya büyük katkı sağlayacaktır.

Bu nedenle müzakere masasındaki katılımcıları arttırmak yararlı olabilir. Masada AB temsilcilerinin yanı sıra 1960 anlaşmasına göre garantör devletler olan Türkiye, Yunanistan ve Birleşik Krallık'tan da doğrudan katılımcılar bulunmalı. Annan Planı döneminde olduğu gibi gelecekte de bu aktörler, Kıbrıs sorunun çözümüyle yakından ilgilendikleri için müzakere masasından uzaklaşmayacaklardır. Bu çerçevede, Kıbrıslı Rumlar'a uzun süredir talep ettiklerini de sağlayacaktır: Türkiye'nin görüşmelere

⁵⁸ Rusya, 1994'te Güvenlik Konseyi'ndeki ilk vetosundan sonra 2004'te Annan Planı'nın uygulamasının garanti edilmesini de veto etti. Diplomatlar, bunu Kıbrıslı Rumlar'ın talebine bağlıyor, Kriz Grubu'nun mülakatları, Brüksel ve Lefkoşa, Ekim 2007.

⁵⁹ "8 Temmuz anlaşması ve ardından üzerinde uzlaşılan prosedürel açıklamalar, doğrudan müzakereleri engellemeyi değil kolaylaştırmayı amaçlamaktadır", Ban Ki-moon, UNSC S/2007/699, a.g.e.

⁶⁰ Yunanistan eski başbakanı George Papandreu'nun danışmanlarından biri, 1999'dan sonra Türkiye'yle yakınlaşma politikasının en zor kısmının kamuoyunu ikna etmek olduğunu söylüyor ve ekliyor: "Küçük bir adım atmak için aylarca çalışıyorduk. Sonra gazetelerde [Yunan hava sahasına giren] onbeş uçak haberi çıkıyor ve bizi en başa geri götürüyordu", Kriz Grubu'na verilen mülakat, Atina, Ekim 2007.

⁶¹ Kriz Grubu tarafından bir Kıbrıslı Türk yetkiliyle telefonda yapılan mülakat, Aralık 2007.

⁶² Kriz grubu'na verilen mülakat, Kıbrıslı Rum yetkili, Brüksel, Aralık 2007.

doğrudan katılması. Bu, Türkiye'nin de uzun zamandır istediğinin gerçekleşmesi olacaktır: Kıbrıslı Türklerin tam temsiline sağlanması ve kendisinin garantör devlet olarak rolünü sürdürmesi.

D. AB'NİN YENİ SORUMLULUĞU

2008'le başlayan yeni dönemde kritik önemdeki yeni bir etken de AB'nin değişen rolüdür. Annan Planı görüşmeleri süresince AB'nin Genişleme Genel Müdürlüğü'nden üst düzey görevliler hep hazır bulundu. Kıbrıs sorununun AB-Türkiye ve AB-NATO ilişkilerindeki temel mesele haline gelmesinden dolayı Brüksel, çözüme ulaşılması için gereken herşeyin yapılmasını sağlama sorumluluğuna ve ihtiyacına sahip.

Genişleme Genel Müdürlüğü bünyesindeki "Kıbrıs Türk Toplumunu" çalışma masasının, AB'nin Kıbrıslı Türklere verdiği sözleri (izolasyonların sona erdirilmesi ve Kıbrıslı Türklerin AB'nin etki ve çalışma sahasına dahil edilmesi) tutması için yaptığı çalışmaların desteklenmeye devam etmesi gerekmektedir.⁶³ Bu çalışmalar arasında Aralık 2007'de önerilen ve Kıbrıs Türk yönetiminin belirlenen on iki alanda yasalarını AB müktesabatıyla uyumlulaştırma çabalarına AB tarafından destek verilmesi sayılabilir.⁶⁴ AB Parlamentosundaki partileri bir araya getiren Başkanlık Divanı, Kıbrıslı Türklerle yüksek seviyede temas grubunu sürdürerek Kıbrıslı Türklerin Avrupa'ya olan güvenlerini arttırmalıdır.

Ancak AB üyesi ülkelerin Kıbrıs konusundaki görüşleri birbirinden farklı. Fransa gibi bazı ülkeler açıkça Kıbrıslı Rumlardan yana tavır alıyor.⁶⁵ Birleşik Krallık ve İsveç'in başını çektiği bir başka grup ise Türkiye'nin ve Kıbrıslı Türklerin AB'ye dahil olması için ellerinden geleni yapmak istiyorlar.⁶⁶ Söz konusu ülkeler, Eylül'den bu yana İsveç'in davetiyle bu çıkmazı aşmanın yollarını aramak için iki gayri-resmi toplantı yaptı ancak "toz duman dışında somut bir sonuca varamadı".⁶⁷

BM'nin atabileceği bir adım da, Belçika, İspanya veya İrlanda gibi bir ülkenin eski başbakanlarından ve toplumlararası çatışma konusunda deneyimli birini Kıbrıs Özel Temsilcisi olarak ataması olabilir. Kıbrıslı

Rumların AB'de tüm adayı temsil ettikleri ve üyeliğini kullanarak AB'nin Kıbrıslı Türklere yardım etmesini engellediği, öte yandan da Türkiye'nin son zamanlarda üyelik sürecindeki sorunlarından ötürü tepkili olduğu düşünülürse Ankara'nın Avrupalı bir Kıbrıs temsilcisini baştan önyargılı kabul etmesi söz konusu olabilir. Ancak gerçek bir siyasi ivme yaratabilecek bir aday bulunursa Türkiye ve Kıbrıslı Türkler, Avrupalı bir BM araculusuna olan itirazlarını bir kenara burakmalılar.

Annan Planı döneminde Genişlemeden Sorumlu Komiser Verheugen, müzakere masasında doğrudan oturmayan ancak BM ve bölge ülkeleriyle yakın temas içinde bulunan AB ekibinin lideriydi. Gelecekteki AB temsilcisiyse en az Verheugen kadar prestijli olmalı ve belki de AB dönem başkanının doğrudan temsilcisi olarak görev yapabilmeli. Bir süre önce imzalanan Lizbon Anlaşması uyarınca AB dönem başkanlığına daha güçlü ve etkin bir rol verildiği düşünülürse bu konum daha da önemli olacaktır.⁶⁸ Söz konusu kişi kolaylaştırıcı olarak adlandırılmalı, zira "AB Temsilcisi" sıfatı, AB üyesi olan Kıbrıs'la ilgili bir konu ele alınırken uygun olmayacaktır. Hangi sıfat verilirse verilsin AB, Kıbrıslı Rumların hassasiyetleri nedeniyle oyalanmayı göze alamayacaktır; çünkü Kıbrıs sorunu AB ile Türkiye arasında sürtüşmelere, kendi işleyişinde de gitgide daha fazla pürüzlere neden olmaktadır.

AB ayrıca iki toplumlu etkinliklere yönelik mevcut BM ve diğer programları genişletmek amacıyla mali destek sunabilir. Etkinlikler arasında geçmişin sorunlarını değil çözümün her iki tarafa sağlayacağı yararları tartışan kapsamlı bir konferans veya bir dizi toplantı ve sonrasında yayınlanacak makaleler önerilebilir. Çözümün ekonomiye yapacağı katkılar başkaları tarafından açıkça görülebilse de Kıbrıslıların büyük bir bölümü tarafından yeterince önemsenmiyor. Toplantılara yalnızca Kıbrıslı Rum ve Kıbrıslı Türkler değil Türkiye, Yunanistan ve AB'den aydınlar ve ekonomi uzmanları da davet edilmeli. Slovyakya, ara bölgede uzun süredir iki toplum arasında her ay yapılan toplantıların kapsamını özel konulu oturumlarla genişleterek şimdiye kadar olduğu gibi Ledra Palas'ta veya Bratislava'da yürütmeye devam edebilir. Yunanistan ise Rodos adasında bir toplantıya ev sahipliği yapabilir. Son olarak Avrupa Konseyi, anayasal düzenlemeler konusunda danışmanlık yapabilir.

Söz konusu toplantılarda görüşülecek konular arasında şunlar sıralanabilir: AB genişleme sürecinin barışın sağlanmasındaki başarıları, 1999 Türkiye-Yunanistan

⁶³ Daha fazla ayrıntı için bakınız: http://ec.europa.eu/enlargement/turkish_cypriot_community/index_en.htm.

⁶⁴ Kriz Grubu'na telefonda verilen mülakat, Kıbrıslı Türk yetkili, Aralık 2007.

⁶⁵ Mart 2007'de Türkiye, Fransa ve Rum yönetimi arasında yapılan bir savunma işbirliği anlaşmasını protesto etti.

⁶⁶ Bu ülkeler arasında İsveç, Birleşik Krallık, İtalya, Çek Cumhuriyeti, Polonya, Hollanda, Finlandiya, Almanya ve ABD bulunuyor.

⁶⁷ Kriz Grubu'na verilen mülakat, BM yetkilisi, Lefkoşa, Ekim 2007.

⁶⁸ 13 Aralık 2007'de imzalanan Lizbon Anlaşması, AB üyesi 27 ülke tarafından onaylandıktan sonra görev süresi iki buçuk yıl olan ve AB dışişleri bakanı görevini yürütecek bir AB başkanı makamını devreye sokacak. Normal koşullarda çözüm sürecinde AB Özel Temsilcisinin görev alması gerekir; ancak sorunun AB üyesi bir ülkede olması daha önce rastlanmamış bir durum değil.

yakınlaşmasının faydaları, Yunanistan'ın kuzeyindeki Müslüman Türklerle Yunanlılar arasında azalan gerilim, Bulgaristan'daki yüzde 10'luk Türk azınlığın 1990'lardan bu yana oynadığı olumlu rol ve Türkiye'yle Rodos arasındaki etkileşimin sağladığı yararlar. Toplantılarda ayrıca AB içinde yaşanan sancılı toprak anlaşmazlıkları ve bunların çözülmesi tecrübesine sahip Belçika, İrlanda-Britanya ve Çek Cumhuriyeti-Slovakya gibi ülkelerden örnekler tartışılabilir. Burada Avrupa'nın yakın zamanda kavuştuğu uzlaşma kültürünün temellerini atan yıkıcı savaşlara ve Kıbrıslıların bundan gereken dersi almadıklarına vurgu yapılmalı.⁶⁹ Herşeyden önce birleşmiş bir Kıbrıs'ın bölünmüş haldeyken asla hayal edemeyeceği zenginliklere ve doğu Akdeniz'in merkezi olarak parlak bir ekonomiye kavuşabileceği konusuna yer verilmeli.

E. AB-TÜRKİYE GÜMRÜK BİRLİĞİ EK PROTOKOLÜ

Çözümün önündeki en büyük engeller olan kuşkuyu ve korku siyasetini bertaraf edebilmek için Türkiyeliler ve Kıbrıs Rumların birbirlerini daha yakından tanımaları gerekiyor. Türkiye ve Yunanistan da 1999 öncesinde uzun yıllar boyunca aynı kısır döngünün içinde oldular, ancak üst düzey iyi niyet işaretleri, temaslar, turizm ve ticaret sayesinde bunu aşmayı başardılar. Kıbrıslı Türk ve Kıbrıslı Rum yetkililer, büyük ölçüde birbirlerinin yayın organlarını takip ederek anlamaya çalışıyorlar. Oysa ki her iki medya da yanlı, sansasyonel ve resmi makamlarca yönlendirilen haberlere yer verebiliyor.⁷⁰

Türkiye, Kıbrıslı Rumların kendisine karşı ne kadar büyük bir korku beslediğini anlamalı, tehditkâr hareketlerden kaçınmalı ve Kıbrıslı Rumlarla iş ilişkisi kurmaya gayret etmeli. Bu yönde en iyi başlangıç, Kıbrıslı Türklerle Rumlar arasında bir çözüme ulaşılmışından hemen sonra Türk askerlerinin adadan tamamen ve hızla çekilmesini taahhüt etmesi olacaktır. Türkiye aynı zamanda havaalanlarını ve limanlarını Kıbrıs Rum trafiğine en kısa zamanda açmalıdır. Bunu yapmayı

2005'te AB-Türkiye Gümrük Birliği Ek protokolü uyarınca kabul etmiş, ancak önce limanlarını açmanın Kıbrıs Rum yönetimini adanın tek yönetimi olarak tanıyacağı anlamına geleceğini düşünerek ve sonra da AB'nin Kıbrıslı Türklere söz verdiği Doğrudan Ticaret Tüzüğüne yürürlüğe koymamasına tepki olarak bundan vazgeçti. Bu açmazı çözmek için bazı çabalar oldu. Örneğin Finlandiya 2006'da konuyu gündeme getirdi; ama görünüşe göre limanlar ancak yeni barış görüşmelerinde Türkiye'nin yapacağı tek taraflı ve koşulsuz bir güven artırıcı önlem olarak yeniden açılacaktır.

Limanların 2008'de açılması Türkiye'ye pek çok avantaj sunacak ve çözümden önce Kıbrıs Rum yönetiminin tanınmaması konusundaki tavrına 2003'te Kıbrıslı Rumları Türkiye'ye vizesiz kabul etme kararından daha fazla zarar vermeyecektir.⁷¹ Daha açık bir ticaret politikasının yürütülmesi, AB'ye katılım konusunda bir büyük engeli ortadan kaldıracak, Türkiye'li ve Kıbrıslı Rum yetkililerin, işadamlarının ve sivil toplum üyelerinin bir araya gelip işbirliği yapabileceği bir platform yaratacaktır. Mevcut koşullarda Türk mallarını Yunanistan aracılığıyla satın alan Kıbrıslı Rumların da pazarlarını Türk mallarına doğrudan açmaları gerekecek. Böylelikle AB, Yeşil Hat Tüzüğüne yeniden kaleme alarak Türk ihraç mallarının geçmesini sağlayabilir. Bu durum, Kıbrıs Türk ekonomisine de yarar sağlayacaktır; zira iki taraf arasında aracı konumda olacaklar. Ayrıca Türkiyeliler ve Kıbrıslı Rumlar daha sık temaslarda bulunarak çözümün önündeki en büyük engellerden birini yıkmış olacaklar. 2008'deki görüşmeler başarısız olsa bile bu gelişmeler, Türkiye'nin Kıbrıs'taki güvenilirlik ve saygınlığını korumasını sağlayacaktır.

Türkiye, bu adımı bir an önce atmalı ve böylece Kıbrıslı Rumların yeni cumhurbaşkanını harekete geçmesi için teşvik etmeli ya da anlamlı görüşmelerin iyi bir başlangıç yapmasını sağlamalı. Bu, pragmatik bir karar olarak değerlendirilmeli. Milliyetçi çevreler, limanların açılmasının ancak çetin müzakerelerden sonra verilecek bir taviz olduğunu düşünse de bazı üst düzey Türk bürokratlar, ek protokolün çoktan uygulanması gerektiğini düşünüyorlar.⁷² Türkiye, bu konuda AB

⁶⁹ "Kıbrıslılar şöyle dediklerinde pek çok insan tarafından büyük tepki alıyorlar: 'siz bizim neler çektiğimizi anlamıyorsunuz ki'. Avrupa, çatışmanın getirdiği felaketleri çok iyi biliyor oysa. Üstelik Avrupa projesi tamamen savaşın deneyimlerine dayanıyor. Avrupa, 'oturun ve şunu izleyin' diyerek Kıbrıslılara kendi tarihlerinden bölümler göstermeli", Kriz Grubu'na verilen mülakat, İngiliz akademisyen James Ker-Lindsay, Kasım 2007.

⁷⁰ "Her ikisi de karşı tarafın medyasının ne yapmaya çalıştığını biliyor, ama yine de takip edip siyasetlerini ona göre belirliyorlar", Kriz Grubu'na telefonda verilen mülakat, Kıbrıs'ta görevli bir diplomat, Aralık 2007.

⁷¹ Ankara, 2003'te Kıbrıs Rum pasaportlarını tanıdı ancak mühür başka bir kağıda basılıyor. Eğer Kıbrıslı Türklerin hakları tanınana kadar Kıbrıslı Rumları tanımama politikasını sürdürmek istiyorsa aynı mühürleme sistemi, çözüme ulaşılan kadar Türk limanlarını kullanmak isteyen Kıbrıs Rum gemileri için de kullanılabilir.

⁷² "Onlara bunu en başta kabul edip uygulamamız gerektiğini söyledim. Bu duruma gelmemiz tam bir felaket oldu", Kriz Grubu'na verilen mülakat, Türkiye'nin eski

içinde izole edilmiş durumda.⁷³ AB'nin 2006'da verdiği Türkiye'nin Ek Protokolü uygulaması hakkındaki gelişmeleri "2009'a kadar" izleme kararı resmi bir takvim ifade etmese de anlaşılıyor ki bu konu çözümlenene kadar AB'de Türkiye'nin katılımına karşı olan hükümetler tarafından kullanılmaya devam edecek.

Türkiye ayrıca bürokratları, iş adamlarını ve aydınları Kıbrıslı Rumlarla bir araya gelmeleri, güven ortamı oluşturmaları ve iki ülkede son yıllarda meydana gelen büyük değişimleri anlamaları için teşvik etmeli. Kıbrıslı Türk yetkililerse iki toplum arasında ticaret ilişkileri kurmalı ve Kıbrıslı Rum makamlarla işbirliği yapmaları gerekse bile AB projelerinin adanın kuzeyinde yürütülmesi konusunda daha esnek davranmalı. Aynı zamanda özellikle Kıbrıslı Rum özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarıyla ortak projeleri finanse eden veya iki kesim için de yararlı olan (Yeşil Hat ara bölgesindeki mayınların sökülmesi için yakınlarda varılan anlaşma gibi) iki toplumlu AB projelerine daha olumlu yaklaşmalılar.

F. DOĞRUDAN TİCARET TÜZÜĞÜ

Kıbrıslı Rumlar'ın Kıbrıslı Türkler'i gelecekteki devletlerine sahip çıkacakları konusunda ikna etmelerinin iyi bir yolu, AB'nin 2004 Doğrudan Ticaret Tüzüğü'nün uygulanmasını tek taraflı olarak kabul etmesi olacaktır. Kıbrıslı Türklerin mallarını AB'ye doğrudan ihraç etmelerini sağlayacak bu tüzüğün onaylanması, görüşmelerin samimiyetle yürütüldüğüne ve Kıbrıslı Türk ve Rumlar devletleri arasında federatif bir ortaklıkla sonuçlanacağına dair önemli bir mesaj verecektir.⁷⁴ Bu, aynı zamanda Kıbrıslı Türkler'in yeniden birleşme süreci için gereken kapasiteyi geliştirmesini teşvik edecektir. Kıbrıs Türk yönetiminin çalışmasına izin vermek onu tanımak anlamına gelmeyecek, aksine onu görmezlikten gelmek gerçeğe göz yummak anlamına gelecektir. Ban Ki-moon'un belirttiği gibi "ne yazık ki Kıbrıslı Türklerin izolasyonunun kaldırılması tartışmaları, bu yönetimin tanınması tartışmaları halini almıştır... [Kıbrıslı Türklerle dış dünya arasında] ekonomi, toplum, kültür, spor veya

benzer alanlardaki bağ ve temasların sürdürülmesi, tanınma anlamına gelmez."⁷⁵

Kıbrıslı Rumlar'ın Kıbrıslı Türklerle birlikte AB içinde ortak bir devlette yaşama isteklerini ifade etmelerinin bir yolu da AB yardım programlarının kuzeyde uygulanmasının önündeki engelleri kaldırmaları olabilir. Kıbrıs Türk yönetiminin programlara katılımına dair daha esnek bir tavrın yanı sıra Rumlara ait toprakların, altyapı projelerinde kullanılmasına pragmatik yaklaşımları da yararlı olacaktır. Zira Kıbrıslı Rumlar, Türklere ait arazi üzerinde bir enerji santrali, çimento fabrikası, atık işleme tesisi ve Larnaka'da havaalanı inşa etmiş bulunuyor.

Aynı şekilde, daha güçlü tarafı temsil etmelerinden dolayı Kıbrıslı Rum yetkililer, Kıbrıslı Türk meslektaşlarına ulaşarak polis ve kamu sağlığı makamları gibi birimler arasında pragmatik işbirliği geliştirmenin yollarını aramalıdır. Yakın zamanlarda yaşanan kuş gribi ve şap hastalığı korkusunun da gösterdiği gibi böylesi bir işbirliği, hayati öneme sahiptir ve gelecekteki federal bir yapının temellerinin atılabilmesi için daha da güçlendirilmelidir.

Kıbrıslı Rum yetkililer, BM ve diğer uluslararası güçler tarafından kendilerine dayatıldığına inandıkları Annan Planı'nın yerine "tabandan gelen" bir süreç yaratmak istediklerini sık sık dile getiriyorlar.⁷⁶ Böylesi bir süreci desteklemek ve derinleştirmek için Şubat'ta seçilecek Kıbrıs Rum cumhurbaşkanı, göreve gelir gelmez siyasi aktörler ve sivil toplum arasında çözümün yararları ve çözümsüzlüğün ve bölünme yönündeki gidişatın zararları konusunda geniş bir tartışma ortamı yaratmalı. Örneğin büyük televizyon kanallarından birinin belli başlı şehirlerdeki stüdyolarda siyasi partilerin, Ortodoks Kilisesi'nin, sivil toplumun ve iş dünyasının önde gelen simalarının katıldığı tartışma programları yapması teşvik edilebilir. Buna ek olarak yeni cumhurbaşkanı, tüccar ve tüketicilerin Kıbrıslı Türklerin ürettiği malları kabul etmeleri ve Kıbrıs Rum gazetelerine Türkler tarafından

büyükelçilerinden ve televizyonda dış ilişkiler yorumcusu, İstanbul, Aralık 2007.

⁷³ Birleşik Krallık, AB Konseyinin bir toplantısında Türkiye'yi ek protokol konusunda savunmak istediğinde 26 üye ülkeden hiçbiri destek vermedi, Kriz Grubu'na verilen mülakat, AB Komisyonundan bir yetkili, Brüksel, Eylül 2007.

⁷⁴ "[Yeni bir çözüm konusunu] olumlu şekilde tartışmaya hazır olmalı ve böylelikle çözüm isteyen taraf imajımızı geri kazanmalıyız", Kriz Grubu'na verilen mülakat, DİSİ'den Harris Georgiades, Lefkoşa, Ekim 2007.

⁷⁵ "Amaç, Kıbrıs Türk toplumunun gelişimini sağlayarak iki toplum arasında ekonomik ve sosyal açıdan eşitlik sağlanması olmalı. Böylelikle yeniden birleşme daha pürüzsüz şekilde gerçekleşecektir", Ban Ki-moon, UNSC S/2007/699, a.g.e.

⁷⁶ 2004'ten bu yana Annan Planı'nı destekleyen Kıbrıslı Rumlar, cumhurbaşkanı, parlamento ve hükümet yanlısı medya tarafından Batı'nın uşağı olmakla suçlanıyorlar. Ekim-Kasım 2006'da Kıbrıs Rum parlamentosu, Annan Planı'nı destekleyen kişi ve grupların nasıl finanse edildiğini incelemek üzere bir komisyon oluşturdu. Resmi bir sonuç açıklanmadı ancak belirlenen yirmi kişi veya grubun ismi medyaya sızdırıldı. "Tam bir cadı avıydı. Hiçbir şey bulamayınca da seslerini kestiler. Yalnızca cumhurbaşkanı televizyona çıkarak 'iki çekten' bahsediyor. İsim vermiyor ama yasadışı bir şey yapılmış gibi konuşuyor", Kriz Grubu'na verilen mülakat, Kıbrıslı Rum barış aktivisti Yiouli Takı, Aralık 2007.

verilen meşru reklamların yayınlanması gerektiği konusunda kamuoyuna çağrıda bulunarak karşılıklı güven geliştirmeye katkıda bulunabilir.

Kıbrıslı Rumlar, 2004'teki planı reddetmelerinin nedenlerinden biri olarak 1974 sonrasında kurdukları ve sadece Rumlardan oluşan yönetim-leriyle duydukları gururu gösteriyorlar.⁷⁷ Bu tutum, Papadopoulos'un resmi hedefi olan "devletin, ülkenin, toplumun, ekonominin ve kurumların yeniden birleşmesi" ile uyuyor.⁷⁸ Ancak Kıbrıslı Türklerin bunu yeni kurulacak cumhuriyette yetki paylaşımına karşı çıktıkları olarak algıladıklarını Kıbrıslı Rumların anlamaları gerekmektedir.⁷⁹ Kıbrıslı Türkler 1974 öncesi düzenlemelerin büyük bölümüne dönüşü asla kabul etmeyecekleri gibi Kıbrıslı Rumlar da Türk askerlerinin adada uzun süre kalmasına asla razı olmayacaklardır. Bu nedenle iki tarafın da karşdakinin kırmızı çizgilerini kabul etmesi gerekiyor.

G. DEVLET ÜZERİNDE UZLAŞILMASI

Uzun yıllar süren müzakerelerin sonucunda en azından uluslararası arabulucuların gözünde her iki taraf için de kabul edilebilir bir çözümün parametreleri açıkça ortaya çıkmış oldu. Kıbrıslı Rum müzakereci Tasos Tzionis'e göre Annan Planı, görüşmelere devam etmek için uygun temel değil; ancak "BM çatısında kapsamlı görüşmelere geçilmesini sağlayacak 8 Temmuz anlaşmasını uygulamaya hazırız."⁸⁰ Kıbrıslı Türklerin lideri Talat ise Annan Planı'nı gözden geçirmeye hazır olduğunu belirtiyor.⁸¹ Türkiye'nin Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, planın "rötuşlanabileceğini"⁸² belirtti. Ban Ki-moon, "ilerisi için geniş bir uzlaşma zemini bulunduğunu"⁸³ ifade etti.

⁷⁷ "Kıbrıslı Rumlar bir nevi birleşmeyi istiyorlar. Ama en azından şimdilik müzakere masasındaki iki toplumlu iki kesimli federasyon teklifine sıcak bakmıyorlar", Alexandros Lordos, "Güven Aşılması", Kıbrıs Dostları Raporu, sayı 49, güz 2006.

⁷⁸ Kıbrıslı Rumların bu konudaki resmi görüşünün ayrıntıları için bakınız: www.moi.gov.cy/moi/pio/pio.nsf/-index_en/index_en?opendocument.

⁷⁹ Örneğin Kıbrıslı Türklerin lideri Mehmed Ali Talat, Kıbrıs Rum lideri Papadopoulos'un politikasını "hayal dünyasında yaşamak" olarak tanımlıyor ve ekliyor. "Onun için tek çözüm, egemenliğini kuzey tarafına yaymak ki bu da imkansız. Böyle düşünüyorsa Kıbrıs sorunun çözümü çok zor olacak demektir", Haberler.com, 24 Aralık 2007.

⁸⁰ Kriz Grubu'na verilen mülakat, Tasos Tzionis, Lefkoşa, Ekim 2007.

⁸¹ "Annan Planı'ndan artık bahsetmiyoruz bile. Sadece gündemi belirleyen BM çalışmalarından söz ediyoruz", Kriz Grubuna verilen mülakat, Mehmet Ali Talat, Lefkoşa, Ekim 2007.

⁸² Kriz Grubu'na verilen mülakat, Ankara, Ekim 2007.

⁸³ Genel Kurul, A/62/512, a.g.e.

1. İki Kesimlilik

İki kesimli ve iki toplumlu bir çözüm üzerinde 1977 ve 1979'da ilk defa uzlaşılmasından bu yana—ki bu Kıbrıslı Rumların o dönemde verdiği büyük bir tavizdi—kapsamlı bütün çözümlerin hedefi federal bir yapı oldu. Annan Planı'nın son versiyonunda dış politika, para ve finans politikası, vatandaşlık ve muhaceret konularının federal düzeyde ele alınacağı bir "Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti" öngörülüyordu. Günlük ve iç siyaseti ilgilendiren meselelerse güneyde Kıbrıslı Rum, kuzeyde Kıbrıslı Türk olmak üzere siyasi açıdan eşit iki kurucu devletin yetki alanında olacaktı.⁸⁴ Ne var ki "iki kesimli" veya "federal" gibi temel terimler üzerinde varılan yüzeysel uzlaşma, bu terimlerin iki taraf için nasıl farklı anlamlar ifade ettiğini gizliyor. Kıbrıslı Rumların hedefi olan üniter devletle Kıbrıslı Türklerin hedefi olan iki devletli federasyon arasındaki uçurumda geçmişte pek çok barış girişimi kaybolup gitti.⁸⁵

Kıbrıslı Rumlar gerçekten uzlaşmak istiyorlarsa, uzun süredir BM'nin çabalarının gündeminde olan ancak kendilerinin açıkça dile getirmediği bir konuyu kabullenmeleri gerekiyor: kısa süre önce 8 Temmuz anlaşmasında da yer aldığı üzere "iki toplumlu, iki kesimli ve siyasi eşitliğe dayalı" bir çözüm, kuzeyde bir biçimde Kıbrıs Türk yönetimi olmasını gerektiriyor. Kıbrıslı Türkler, bu yapıya "devlet" derken Annan Planı'nda "kurucu devlet" terimi kullanılıyor. "Devlet" terimi, 1992'deki "fikirler dizisinden" bu yana BM belgelerindeki yerini koruyor.

⁸⁴ Federal düzeyde yürütme görevini, beş yıllığına görevde kalacak ve en az üçünün Kıbrıslı Türklerden seçileceği dokuz üyeli bir başkanlık konseyi tarafından üstlenecekti. Konseyin başkanlığı, yirmi aylık süre boyunca önce Kıbrıslı Rum, ardından da Kıbrıslı Türk üyeler tarafından sırasıyla yürütülecek, böylece başkanlık 60 ay Rumlarda, 40 aysa Türklerde olacaktı. Kararlar, oybirliğiyle alınacaktı. Federal parlamentoda iki kamara bulunacaktı. Kimin hangi konuda oy hakkı olduğu dört faktöre göre belirlenecekti: yerel düzeyde temsiliyet, ulusal düzeyde temsiliyet, ikamet yeri ve dil. Üst kamarada eşit sayıda Kıbrıslı Rum ve Türk bulunurken alt kamarada Kıbrıslı Türklerin oranı en az dörtte bir olacaktı. Kararlar, her bir kurucu devletin üst kamarasındaki senatörlerin en az dörtte birinin onayıyla ve basit çoğunluk ilkesi uyarınca alınacaktı. Yüksek Mahkemede eşit sayıda Kıbrıslı Rum ve Türk yargıcın yanı sıra üç yabancı yargıç görev yapacaktı.

⁸⁵ İki tarafta iki kesimliliğin nasıl işleyeceği konusundaki yanlış anlamaların (Kıbrıslı Rumlar için yüzeysel bir biçimde işlemesi, Kıbrıslı Türkler içinse neredeyse etnik açıdan iki farklı devletin var olması) nasıl gitgide kötüleştiğini anlatan bir çalışma için bakınız: Ayla Gürel ve Kudret Özersay, "The Politics of Property in Cyprus", International Peace Research Institute, Oslo, 2006; toplumların farklı federalizm anlayışları için bakınız: Alexandros Lordos, "Güven Aşılması", a.g.e.

Türkiye'nin bu süreçte de katılımı gerekiyor. Türk generaller adaya gelerek katıldıkları toplantılarda yeniden birleşme çabalarının boşa olduğunu ve tek çözümün konfederal yapı olduğunu söylediklerinde bu, tüm Kıbrıslı Rumlar tarafından duyuluyor. Bu nedenle Ankara, federal çözüm konusundaki resmi politikasını Kıbrıslı Rumlara açık biçimde iletmeli.

2. Güvenlik ve Toprak

1974'te Türk ordusu, adanın yüzde 37'sinin kontrolünü eline geçirdi. Bu rakam, Kıbrıslı Türk nüfusun oranının (yüzde 18) iki katına denk düşüyor. Kıbrıslı Rumlara geri verilecek toprak konusu görüşülürken Kıbrıslı Türklere ait toplam arazinin çoğunlukla yüzde otuzun altında olması öngörülüyor. Örneğin Annan Planı bu rakamı yüzde 28.5 olarak belirlemişti. Türk ordusu, Maraş'taki terk edilmiş kumsal görünümündeki bölgeyi müzakerelerde pazarlık kozu olarak elinde tutmayı sürdürüyor.

Kıbrıs'taki tüm çözüm planları, sayısının 25.000 ile 43.000 arasında olduğu tahmin edilen Türk askerlerinin en azından büyük bölümünün adadan ayrılmasını amaçlıyordu. Planların çoğu, İngiliz üsleri dışında adanın tamamen silahsızlandırılmasını hedefledi şimdiye kadar. 1960'taki bağımsız cumhuriyeti kuran düzenlemelerde Yunanistan'dan 950, Türkiye'den ise 650 kişilik bir birlik bulundurmalarını öngörüyordu. Annan Planı'nın son versiyonu, bu rakamları biraz değiştirerek 2011'e kadar Türk askeri sayısının 6000'e indirilmesini, bu tarihten sonra da 2018'e kadar (veya Türkiye AB'ye girene kadar) 3000 asker bulunmasını öngördü. Kıbrıslı Rumların yüzde 73'ü adadaki Türk askerleri nedeniyle oldukça güvensiz hissettiklerini söylerken Kıbrıslı Türklerin yüzde 76'sı askerlerin varlığıyla daha güvende hissettiklerini belirtiyorlar.⁸⁶

Türkiye, Kıbrıslı Rumların korkularını yatıştırabilmek için elinden geleni yapmalı. Türk askerleri, BM denetimi altında kara mayınlarının temizlenmesi çalışmalarına katkıda bulunmalı⁸⁷ ve saldırgan olarak görülebilecek askeri tatbikatlardan kaçınmalı. Görüşmelerde gelişme kaydedildikten sonra Türkiye, adadaki askerlerinin sayısının uluslararası bir kurum tarafından saptanmasına izin vermeli. Uluslararası platformda da garanti altına alınan bir uzlaşmaya varıldıktan hemen sonra da bu askerleri hızla adadan çekmeli.

Kıbrıslı Rumların tüm askerlerin çekildiğini görme isteğini yerine getirebilmek, ama aynı zamanda Rumların çoğunluk olmaktan kaynaklanan güçlerini kötüye kullanabileceklerine dair Kıbrıslı Türklerin korkularını yatıştırabilmek için bu sürecin Türkiye'nin AB üyeliğiyle

ilişkilendirilmesi yerinde olacaktır. Kıbrıslı Rumlar, Annan Planı'nda yer alan Türkiye'nin ada üzerinde 1960'tan kalan garantörlük haklarının devam etmesi ve 650 kişilik bir askeri birlik bulundurması maddeleri nedeniyle plana itiraz ediyorlardı. Türkiye ve Kıbrıslı Türkler, bu hakların resmi olarak Türkiye'nin AB üyeliğine intikal edeceği konusunda fikir birliğine varmayı düşünebilirler.

3. Mülkiyet

Mülkiyet konusu, gerek 8 Temmuz sürecinde gerekse AB'nin Kıbrıs Türk kesimindeki altyapıyı geliştirme projelerinde temel anlaşmazlık konusu oldu. 1974'te Türkiye'nin işgalinden önce kuzeydeki toprakların büyük bölümü Kıbrıslı Rumlara aitti.⁸⁸ Annan Planı, genellikle evlerden birinin ve toprağın üçte birinin eski Kıbrıslı Rum sahibine iadesi ve geri kalan malların tazmin edilmesi şeklinde bir düzenlemeyle bazı malların Rumlara geri verilmesini öngörüyordu. Aradan geçen on beş yıldan sonra Kıbrıslı Rumlar, kuzeyde yeniden mal edinebileceklerdi.⁸⁹ Ancak Kıbrıs Türk federe devleti, Türkçe konuşmayanların sayısını Türk nüfusun üçte biriyle sınırlama hakkına sahip olacaktı.

Gelecekteki görüşmelerde Kıbrıslı Rumların giderilmesi gereken endişeleri arasında mal tazmin taleplerini Kıbrıs Türk tarafının nasıl karşılayacağı ve ödemelerin ne sürede yapılabileceği sorunlarına yanıt verilmesi bulunuyor. Bir anlaşmaya varılmazsa mevcut şartlarda bu konuda Kıbrıslı Türklerin mal tazmin komisyonu sorumlu. 2008'de yapılacak görüşmelerle bunun Annan Planı'nda olduğu gibi ortak bir komisyona havale edilmesi gündeme gelebilir. Bazı AB üyesi ülkeler, tazmin taleplerini finanse edebilmek için avro tahvili sağlamayı garanti edebilir. Kuzeyde ise, eğer ayrı komisyonlar kurulursa, Türkiye ve Kıbrıslı Türkler, komisyon adına alınan malları satarak avro tahvilini gereken vade içinde geri ödemeyi taahhüt edebilirler.

Kararları Türkiye, Kıbrıslı Türkler ve Rumlar tarafından tanınan Strazburg'daki Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), mülkiyet konusunda karar alma yetkisine sahip. Ancak şimdiye karar verilen ve yakında açıklanacak kararlar göz önünde bulundurulursa konunun bu

⁸⁶ UNFICYP, a.g.e.

⁸⁷ Ban Ki-moon, UNSC S/2007/699, a.g.e.

⁸⁸ Kıbrıslı Rumların iddia ettiği ve daha çok kabul gören rakama göre Rumlar, kuzeydeki toprakların yüzde 78.5'ine sahipken Kıbrıslı Türklere göre bu rakam yüzde 63.8. Kıbrıslı Türklere güneydeki toprakların yüzde 22'sinde hak iddia ederken Kıbrıslı Rumlar bu rakamın yüzde 13.9 olması gerektiğini savunuyor. Gürel ve Özersay, "Kıbrıs'ta Mülkiyet ve Siyaset", a.g.e.

⁸⁹ Ayrıntılar için bakınız: Stelios Platis, Stelios Orphanides ve Fiona Mullen, "The Property Regime in a Cyprus Settlement", International Peace Research Institute, Oslo, 2006.

makamda çözülmesi, yeniden birleşme yönünde değil bölüme yönünde etki yapacaktır.

AİHM'nin 1998'de verdiği bir karara göre kuzeydeki mallarına ulaşamayan Kıbrıslı Rumların tazmininin işgalci güç olan Türkiye tarafından yapılması gerekiyor.⁹⁰ Ancak benzer 1400 davanın açılması üzerine AİHM, 2005'te bu konuya ada içinde bir çözüm bulunmasını önerdi.⁹¹ Bunun üzerine Kıbrıs Türk makamları, Mart 2006'da bir taşınmaz mal komisyonu kurdu. Kıbrıslı Rumlar tarafından yapılan 300 başvurunun 28'i sonuçlandırıldı. Söz konusu 28 davadaki mal sahipleri, mallarının 1974'le bugünkü değeri arasında bir miktar karşılığında tazmin edilmesini kabul etti. Üç davada malın sahibine iadesine karar verildi ki bu da Kıbrıslı Türklerin tapularının ellerinden alınması anlamına geliyordu. Mike Tymvios davası ise malının güneydeki bir Kıbrıs Türk malıyla değiş tokuş kararıyla sonuçlandı.⁹² Tymvios'un bu kararı geçerli kılmak için AİHM'ye yaptığı başvuru henüz sonuca bağlanmadı.

Kıbrıslı Rumlar, Kıbrıslı Türklerin komisyonu kullanarak genel bir çözüme ulaşılması için gereken görüşmeleri baltaladığını düşünüyorlar. Kıbrıslı Rum bir araştırmacı, komisyona sık sık başvurulmasının "kuzeydeki yapıyı ve mal değiş tokuşunu meşrulaştıracağından" endişe ettiğini belirtiyor ve ekliyor: "Korkum şu ki bu gidişle Rauf Denktaş'ın istediği çözüme [taksim] varmış olacağız".⁹³ Komisyonun iyi niyetinin sorgulanır hale gelmesi, Türkiye'yi daha pahalıya mal olsa da AİHM'deki tazminat kararlarını uygulamaya mecbur edebilir. Her iki durumda da Türkler kuzey Kıbrıs'taki mallarının büyük bölümünü ellerinde tutmak istiyorlarsa, güneydeki Türklere ait mallarla değiş tokuş edilemeyenlerini satın almak zorunda kalabilirler.⁹⁴ Bir Kıbrıslı Türk araştırmacının ifadesiyle,

⁹⁰ 1993'te AİHM'ye sevk edilen Loizidu davası. Mahkeme, 1996'da verdiği kararla Türkiye'yi suçlu buldu ve Titina Loizidu'nun malını geri almaya hakkı olduğunu belirtti. Türkiye ona 2003'te tazminatını ödedi.

⁹¹ 1998'de AİHM'ye sevk edilen Aresti davası, 2005'te karara bağlandı.

⁹² Kıbrıslı Türklere ait mallar, 1991'de kayyumun denetimine verildi. Bazı mallar, evlerini terk etmiş Rumlara kiraya verilirken bazıları da kamu sektörünün projeleri için kullanıldı. Kayyumun "Kıbrıs Türk Malları Fonu"nda para olup olmadığı bilinmiyor. "Eninde sonunda malları iade etmek zorunda kalacağız", Kriz Grubu'na verilen mülakat, Kıbrıslı Rum politikacı, Lefkoşa, Ekim 2007. Kıbrıslı Türklerin çoğu, ellerindeki tapuları mal tazmin komisyonuna teslim etti. Tapu karşılığında aldıkları koçanları, eskiden Kıbrıslı Rumlara ait olan malları almak için kullanabilecekler.

⁹³ Kriz Grubu'na verilen mülakat, Stratejik Araştırmalar ve Kalkınma Enstitüsü'nde (ISTAME) görevli araştırmacı Philippos Savvides, Atina, Ekim 2007.

⁹⁴ Türkiye'nin önde gelen siyasetçilerinden biri satın alma fikrine şöyle yaklaşıyor: "Sanıyorum ki Kıbrıslı Türklerin bu malları alması için para sağlayabiliriz", Kriz Grubu'na

"[Strazburg'daki] mahkemenin mülkiyet konusunu ele alış biçimi, Kıbrıslı Rumlarda insan haklarının bir ilke meselesi değil de pazarlık unsuru olduğu izlenimini doğuruyor. Bu tür bir uzlaşma tarzı daha önce görülmemiştir".⁹⁵

Başka bir cephede de, AB hukukunu temel alan Lüksemburg'daki Avrupa Adalet Mahkemesi, kuzeydeki Rum mallarını satın alanlara karşı Kıbrıs Rum makamlarının verdiği kararların ve cezaların diğer AB ülkelerinde de uygulanıp uygulanamayacağına karar verecek.⁹⁶ Kıbrıslı Türkler, bu kararların kuzey Kıbrıs'ta uygulanamayacağını, çünkü ada 2004'te AB'ye bölünmüş bir ülke olarak girdiğinden AB hukukunun kuzeyde askıda olduğunu savunuyorlar. Bu iddiayı Kıbrıslı Rumlar kazanırsa kuzey Kıbrıs'taki inşaat patlaması büyük tehlikeye girecek ve Kıbrıslı Türkler AB'den daha da uzaklaşacaklardır. Kıbrıslı Türklerin eski müzakerecilerinden Raşit Pertev şu soruyu gündeme getiriyor: "AB'ye üye olmanın yararlarını göremiyorsak cezalandırılmamız da gerekmez mi?"⁹⁷

Güneydeki mallara ait tapuları olan bazı Kıbrıslı Türkler de mallarını geri alma hakkına sahip olup olmadıklarını Kıbrıs Rum makamlarına başvurarak öğrenmeye çalışıyorlar. Kıbrıs Rum mahkemeleri, 2007'de bu yöndeki iki başvuruyu reddetti. AİHM'nin bu konudaki son kararı da vermesi bekleniyor.

4. Yerleşimciler ve sığınmacılar

Siyasi denge ve devlet kaynaklarına erişim konularında Kıbrıs'ta nüfus oranları her zaman çok büyük öneme sahip olagelmıştır. Şimdiki en büyük meseleyse kuzey Kıbrıs'ta yaşayan 250.000 veya daha fazla kişinin ne kadarının, Kıbrıslı Rum terimleriyle ifade edersek, "yasadışı yerleşimci"⁹⁸ olduğunun saptanmasıdır. Kıbrıslı Türklerin eski lideri Rauf Denktaş, özellikle 1975-1980 arası

verilen mülakat, AK Parti'nin önde gelen milletvekillerinden, Ankara, Ekim 2007.

⁹⁵ Kriz Grubu'na verilen mülakat, International Peace Research Institute Oslo (PRIO)'da araştırmacı Ayla Gürel, Lefkoşa, Ekim 2007. Ayrıca bakınız: Elias Hazou, "Tassos: Land Swap is a Stand-Alone Case", *Cyprus Mail*, 25 Eylül 2007.

⁹⁶ Söz konusu davada Kıbrıslı Rum Meletios Apostilides, kuzey Kıbrıs'taki toprağında villa inşa eden İngiliz çift Linda ve David Orams aleyhine dava açtı. Eylül 2006'da Birleşik Krallık Yüksek Mahkemesi, Apostilides'in tazminat talebini haklı bulmadı ve Orams çiftinin mahkeme masraflarının yüzde 75'ini ödemesi gerektiğine karar verdi. Bakınız: <http://news.bbc.co.uk/go/-pr/fr/-/2/hi/europe/4440983.stm>.

⁹⁷ Kriz Grubu'na verilen mülakat, Lefkoşa, Ekim 2007.

⁹⁸ "Dikenli telin iki yakasındaki makamlar, nüfus konusunu silah olarak kullanıyorlar", Mete Hatay, "Is the Turkish Cypriot Population Shrinking?", International Peace Research Institute, Oslo, 2007.

dönemde Kıbrıslı Türklerin ekonomik ve stratejik konumlarını ve kendi siyasi tabanını sağlamlaştırabilmek için Türkiye'den yerleşimcilerin gelmesini destekledi.⁹⁹ Kıbrıslı Rumlara göre yalnızca 88.900 olan Kıbrıslı Türk nüfusuna karşılık sayıları 119.000 ile 160.000 arasında değişen Türkiye'li "yerleşimci" bulunuyor.¹⁰⁰ Kıbrıslı Türk uzman Mete Hatay'ın tahminlerine göre resmi nüfusu 178.000 olan kuzey Kıbrıs vatandaşlarının yalnızca 32.000-35.000 kadarını vatandaşlık ve oy hakkına sahip, yani en azından bir nesilden beri Kıbrıs'ta yaşayan, göçmenler oluşturuyor.¹⁰¹

Annan Planı, her iki tarafın da Kıbrıslı olmayıp yeni devlette vatandaşlık hakkına sahip olacak 45.000 kişiyi belirlemesini öngörüyordu. Önerdiği toprak düzenlemelerine göre yerlerinden edilmiş Kıbrıslı Rumların büyük bölümü olan 120.000 kişi, eskiden Kıbrıslı Türklerin denetiminde olan yerlerdeki evlerine dönebileceklerdi.¹⁰² Ancak geri dönenlere yer açabilmek için nüfuslarının dörtte birine denk gelen 42.000 Kıbrıslı Türk'ün, çatışmalar başladığından beri ikinci belki de üçüncü kez göç etmeleri gerekecekti.¹⁰³ Kıbrıslı Rumların bu bölgelere, özellikle de Güzelyurt'a, yeniden yerleşebilmeleri ve Türkiye'den gelenlerin sayısını dondurabilmeleri için bir an önce cömert bir çözüm önerisi sunmaları gerekiyor.

⁹⁹ Kıbrıslı Türk avukat Emine Erk şöyle diyor: "Denктаş [ve partisi], yerleşimcileri, utanılacak biçimde kullandı" ama Talat 2003'te göreve geldiğinden beri hükümet, yeni gelenlere vatandaşlık vermedi, yalnızca çalışma izni ve öğrenci vizesiyle kalmalarına izin verdi. Kriz Grubu'na verilen mülakat, Lefkoşa, Ekim 2007.

¹⁰⁰ Kıbrıslı Rumların savunduğu daha düşük rakam, adı geçen UNSC S/2007/699 sayılı raporda da kullanılıyor. Daha büyük rakamsa şu internet sitesindeki "Yasadışı Demografik Değişimler" başlıklı yazıdan alındı: www.mfa.gov.cy. Yukarıda da belirtildiği gibi nisan 2006'da yapılan nüfus sayımına göre Türk askerleri dışında adadaki Kıbrıslı Türklerin sayısı 178.000, Türkiyelilerin sayısıysa 70.000.

¹⁰¹ Mete Hatay'ın araştırmasına göre buna ek olarak Türkiye'den Kıbrıs'a geçici olarak gelen 102.000 kişinin 16.277'si kayıtlı işçi, 30.000'i kayıt dışı işçi, yaklaşık 1.700'ü turist, 18.400'ü üniversite öğrencisi, 500'ü öğretim görevlisi, 35.000'i Türk askeri ve aileleri. Mete Hatay, "Beyond Numbers", International Peace Research Institute, Oslo, 2005.

¹⁰² UNSC S/2007/699, a.g.e.

¹⁰³ Bu nüfusun büyük bölümü Güzelyurt'tan olacaktı. Kriz Grubu'na verilen mülakat, Kıbrıslı Türk lider Mehmet Ali Talat, Lefkoşa, Ekim 2007.

IV. ÇÖZÜMÜN GETİRECEĞİ AVANTAJLAR

Kıbrıslı iki lider, 8 Temmuz Anlaşmasında "mevcut durumun kabul edilemez olduğunu ve çözümsüzlüğün olumsuz sonuçlar getireceğini"¹⁰⁴ kabul ettiler. Ne var ki adanın yeniden birleşmesinin sağlayacağı yararlar, başta Kıbrıslı Rumlar ve Türkiye olmak üzere, taraflarca henüz açıkça kabullenilmiş değil. Makul herhangi bir çözüm, mevcut çıkmazdan çok daha iyi olacaktır.¹⁰⁵ Güney Kıbrıs'ta yayımlanan bir rapora göre "Kıbrıs'ın yeniden birleşmesi, artan yatırımın getireceği büyüme sayesinde iki kesimin ekonomisini de olumlu etkileyecek", kuzeyin hızla güneyin büyüme oranına ulaşmasını, gayrimenkullerin değerlendirilmesini ve güneyin AB'ye daha fazla uyumlulaşmasını sağlayacaktır.¹⁰⁶

A. KIBRISLI RUMLARIN EKONOMİK VE GÜVENLİK ENDİŞELERİ

Kıbrıslı Rumlar açısından Türk birliklerinin adadan ayrılması ve evlerini kaybedenlerin mallarına kavuşabilmesinin tek gerçekçi yolu, müzakere yoluyla bir çözüme ulaşılmasıdır. Uzlaşmaya varmak için Kıbrıslı Türkler, geniş bir toprak parçasını geri vermeyi teklif etti; ancak bu teklif masada sonsuza kadar kalmayabilir. Annan Planı'na göre Güzelyurt'un Rumlara geri verilmesi, Kıbrıslı Türkler arasında tartışma yaratan bir ödün olmuştur. 2004 referandumunun yarattığı hayal kırıklığından sonra ise Kıbrıslı Türkler, böylesi geniş çaplı yer değiştirmelere sıcak bakmıyorlar. Annan Planı'nın ilk versiyonlarında bir kısmı Kıbrıslı Rumlara verilmesi söz konusu olan Karpaz yarımadasının el değmemiş güzelliği, Kıbrıslı Türk müteahhitlerin buraya elektrik getirmesi, otel ve marinalar inşa etmesiyle yok olabilir. Eskiden Kıbrıs'ın en güzel sahili, şimdiyse Türk ordusunun pazarlık unsuru olarak elinde bulundurduğu boş bir arazi olan Maraş'ın ne kadar süre daha kapalı bölge olarak tutulabileceği bilinmiyor.¹⁰⁷ Birleşik

¹⁰⁴ Basın ve Yayın Biriminden alınan bilgi. Bakınız: www.cyprus.gov.cy.

¹⁰⁵ "[Kıbrıslı Rumların] barış karşılığında toprak teklifini kabul etmesi gerektiği fikri, pek çok açıdan mantıklı. Pek çok Kıbrıslı Rum, kendi istedikleri şekilde yönettikleri ve kendileri için kurdukları devletten vazgeçmek istemiyorlar. Öte yandan bir Kıbrıs Türk devletini kabul etmenin Türk işgalini meşrulaştıracağını da düşünüyorlar. İnsanlar, olup bitenler hakkında oldukça tepkililer.", Kriz Grubu'na telefonda verilen mülakat, James Ker-Lindsay, Kasım 2007.

¹⁰⁶ Platis, Orphanides ve Mullen, "The Property Regime in a Cyprus Settlement", a.g.e.

¹⁰⁷ 2006'da Finlandiya tarafından yapılan Maraş'ın BM denetiminde yeniden imar edilmesi ve Kıbrıslı Rumlara geri verilmesi teklifi, başarısızlıkla sonuçlandı.

Krallık, Annan Planı sürecinde dile getirdiği adanın yüzde üçünü kaplayan ve 10.000 Kıbrıslı Rum'un yaşadığı egemen askeri üslerini yarı oranında küçültme teklifini yeniden gündeme getirmek için de çözüm müzakerelerinde ilerleme kaydedilmesini bekliyor.¹⁰⁸

Çözüme ulaşılmasıyla adanın ekonomisi uzun vadede ve hatta AB, Kıbrıslı Türklerin yaşam standartlarını Kıbrıslı Rumlarınkine yaklaştırmak için gereken maliyeti azaltmaya daha fazla yardım ederse kısa vadede güçlenip büyüyecektir.¹⁰⁹ Kıbrıslı Rumların komşu ülkeler Yunanistan, Suriye, Mısır, Lübnan, Ürdün, İsrail ve Filistin'in yaptığı gibi Türkiye ile ekonomik bağlarını geliştirmesi yerinde olur. Zira Türkiye, bölgedeki en büyük ve dinamik ekonomiye sahip. Kıbrıslı Rumlar, Türkiye pazarına normal erişim elde ederlerse gelişmiş hizmet endüstrilerine bir avantaj sağlayarak doğu Akdeniz'in çekim merkezlerinden biri olma hedeflerinde ilerleyebilirler.

Off-shore avantajı sayesinde Kıbrıslı Rumlar, sundukları finans hizmetlerinde geçmişte son derece başarılı oldular; ancak AB üyesi olmaları ve 1 Ocak 2008'de avroya geçmeleriyle ekonomilerindeki serbest dönem sona ermiş oldu.¹¹⁰ Kıbrıs'ın bir zamanlar dünya sıralamasında dördüncü olan filosu, onbirinci sıraya gerilemiş durumda. Güney Kıbrıs'ın önde gelen işadamlarından biri, bu gerilemeyi Türk limanlarının Rum gemilerine kapalı olmasına bağlıyor: "Keşke uzun vadeli düşünebilsek, sadece siyaset ve güvenlik açısından değil ekonomi açısından da bakabilsek. [Aksi takdirde] küçük ve önemsiz bir ada olarak kalırız. Bir çözümün aciliyetini herkes fark edemiyor".¹¹¹

Çözüm ayrıca son yıllarda azalan turizmi de canlandıracaktır. Bazı büyük seyahat şirketleri, adanın kuzeyine de yapılacak turlara izin verilmesini, Kıbrıs Rum tarafında şube açmalarının bir şartı olarak sunuyor. İsraili tur işleticilerinin bazıları, Larnaka havaalanından aldıkları turistleri doğrudan kuzeydeki kumarhanelere götürüyorlar. Ada yeniden birleşirse,

1999'dan beri Yunanistan adalarının başarılı ve kârlı biçimde uyguladığı yöntemle Türkiye'deki zenginleşen turist kesimini adaya çekilebilir. Ne var ki sadece bir tarafın çıkarlarını savunan tavır, uluslararası çıkarlara ciddi zararlar verebilir. 2006'da Uluslararası Manifesta 6 sanat festivalinin Alman düzenleyicileri, Kıbrıslı Rumlar etkinliklerin adanın iki tarafında da yapılmasına izin vermedikleri için festivali iptal etmiş ve bu adanın bütününün zararına olmuştu.

Kıbrıs, yeni fikirler ve daha kozmopolit bir bakış açısı sayesinde yetenekli gençlerin adada kalmasını sağlayabilir. Güney Kıbrıs, AB üyesi olsa da ve doğu Akdeniz'deki en güzel restoranlara ve parlak alışveriş caddelerine sahip olsa da Avrupa'dan uzak bir konuma sahip. Yeni açılımlar yapılmazsa Kıbrıs, talihsiz bir konuma sahip ve dünyadan izole olmuş bir ülke haline gelebilir. Eski cumhurbaşkanı Vasiliu'nun da belirttiği gibi "mesele, daha zengin olmak değil. Asıl mesele, güvenlik ve rahatlık. Kıbrıs'ta çözümsüzlüğün cezası, genç Kıbrıslıların çözüm umudunu yitirip Kıbrıs'tan ayrılarak Brüksel'de veya İskoçya'da çalışmaya başlamaları olabilir".¹¹²

Kıbrıs'ın güçlü komşusu Türkiye ile sürtüşme ve istikrarsız ilişkilere neden olacak bir siyaset gütmesi, gerek adanın güvenliğini gerekse uluslararası itibarını sarsabilir.¹¹³ Kıbrıslı Rumlar, Türkiye-AB müzakereleri on yıl önce olduğu gibi tekrar rafa kaldırırsa adanın yeniden birleşmesinin ve uzun vadede güvenliklerinin tehlikeye girebileceği ihtimalini yeterince önemsemiyorlar.¹¹⁴ Kıbrıs'ın uluslararası kuruluşlara ve anlaşmalara taraf olmasının Türkiye tarafından engellendiği düşünülürse Türkiye'nin birtakım yaptırımlardan mahrum olmadığı görülür.¹¹⁵ Ayrıca Türkiye'nin Kıbrıs'ta tansiyon yükseldiğinde sağduyusunu koruyarak çıkarlarına en

¹⁰⁸ Birleşik Krallık'ın bu teklifi Annan Planı'yla birlikte suya düştü. Ancak yeni bir çözümün gündeme gelmesi durumunda Londra, bunu tekrar sunmayı düşünebilir. Kriz Grubu'na telefonda verilen mülakat, bir İngiliz yetkili, Aralık 2007.

¹⁰⁹ Kriz Grubu'na verilen mülakat, Avrupa Komisyonu'ndan bir yetkili, Brüksel, Eylül 2007.

¹¹⁰ "Türkiye'nin düşman olmaması önemli. Kıbrıs iş dünyasının fırsatları gelecekte azalacak. Off-shore vergi cenneti olarak yaşamaya devam edemeyiz. Tayvan'daki duruma düşmekten korkuyorum. Bunun maliyeti dünyaya değil Kıbrıs'a çıkar. Bu, en kötü senaryo... Türklerle gerçekten yaşamak istemiyorlarsa barış karşılığı toprak önerisi kabul edilebilir", Kriz Grubu'na verilen mülakat, Yunan dış politika uzmanı, Atina, Ekim 2007.

¹¹¹ Kriz Grubu'na verilen mülakat, Kıbrıslı Rum işadamı, Lefkoşa, Ekim 2007.

¹¹² Kriz Grubu'na verilen mülakat, Lefkoşa, Ekim 2007.

¹¹³ "Türkiye ile gayriresmi bir sınırı paylaşmak felaket olur. Aklımıza gelmeyecek tehditlerle karşı karşıya kalırız. Sonunda Türkiye bizi askerleriyle işgal edebilir. Ama bunu yapmasına bile gerek yok. Hayatımızı mahvedebilir. Malvarlığımızı etkileyebilir, bizi istikrarsızlığa sürükleyebilir. Turizm, güvenlik konusunda hassastır", Kriz Grubu'na verilen mülakat, Kıbrıslı Rum işadamı, Lefkoşa, Ekim 2007.

¹¹⁴ "Kıbrıs'a şunu anlatmaya çalışıyoruz. Türkiye'de AB'ye karşı azalan desteği ortaya koyan kamuoyu yoklamaları haklı ve Türkiye müzakere masasını terk edebilir. Avrupa'nın Türkiye'yi masada tutmayı her hal ve kârda başaracağını ve kötü senaryonun gerçekleşmeyeceğini düşünüyorlar", Kriz Grubu'na verilen mülakat, Avrupa Komisyonu'ndan bir yetkili, İstanbul, Ekim 2007.

¹¹⁵ Türkiye'nin güney Kıbrıs'ın katılımını veya taraf olmasını engellediği kuruluşların, anlaşmaların ve uluslararası kararların tam listesi için www.mfa.gov.cy adresine gidiniz ve önce "Dış Politika" ardından "Uluslararası Kuruluşlar" bölümüne giriniz.

uygun şekilde hareket etmediği de açıktır.¹¹⁶ 1980'ler ve 90'larda Yunanistan, bu tavra şahit oldu, AB üyesi olmasın rağmen Türkiye ile iki defa savaşın eşliğinden döndü ve turizm dahil birçok alanda kayıplara uğradı.

Türkiye-Yunanistan ilişkilerinin kötü olduğu 1980'ler ve 90'larda olduğu gibi şimdi de büyük Avrupa ülkeleri, Türkiye karşıtı tavırlarını Kıbrıs sorununun arkasına gizliyorlar ve Türklerin Kıbrıslı Rumlara karşı daha büyük tepki ve öfke duymalarına neden oluyorlar. AB saati, Türkiye için geri saymaya devam ediyor. Zira 2009'da Türkiye'nin Kıbrıs sorununda kaydettiği gelişmeler, AB tarafından kapsamlı bir değerlendirmeye tâbi tutulacak. Kıbrıslı Rumların Türkiye'yi Birlik'e yaklaştırmak için ellerinden geleni yapmaları gerekiyor. Çünkü Türkiye AB'den uzaklaşırsa bundan en büyük zararı Kıbrıslı Rumların güvenliği görecektir.

B. KIBRISLI TÜRKLERİN KAZANIMLARI

Kıbrıslı Türkler, uluslararası alandaki belirsiz statüleri sona ereceği ve AB vatandaşlığının tüm haklarından yararlanabilecekleri için çözümden en çok kazanç sağlayan taraf olacak. Aksi takdirde mevcut durumlarını düzelterek bir gelişme olmayacağı gibi Türkiye'ye olan bağımlılıkları daha da artacak, ekonomik büyüme azalacak, halkın tepkisi artacak, 1974 öncesi adada bulunan Kıbrıs Türk nüfusu adadan ayrılmaya devam edecek ve Türkiye'den daha fazla göç almayı kabullenmek zorunda kalacaklar.

Adanın kuzeyi, dışlanmışlığı yüzünden ekonomisini kumarhanelerin sağladığı gelire bağlamak zorunda kalıyor, bu da örgütlü suçların ve Türkiye'den ve bölgeden gelecek para aklamak isteyenlerin artmasına neden oluyor. Güney Kıbrıs da payına düşeni alıyor. Kıbrıslı Türklerin Lefkoşa'nın kendi kesimlerinde kalan tarafının uzak bölgelerinde kurdukları genelevlerdeki doğu Avrupa'dan gelen ve korunmayan fahişelerin müşterileri genellikle Kıbrıslı Rumlar oluyor. Diplomatlar, Talat hükümetinin yasadışı göçle mücadelesinde samimi olduğunu, ancak tanınma konusundaki hassasiyet nedeniyle Kıbrıslı Türk ve Rum polislerinin işbirliği yapmadıklarını belirtiyorlar. Bu tür anlaşmazlıklar nedeniyle üçlü bir cinayet aydınlatılmadı.¹¹⁷ Kıbrıslı Türklerin eski müzakerecisi

Raşit Pertev durumu şöyle özetliyor. "Kıbrıslı Rumlar işbirliği yapmazlar. Özellikle de Kıbrıs Türk polis teşkilatıyla. Ama iki tarafın mafyası oldukça örgütlü çalışıyor ve insan kaçakçılığı, uyuşturucu ve fuhuş konularında işbirliği yapıyorlar".¹¹⁸

Kıbrıslı Rumlar, daha pragmatist ve işbirliğine açık bir tavır alırlarsa Kıbrıs Türk yönetiminin özgüveni artacak ve kuzeyin çevre sorunları, doğal ve tarihi mirasın korunması konularında daha verimli çalışacaktır.¹¹⁹ Adadaki en zengin arkeolojik alanların kuzeyde bulunmasına karşın gerek Kıbrıslı Rumların bu alanlarda çalışmak isteyen yabancı akademisyenlere engel olması gerekse Kıbrıs Türk üniversitelerinin tanınması konusunda devam eden tartışmalar nedeniyle bu tarihi eserler, uluslararası yardımla koruma altına alınamıyor. Kuzeyde devam eden inşaat patlaması sırasında arkeolojik bölgelerin korunmasına özen gösterilmiyor.

Kıbrıslı Türkler, 2004'te Annan Planı'na "evet" diyerek elde ettikleri avantajlı ve haklı konumun hep süreceğini düşünmemeliler. Kıbrıslı Rumlar, 8 temmuz sürecinin tıkanmasında tüm hatayı Kıbrıslı Türklere yüklemekte haksız olsalar da bu suçlamanın sürekli tekrarlanması ve Rumların AB ile sıkı temasları nedeniyle Kıbrıslı Türklerin eli gitgide zayıflıyor.

C. TÜRKİYE'NİN AB'YE ENTEGRASYONUNUN YENİDEN BAŞLAMASI

Türkiye ve Kıbrıs'ın kaderi birbirlerine sıkı sıkıya bağlı. Bu bağın bedelini genellikle çıkarlarının gerektirdiği şekilde hareket etmeyen Türkiye, Kıbrıs sorununun tarihi boyunca ağır şekilde ödedi.¹²⁰ Şimdi ise Kıbrıs, Türkiye'nin AB ile

---

yaşındaki kızının davasındaki sekiz Kıbrıslı Türk katil zanlısını serbest bırakmak zorunda kaldı. Kıbrıs Türk makamları, zanlıların yargılanmasını için Rum tarafına teslim edilmesini reddetti. "Murder suspects walk free", *Cyprus Mail*, 9 Şubat 2005.

¹¹⁸ Kriz Grubu'na verilen mülakat, Brüksel, Eylül 2007.

¹¹⁹ "Kuzey Kıbrıs'taki yönetim çok zayıf. Kendi yasalarına bile riayet etmiyorlar", Kriz Grubu'na verilen mülakat, Avrupalı bir diplomat, Lefkoşa, Ekim 2007.

¹²⁰ 1955 ve 1963'te Kıbrıs'ta iki toplum arasındaki çatışmalar nedeniyle İstanbul'da azınlıklara ait iş yerlerine resmi makamlarca da desteklenen ve yıkımlara neden olan saldırılar gerçekleştirildi. Sonraki yıllarda yapılan sürgünlerle İstanbullu Rumlar, uzun yıllardır yaşadıkları şehri terk etmek zorunda kaldılar. 1964'te Kıbrıs krizi, Johnson mektubunun yazılmasına neden oldu. Bu mektupta ABD başkanı Lyndon Johnson, Ankara'yı Kıbrıslı Türkleri Rumların saldırılarından korumak için Amerikan silahlarını kullanmaması için uyarınca Türk kamuoyunda öfkeye neden oldu. Kıbrıs'taki olaylar 1974'te Türkiye'nin işgaliyle sonuçlanınca Türkiye, ABD'nin silah ambargosuna maruz kaldı ve Avrupa'yla ilişkileri donduruldu.

---

¹¹⁶ "Aynı zamanda Kıbrıs meselesi duygusal bir konudur. 50 yıldır Kıbrıs denilince Türkiye heyecanlanır. Bazen duygular, akıl ve mantığın da önüne geçebilir. Her fedakârlık göze alınabilir", Emekli general Armağan Kuloğlu, Kıbrıs'ın Stratejik Konumu, Türkiye'nin Politikaları ve AB Giriş Sürecinin Etkileri, Global Strateji Enstitüsü Dergisi, Ankara, yaz 2007.

¹¹⁷ Şubat 2005'te Kıbrıs Rum polislerinin delil sağlamaması nedeniyle Kıbrıs Türk mahkemesi, Ocak 2005'te güney Kıbrıs'ta öldürülen Kıbrıslı Türk bir işadamı, karısı ve 15

bütünleşme sürecinde bir engel olarak duruyor. 1960'ın başlarına kadar giden söz konusu süreç, pek çok ara durağın olduğu bir yolculuğu andırıyor. Türkiye'nin Kıbrıs'ta çözüm bulunması için çaba harcaması gerekiyor. Zira AB üyesi bir devleti bölmek, bir bölümünü işgali altında tutmak ve diplomatik olarak tanımamakla suçlandığı sürece Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılması mümkün görünmüyor.¹²¹ Anlaşmanın koşullarının zamanla Ankara'nın lehine değişmesi de zor görünüyor; çünkü Kıbrıslı Rumlar, Türkiye-AB ilişkilerinin pek çok alanındaki ve nihayetinde üyeliğe kabul etmekteki vetosunu elinde bulunduruyor.

Türk bürokrasisinde Annan Planı'nın çok ileri gittiğini düşünen askeri ve muhafazakâr kesimlerin daha fazla taviz vermeye hazır olması gerekecek. Hükümetinse Kıbrıslı Rumları sorunun çözümünü gerçekten istediğine ikna etmenin yollarını bulması ve 1998'de Suriye'den, 2007'de Irak'tan taviz koparmak için başvurduğu askeri tehdit dilinin Kıbrıs'ta veya Avrupa'da anlaşmaya varmayı zorlaştıracağını kabul etmesi gerekecek.

Türkiye'nin Kıbrıs sorununun kendileri için getirdiği maliyetleri daha dikkatli değerlendirmesi yararlı olacaktır. Bunlar arasında ülkenin Avrupa'yla daha hızlı bütünleşmesi için gösterilen uluslararası iyi niyet ve fırsatların azalması ve 2006 rakamlarına göre¹²² kuzey Kıbrıs'ta yaşayan kişi başına 3.000 dolar olan ve ekonomik zorluklar nedeniyle 2007'de oldukça artması beklenen ekonomik desteğin maliyeti sayılabilir.¹²³

D. YUNANISTAN İLE OLAN BARİŞ ORTAMININ SÜRDÜRÜLMESİ

1999'da İstanbul ve Atina'da art arda meydana gelen depremlerden sonra barış yanlısı siyasetçiler, bu yakınlaşma fırsatını değerlendirerek Yunanistan-Türkiye ilişkilerini normalleştirme yoluna gittiler. Artık iki ülkenin yetkilileri sık sık bir araya geliyor, enerji hatları konusunda işbirliği yapıyor, Yunanistan'ın ulusal bankası Türkiye'de büyük bankalardan birini satın aldı, Türkiye'de yapılan ev aletleri Yunanistan'da çok satılıyor ve iki ülkenin genelkurmay başkanları birbirlerini ziyaret ediyorlar. 2006 yılında

birbiriyle dalaşan Türk ve Yunan savaş uçağının Atina'nın Uçuş Bilgi Bölgesi dahilinde (FIR) uluslararası hava sahasında çarpışması sonucu Yunan pilot öldü ancak ciddi bir kriz yaşanmadı. Bu da ilişkilerdeki yeni istikrar ortamının verdiği sınavlardan biri oldu.

Türkiye ve Kıbrıs'ın 1980 ve 90'larda Türkiye-Yunanistan ilişkilerine damgasını vuran karşılıklı düşmanlık politikasını izleyerek ne tür riskler aldıklarını en iyi anlatabilecek ülke Yunanistan'dır. Yunanistan eski başbakanı Andreas Papandreu hükümetinin yaptığı gibi Kıbrıs cumhurbaşkanı Tasos Papadopoulos da her fırsatı kullanarak AB'nin Türkiye'ye sağlayacağı fonları ve ayrıcalıklarını engellemek istiyor. Ne var ki bu tutum sadece Türkiye'nin tavrını daha da sertleştirmesine ve Türkiye'yi AB içinde görmek istediklerini belirten Kıbrıslı Rum yetkililerin samimiyetinden kuşku duymasına yol açıyor.¹²⁴ Yunanistan'ın deneyiminin de gösterdiği gibi Türkiye ile güvenlik ve diğer konularda ilerleme sağlamak için ülkenin AB ile bütünleşme sürecinin de pürüzsüz devam etmesi gerekiyor.¹²⁵

Ne var ki Kıbrıs'taki olayların Türkiye ile Yunanistan arasındaki yumuşama ortamını bozma ihtimali bulunuyor. Sorun, AB müzakerelerinde ilerleme kaydedemeyen bir Türkiye'nin komşusu olarak yaşanacak diplomatik belirsizlikten kaynaklanmıyor yalnızca. Türkiye'yle Kıbrıs arasında 2007'nin başlarında kara suları ve petrol arama hakkı nedeniyle anlaşmazlık çıkınca Yunanistan'ın Ege Denizi'nde sahip olduğunu dile getirdiği hava sahası üzerinde uçuşlar yapan Türk askeri jetlerinin sayısında ani bir artış olmuştu.¹²⁶ Kıbrıs sorununun çözülmesi belki de Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerini yeniden rayına oturtmanın en iyi yolu. Bu yolla Türkiye'nin Yunanistan'la kıta sahanlığı ve hava sahası konularındaki sorunları çözülmesi için yeniden irade ve iyi niyet göstermesi söz konusu olabilir. Bu sorunlarda üst düzey dışişleri yetkilileri arasında 2002'den beri 50 kez gerçekleştirilen "ön görüşmelere" rağmen kayda değer gelişme sağlanamadı.¹²⁷ Yunanistan'dan bir

¹²⁴ "Türkiye'yi AB'de görmek istiyoruz ama önce tüm yükümlülüklerini yerine getirmesi gerekiyor", Kriz Grubu'na verilen mülakat, Kıbrıslı Rum müzakereci Tasos Tzision, Lefkoşa, Ekim 2007.

¹²⁵ Bakınız Kriz Grubu'nun 184. Avrupa Raporu, *Türkiye ve Avrupa: Geleceğe Doğru*, 17 Ağustos 2007.

¹²⁶ Türkiye ile Yunanistan, karşılıklı anlaşmanın gereği olarak turizm sezonuna zarar vermemek amacıyla her yıl 15 Haziran-15 Eylül arasında uçakların dalaşmasını askıya alıyorlar. Ocak-Haziran 2007 arasında Yunanistan, kendi hava sahası içinde saydığı bölgenin Türk uçakları tarafından 816 kez ihlal edildiğini ve bu sayının yüzde 60'ının uluslararası olarak kabul edilen altı millik bölgede gerçekleştiğini belirtiyor. Bu oran, 2006'da yüzde 40'tı. Kriz Grubu'na verilen mülakat, bir Yunan yetkili, Atina, Ocak 2007.

¹²⁷ Sorunlar arasında şunlar bulunuyor: Yunanistan'ın uzun yıllardır dile getirdiği hava sahasının kıyı şeridinden itibaren altı değil on mil olduğu iddiası; Yunanistan'ın kara sularını on iki mile çıkarması durumunda Ege'de sahip olduğu adalar

¹²¹ "AB üyelerinden birini tanımayan bir ülkeyle müzakere etmek akıllıdır şey değil", Kriz Grubu'na verilen mülakat, Hollanda'lı bir yetkili, Lahey, Eylül 2007.

¹²² Kriz Grubu'na gönderilen eposta. Fiona Mullen, Sapienta Economics, Aralık 2007.

¹²³ Kriz Grubu'na telefonla verilen mülakat, Kıbrıs'ta görevli üst düzey bir diplomat, Aralık 2007. Türk yetkililer, bu yardımın kuzey Kıbrıs sayesinde elde edilen yüklü miktarda ticaret fazlasıyla dengelendiğini iddia ediyorlar. "Bazılarının düşündüğü gibi bu yardımlar Türkiye için büyük bir külfet değil", Kriz Grubu'na telefonla verilen mülakat, bir Türk diplomat, Aralık 2007.

yetkili, hedeflerinin Fransa ile Almanya arasında AB aracılığıyla sağlanan barışı Türkiye ile gerçekleştirmek olduğunu söylüyor ve ekliyor: “Avrupa’da bir Türkiye’yi sonuna kadar destekliyoruz biz. Bir gün üye olurlarsa bu sorunların hiçbiri olmayacak. Ama bazen öyle bir hisse kapılıyoruz ki elimizi uzatırsak parmaklarımızı kaybedebilirmişiz gibi geliyor.”¹²⁸

E. AB’NİN İŞLEYİŞİNDE KIBRIS’IN AYAKBAĞI OLMaktan ÇIKARILMASI

Kıbrıs sorununun yol açtığı olumsuz hava, en azından AB Komisyonu açısından yavaş yavaş Avrupa’nın merkezine yansımaya başlıyor.¹²⁹ Komisyon’un dışında başka aktörlerin de bunun nedenlerini görmeleri gerekiyor. Annan Planı’nın tüm taraflarca kabul edilecek gibi görüldüğü 2004 yılında Kıbrıs, Türkiye ve AB arasındaki ilişkiler birbirlerini olumlu etkilerken şimdi bir kısır döngü halini almış durumda.¹³⁰

AB’nin Kıbrıs’ın yeniden birleşmesi için bir formül bulması, yalnızca soruna taraf olan ülkeler için değil kendi işleyişi açısından da hayati bir öneme sahip.¹³¹ AB’nin

---

nedeniyle Ege Denizi’nin bir Yunan denizine dönüşeceği iddiasıyla Türkiye’nin bunu savaş nedeni sayacağını ilan etmesi; Ege’nin açıklarındaki kıta sahanlığı haklarına dair devam eden anlaşmazlıklar; Türkiye’nin önceden bildirmeden girebileceğini savunduğu uluslararası FIR hattının uygulanmasına dair anlaşmazlıklar ve uygulanması halinde Türkiye’nin kara sınırlarını Yunanistan aleyhine genişletecek gibi görünen “gri bölgeler” iddiası.

¹²⁸ Kriz Grubu’na verilen mülakat, Atina, Ekim 2007.

¹²⁹ Kıbrıs sorununun artan siyasi maliyetinden endişelenen AB Komisyonu, AB normlarının adanın iki tarafında da aynı şekilde uygulanmasının yollarını bulmak amacıyla AB ve BM yetkilileri arasında Brüksel’de Ekim 2007’de bir konferans organize etti.

¹³⁰ “AB’deki bıkkınlık, Kıbrıs’ın herşeyi bedavaya getirmesi anlamına geliyor. Hiç kimse, Kıbrıs’taki bir başarısızlığın faturasını dile getirmiyor”, Kriz Grubu’na verilen mülakat, AB büyükelçisi, Paris, Eylül 2007. Kıbrıslı Türklerin eski baş müzakerecisi Raşit Pertev, şöyle ekliyor: “AB, Kıbrıs sorunuyla yaşayabileceğini düşünüyor. Sadece can sıkıcı bir mesele olarak görüyor”, Kriz Grubu’na verilen mülakat, Brüksel, Eylül 2007. AB içinde dahi bazı yetkililer, önemli konuların bile bazen kimsenin ilgisini çekmediğini söylüyorlar. “[önyargılardan arındırılmış] okul kitaplarının iki tarafta da okutulmasını sağlayacak bir AB planının Kıbrıslı Rumlar tarafından engellendiğini komitenin gündemine getirdiğimde bir kişi bile bana soru sormadı”, Kriz Grubu’na verilen mülakat, Lefkoşa, Ekim 2007.

¹³¹ Birleşik bir Kıbrıs’ın, iki toplum ortak karar vermedikçe bir kararı veto etmesi pek mümkün olmayacak. “Bölünme Kıbrıslı Türkler veya Rumlar için iyi olabilir; ancak AB’nin çıkarı, adanın yeniden birleşmesinde yatıyor. Kıbrıslı Türkler’in ikinci Kıbrıs hükümeti olarak sonradan katılıp AB Konseyi’nde Kıbrıslı Rumlarla yan yana oturması da kara delik olarak

kurumları ve politikaları, Lefkoşa’yla Ankara arasında bitmek bilmez bir savaşa sahne olmakta. Kıbrıslı Rumlar’ın elinde pek çok koz bulunuyor: AB’ye dahiller, örgütlü çalışıyorlar ve 1 Ocak 2008 gibi erken bir tarihte avroya kolayca geçecek kadar zenginler.¹³² Bir yetkilinin sözleriyle, “Kıbrıs tek meseleyle uğraşan bir üye haline geliyor. Kendilerini bir ölüm kalım savaşında görüyorlar. Bu tür insanlar için her şeyin cevabı kolaydır... bu yüzden Kosova ve Afganistan dahil her konu bloke oluyor. AB’nin yaşamı riske atılıyor.”¹³³ Bir örnek vermek gerekirse, AB Kosova konusunda uzlaşmaya çalışırken Kıbrıslı Türklerin de Kosovalılara tanınan haklardan yararlanmasından endişelenen Kıbrıs, Kosova’nın bağımsızlığına en çok karşı çıkan ülke oldu.

Öte taraftan Türkiye, bir NATO üyesi olarak üye olmayan Kıbrıs’a bu konuda baskı yapmak için her yolu deniyor. Bu engellemeler nedeniyle NATO, Afganistan ve Kosova’da AB polis kuvvetlerini koruyamadı ve AB’yle olan resmi stratejik diyalogunu sürdürmedi.¹³⁴ Kıbrıs sorunu, Fransa’nın NATO’nun askeri kanadına dönmelerini bile geciktirebilir. Zira Fransa, bunun için AB’yle NATO arasında daha derin bir ilişki kurulmasını şart koşuyor.

Türkiye’nin Avrupa’ya uzanan ve Rusya’ya alternatif oluşturacak petrol hatlarına yakın konumu göz önünde bulundurulursa AB’nin enerji güvenliğinin de riske girdiği rahatlıkla söylenebilir. Bunun nedeni, 2007’de Kıbrıs’ın petrol bulunduğu meçhul ve Akdeniz’deki tüm ülkelerin kıyılarından uzak bir yerde petrol aramak istemesi üzerine Türkiye ile anlaşmazlığa düşmesi ve AB müzakerelerinin enerji başlığını bloke etmesi olarak özetlenebilir.¹³⁵ Avrupalı bir yetkilinin ifadesiyle: “Onlara, bu konuda müktesebat yok, dolayısıyla böyle yapmamalısınız dedik. Dinlemediler. Fransa ve Almanya işin içine girene kadar

---

kalması da bizim için kötü haber. Kriz Grubu’na verilen mülakat, AB Komisyonu’ndan bir yetkili, Eylül 2007.

¹³² AB üyesi ülkeler 2006’da Çin’den gelen ayakkabılara karşı anti-damping uygulanıp uygulanmayacağı konusunda ikiye bölünmüşken Kıbrıs, kendi ekonomik çıkarlarına aykırı da olsa kendisine Kıbrıs sorunuyla daha yardımcı olacağını düşündüğü ülkelerle aynı oyu kullandı. Kriz Grubu’na verilen mülakat, uluslararası bir yetkili, Lefkoşa, Ekim 2007.

¹³³ Kriz Grubu’na verilen mülakat, AB Komisyonundan bir yetkili, İstanbul, Ekim 2007.

¹³⁴ Bakınız Kriz Grubu’nun 184. Avrupa Raporu, *Türkiye ve Avrupa: Geleceğe Doğru*, a.g.e.

¹³⁵ Kıbrıslı Rumlar, 2007’de Akdeniz’de kendine ait olduğunu savunduğu alanda petrol arama ve çıkarma çalışmalarını uluslararası ihaleye açtı ve adanın güneydeki deniz sınırı konusunda Mısır ve Lübnan’la anlaşarak adanın tamamı adına hareket etme hakkını eline aldı. Türkiye, Kıbrıs’ın petrol aradığı bölgenin deniz altındaki haklarıyla örtüşmediğini belirterek karşı çıktı. Mısır’da faaliyetlerde bulunan ve çok uluslu bir şirket olan BP, ihaleye girmede; çünkü bu bölgenin petrol açısından zengin olmadığı kanaatine vardı. Kriz Grubu’na verilen mülakat, BP yetkilileri, Londra, Eylül 2007.

da vazgeçmeyecekler. Ama Fransa, [Türkiye'nin AB üyeliğine karşı olduğunu doğrudan dile getirmek yerine] Kıbrıs'ın arkasına saklanmaya dünden razı."¹³⁶

Kıbrıs sorununun çözülmesi, AB'nin kara para aklama ve insan kaçakçılığıyla mücadele çabalarına yardımcı olacak ve hava trafik kontrol güvenliğini kolaylaştıracaktır. Söz konusu alanlardaki düzenlemeler, Kıbrıslı Rum ve Türk taraflarının işbirliği yapma ve birbirlerinin kurumlarını tanıma konusundaki isteksizlikleri nedeniyle yetersiz kalıyor. Kıbrıs Rum hükümeti, adanın yeniden birleşmesi hedefine aykırı olduğunu düşündüğünden Yeşil Hat üzerinde çok katı bir sınır oluşturmak istemiyor. Ancak çoğu Türkiye'den olmak üzere 2005'te 5191, 2006'da ise 3796 yasadışı göçmeni göz altına aldı. AB, bu rakamları "endişe verici düzeyde yüksek" bulunduğunu belirtiyor ve Lefkoşa'yı gözetim teçhizatı kullanmadığı ve göçmenlikle ilgilenen yetkililerin sayısını arttırmadığı için eleştiriyor.¹³⁷

V. BÖLÜNME SÜRECİNİ TETİKLEYEN FAKTÖRLER

BM arabuluculuğundaki barış görüşmelerinin 2004'te başarısızlıkla sona ermesinden bu yana Kıbrıslı Türklerin bir kesiminin uzun zamandır istediği türden bir "kadife ayrılık"¹³⁸ süreci yüyürlüğe girmeye başladı. İki tarafın siyasi tutumları birbirinden farklılaşmaya devam ediyor. Kıbrıslı Rum Dışişleri bakanı Erato Kozakou-Markulis, Kıbrıslı Türkler ve Türkiye'nin sözünü ettiği "iki kesimlilik ve siyasi eşitliğe dayalı yeni ortaklığın" içinde "yeniden birleşmenin olmamasından, federasyon sözcüğünün hiçbir yerde geçmemesinden" şikayet ediyor.¹³⁹ Türk yetkililer, "federasyon" teriminden ziyade "ortaklık" ifadesine vurgu yaptıklarını ve böylelikle iki ayrı devletin varlığına dayanan federal bir çözümden yana tavırlarını ortaya koyduklarını belirtiyorlar. Kıbrıslı Rum yetkililerse şimdilerde iki ayrı devletli değil tek devlet çatısı altında yeniden birleşmeyi istediklerini dile getiriyorlar.¹⁴⁰ Kofi Annan'ın da doğru tahminiyle 2004 olayları bir dönüm noktasına işaret ediyor. Kıbrıslı Rumların AB üyesi olması ve Annan Planı'nın başarısızlığı, adanın de facto bölünmüşlüğü'nün bazı unsurlarını daha da kalıcılaştırmakta.

A. GEÇİŞ KAPILARI AÇIK AMA İNSANLAR KAPALI

Kıbrıs türk tarafı Nisan 2003'te tek taraflı olarak sınırı açtığında iki taraftan da çok sayıda insan karşı bölgeye geçti; ancak bu rakam çok geçmeden hızla azaldı ve Mayıs 2006'dan Nisan 2007'ye kadar geçen zamanda neredeyse yarı oranda düştü.¹⁴¹ BM'nin yaptığı bir araştırmaya göre Kıbrıslı Türklerin yüzde 30'u genellikle alışveriş yapmak veya "kırdan gezmek" için karşı tarafa oldukça sık geçerken Kıbrıslı Rumların büyük bölümü sınırı hiç geçmemiş. Kıbrıslı Türklerin büyük bölümü artık hiç geçmediğini ifade ediyor. Kıbrıslı Rumlarınsa yüzde 88'i kuzeye artık hiç gitmediğini söylüyor.¹⁴²

¹³⁶ Kriz Grubu'na verilen mülakat, AB Komisyonundan bir yetkili, Brüksel, Eylül 2007.

¹³⁷ "Komisyon Tebliği: 866/2004 nolu Konsey Kararının Uygulanmasına Dair Yıllık Rapor", Brüksel, 20 Eylül 2007.

¹³⁸ "Kadife ayrılık" terimi, Çekoslovakya'nın 1990'larda görüşmeler sonucu bölünmesini ifade etmek için kullanılıyor.

¹³⁹ Kriz Grubu'na verilen mülakat, Lefkoşa, Ekim 2007.

¹⁴⁰ Kriz Grubu'na verilen mülakat, Kıbrıslı Rum yetkili, Brüksel, Aralık 2007.

¹⁴¹ Mayıs ayında kuzeyi 88.945 Kıbrıslı Rum ziyaret ederken bu sayı Nisan 2007'de 56.417'ye geriledi. Aynı dönemde güneye geçen Kıbrıslı Türklerin sayısı 166.285'ten 84.719'a düştü. Araçlı geçişlerin sayıdaysa bir yıl içinde iki kesimde de yüzde 10 oranında azalma görüldü. "Komisyon Tebliği", a.g.e.

¹⁴² Kıbrıslı Rumların yalnızca yüzde 7'si ara sıra, yüzde 1'i sık sık kuzeye gidiyor. Yüzde 39'u hiç geçmezken yüzde 49'u sadece bir veya birkaç kez geçti. Kıbrıslı Türklerin ise yalnızca

İki toplum arasındaki diğer temaslarda da azalma oldu. 2004'teki referanduma dek Kıbrıs'ta önde gelen barış aktivistlerinden olan Kıbrıslı Türk avukat Emine Erk, Kıbrıslı Rumlarla artık daha seyrek ve verimsiz toplantılar yaptıklarını belirtiyor. Erk'in tahminlerine göre birkaç yıl önce 8.000-9.000 kadar Kıbrıslı Türk her gün güneye geçerek çalışırken şimdi bu sayı yalnızca 5.000. "Yokuş yukarı tırmanmak heyecan vericiydi. Şimdiyse yokuş aşağı korkutucu bir gidiş var. Sıradan insanlar ve gençler arasındaki ilişkiler kötüye gidiyor. Bu kötüleşme siyasetten başlayarak halka yansdı. Liderler birlikte kahve içmiyorlar, yalnızca sert açıklamalar yapıyorlar".¹⁴³

Prensipte Kıbrıslı Rumların yüzde 83'ü, Kıbrıslı Türklerin yüzde 65'i toplumlar arasında daha fazla temasın olması gerektiğine inanıyor, iki toplumlu projelerin yürütülmesini, ortak televizyon programları yapılmasını ve iki dilli internet siteleri yapılmasını istiyor. Ancak pratikte bunların çok azı gerçekleşiyor. Kıbrıslı Türklerin yaklaşık yüzde 90'ı, Kıbrıslı Rumların yüzde 87'si diğer toplumla hiçbir temaslarının olmadığını söylüyor.¹⁴⁴ Referandumdan Mayıs 2006'ya kadar geçen sürede iki toplumda ama özellikle de Kıbrıslı Türkler arasında birlikte yaşama isteği gitgide azaldı.¹⁴⁵

Bu konuda ümit verici tek gelişme, ekonomi uzmanlarının gayriresmî tahminlerine göre iki toplumun her ay karşı bölgede yaklaşık 10 milyon avro harcaması. Kıbrıslı Türkler bunun büyük bölümünü alışveriş için harcarken Kıbrıslı Rumlar kumar ve eğlence için harcıyor. Uluslararası yetkililerin gözlemlerine göre yakın geçmişte Kıbrıslı Türklerle Rumların herhangi bir sürtüşme veya yabancıların arabuluculuğu olmadan beraber çalıştıkları tek konu, Metehan'da araçlar için bir geçiş noktası açılması ve uluslararası bir sınır bölgesi gibi faaliyet göstermesi oldu.

Kıbrıslı Rumların yüzde 25'i hâlâ iki toplumlu bir çözümü ister görünürken Kıbrıslı Rum bir barış aktivistine göre bu tür bir çözüme kesinlikle karşı çıkanların oranı şu an yüzde 30 ve artmaya da devam ediyor.¹⁴⁶ İki tarafta da sıradan insanların birlikte yaşamayı isteyip istemediği ise

yüzde 28'i hiç geçmezken yüzde 27'si yalnızca bir veya birkaç kez güneyi ziyaret etti. UNFICYP, a.g.e.

¹⁴³ Kriz Grubu'na verilen mülakat, Lefkoşa, Ekim 2007.

¹⁴⁴ UNFICYP, a.g.e.

¹⁴⁵ Alexandros Lordos tarafından yapılan bir kamuoyu araştırmasına göre Kıbrıslı Türklerin yöneteceği bir devlette yaşamayı kabul eden Kıbrıslı Rumların oranı yüzde 29'dan yüzde 26'ya düştü. Kıbrıslı Rumların yöneteceği bir devlette yaşamaya hazır olan Kıbrıslı Türklerin oranıysa yüzde 30'dan yüzde 10'a geriledi. Azalan diğer rakamlar arasında ise diğer toplumdaki biriyle komşu olma ve aileden birinin diğer taraftan biriyle evlenmesini kabul etme bulunuyor. Kıbrıs Dostları raporu, no 49, güz 2006.

¹⁴⁶ Kriz Grubu'na verilen mülakat, Yiouli Taki, Lefkoşa, 8 Ekim 2007.

bilinmiyor.¹⁴⁷ Kıbrıslı Türklerin yaklaşık yüzde 70'i Kıbrıslı Rumların yüzde 57'si yakın gelecekte bir çözüme ulaşılabileceğine inanmıyor. Kıbrıslı Türklerin eski bir müzakerecisinin ifadesiyle:

Görüşmelere binlerce kere başladık. Dolaylı ve doğrudan görüşmeler de dahil olmak üzere her yöntemi denedik. Ortada ciddi bir irade eksikliği var. İki taraf da aslında ne istiyor? [Gerçek bir çözüm değil de] müzakerelerle ulaşılabilecek çözüme alternatif bir çözüm istiyorlar. Diğer ülkeler sağlam bir motivasyon yaratabilirler mi? Nasıl? Rum tarafına istedikleri herşeyi verdiler bile.¹⁴⁸

Kıbrıslı Rumların eski bir müzakerecisi de benzer duyguları dile getiriyor:

Direniş, savunma, kale ve mücadele gibi bir dizi monoton, anlamsız, soğuk ve milliyetçi ifade kullanarak insanları uyuşuk bir vaziyete sokmayı çok iyi bilen bir çok siyasetçimiz oldu. Ayrıca halk da iktidardan kendi lehlerine kayırmacılık, yolsuzluk ve menfaat olduğu sürece bu söylemleri yutmakta çok başarılıydı... Yıllar boyunca Kıbrıs konusunda yedi girişimi reddederek vardığımız nokta son derece trajik... "Ölüm Odası"na yani bölünmeye çok yaklaştığımızı fark edemiyoruz.¹⁴⁹

B. AB'İN BÜYÜSÜ KAYBOLDU

Kıbrıs'ın eski cumhurbaşkanı Vasiliu 1990'da AB üyeliği için başvurduğunda genişlemenin, serbest dolaşımın ve insan haklarının büyüsunün adadaki bölünmelere çare olacağını ve kuzeydeki Türk askerlerinin çekilmesini sağlayacağını düşünüyordu.¹⁵⁰ Nitekim AB, geçmişte bitmek bilmeyen tartışmaların konusu olan bazı konuların

¹⁴⁷ Atina'da mart 2007'de Türkiye ve Yunanistan'dan birçok uzmanın katıldığı Kıbrıs'tan ise kimsenin bulunmadığı uluslararası bir toplantıda bu konuda siyasi iradenin bulunmadığına hemfikir olundu.

¹⁴⁸ Kriz Grubu'na verilen mülakat, Kıbrıslı Türklerin eski müzakerecisi Osman Ertuğ, Lefkoşa, Ekim 2007.

¹⁴⁹ Dış İşleri eski bakanı Nicos Rolandis, "Death Chamber: Will the Telephone Ring?", *Cyprus Mail*, 14 Ekim 2007.

¹⁵⁰ Vasiliu, Lefkoşa'nın sadece yeni bir anayasa üzerinde görüşmeler yaparak Türk askerlerinin çekilmesini sağlayabileceğine inanmasının Kıbrıs Rum tarafının büyük bir hatası olduğuna inanıyor. "Büyük güçler, Türklere Rumlardan daha fazla önem veriyorlar. Anayasa, gerçekleri değiştiremez, yalnızca onları yansıtır. [Yalnızca Kıbrıslı Rumların çabalarıyla] mevcut durumu düzelterek bir çözüme ulaşılması imkansız. Yapabileceğimiz en iyi şey, statükoyu korumak... Bu yüzden AB üyeliğine başvurduğum. Böylece tüm kararlar Brüksel'de alınacaktı.", Kriz Grubu'na verilen mülakat, Lefkoşa, Ekim 2007.

normalleşmesine yardımcı olmaktadır.¹⁵¹ AB'nin kurallarına göre AB üyesi olan veya vize alması zorunlu olmayan diğer ülkelerin vatandaşları, kuzeydeki Ercan Havaalanını kullansalar bile güneyi serbestçe ve yasalara uygun olarak ziyaret edebiliyorlar.¹⁵² Hatta bazı Kıbrıslı Rumlar Türkiye'ye gitmek için zaten bu havaalanını kullanıyorlar. Kıbrıs'ın güneyi avroya geçtiğine göre Annan Planı'nın birden fazla merkez bankasının işleyişini ele alan kısımlarına da gerek olmayacak. Yeşil Hattın iki tarafında yavaş yavaş da olsa perakende alışverişin uyumlaşmasıyla fiyatlar aynı düzeye gelmiş durumda.

Ancak iyi gitmeyen şeyler de var. AB'nin desteklediği pek çok proje, Kıbrıslı Rumların 1974 sonrası Kıbrıs Türk kurumlarını tanınamakta, Kıbrıslı Türklerinse tanınmasında ısrar etmesi nedeniyle hayata geçirilemiyor. Kuzeyde AB projelerinin ilanlarının asıldığı ve Kıbrıslı Türklere AB içinde vatandaş olarak yeni konumlarını hatırlatan mavi panolarının sayısının artması bir yana gerek iki Kıbrıs toplumu gerekse AB Komisyonu, öfke ve hayal kırıklıklarını dile getiriyorlar.¹⁵³ Kıbrıs Türk üniversiteleri AB toprağında bulunuyor ancak AB programlarına katılamıyorlar.

Ticaret, en tartışmalı alanlardan birini oluşturuyor. Kıbrıslı Türklerin diğer ülkelerle ticaret yapmasını engelleyen bir BM kararı veya uluslararası ambargo bulunmuyor; ancak Avrupa Adalet Mahkemesi, 1994'te Kıbrıslı Rumların şikayetini kabul ederek Kıbrıslı Türk ihracatçıların AB ülkeleriyle tercihli ticaret yapabilmesi için gereken, Kıbrıs'ın 1974 öncesi dönemde sahip olduğu menşei sertifikaları ve sağlık belgelerini kullanamayacağını onayladı.¹⁵⁴ 2004'te Kıbrıslı Türklerin Annan Planı'nı

kabul etmesi, Kıbrıslı Rumların ise reddetmesi üzerine AB, Kıbrıslı Türklerin AB'ye yapacakları ihracatın vergiden muaf olarak yeniden başlaması için bir Doğrudan Ticaret Tüzüğüne onaylama sözü verdi; ancak Kıbrıslı Rumların reddetmeleri nedeniyle bu sözünü yerine getiremedi. Kıbrıslı Türkler AB sınırları içinde yaşıyor olsalar da toprakları birliğin hukuki ve gümrük alanına dahil edilmiyor.

Kıbrıs'ın 2004'te resmen AB üyesi olmasından birkaç gün önce Avrupa Birliği, Kıbrıslı Türklerin ticaretini arttırmak ve bir ölçüde de adanın birleşmesini desteklemek amacıyla Yeşil Hat Tüzüğüne onayladı. Bu tüzük, Kıbrıslı Türklerin mallarını Yeşil Hat üzerinden ve Kıbrıslı Rumların limanlarından AB'ye ihraç edebilmelerini sağlıyordu. Ne var ki Kıbrıs'ın iki tarafının da iyi niyetli davranmaması nedeniyle çok az miktarda ticaret yapılabiliyor.¹⁵⁵ Kıbrıslı Türkler, Rum tarafını işlemleri yavaşlatmakla ve bu nedenle malların kamyonlarda çürümeye neden olmakla suçluyor. Kıbrıslı Rumlar ise Kıbrıslı Türklerin milliyetçi baskılar nedeniyle yıllık hasadın üçte biri olan 3.800 ton patatesin AB'ye nakliyesini iptal ettiğini belirtiyorlar. 2007'de üçüncü ülkelerle yapılan ticaretse bir alüminyum hurdası nakliyesiyle sınırlı kaldı.¹⁵⁶

Kıbrıslı Türkler, Rumların şikayetine cevap olarak uluslararası hukuka göre Gazimağusa limanını kullanmaya hakları olduğunun AB tarafından hatırlatılmasıyla yetinmek zorunda kaldılar.¹⁵⁷ Sık sık dile getirilen ve söz konusu limanın AB gözetiminde kullanılması teklifleri, kuzeyin tanınmasına yol açacağını belirten Kıbrıslı Rumların engeline takıldı.

Bir başka sorun da AB Parlamentosu'ndaki Kıbrıslı üyelerin tamamının Kıbrıslı Rum olması. Dolayısıyla AB'nin Kıbrıslı Türklerle teması kısıtlı. Bir barış aktivistinin ifadesiyle "bu durum, evlenmek üzere nişanlanmış bir çiftin damat adayının gelinin alışverişe çıkmasını veya arkadaşlarıyla görüşmesini engellemesine benziyor."¹⁵⁸ Bu öfke ve hayal kırıklığının son halkası da AB'nin 2002'de

¹⁵¹ Avrupa Birliği'nin Yunanistan-Türkiye-Kıbrıs üçgenine olan etkisi için bakınız: Nathalie Tocci, *EU Accession Dynamics and Conflict Resolution: Catalyzing Peace or Consolidating Partition in Cyprus* (Aldershot, 2004) ve *The EU and Conflict Resolution: Promoting Peace in the Backyard* (Londra, 2007).

¹⁵² Havaalanlarına dair 1994 tarihli Chicago Konvansiyonu'na göre adanın uluslararası alanda tanınan tek temsilcisi olan Kıbrıslı Rumlar, adanın kuzeyine uçuş yapılmasını engelleme hakkına sahip.

¹⁵³ "Kıbrıslı Türkler, AB pasaportuna sahipler, ancak hiçbir hakka sahip değiller" diyor Kıbrıslı Türklerin lideri Mehmet Ali Talat. Kıbrıslı Rumların başmüzakerecisi Tasos Tzionis ise şöyle şikayet ediyor: "Talat'ı ikna edebilmek için [AB yetkilileri] çok fazla taviz veriyorlar", Kriz Grubu'na verilen mülakatlar, Lefkoşa, Ekim 2007.

¹⁵⁴ Sorun, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin 1983'te bağımsızlığını ilan etmesiyle başladı. Mahkeme kararını 1994'te verdikten sonra Kıbrıs Türk mallarına ambargo konulmadı ancak yüzde 3'le 32 arasında değişen vergiler nedeniyle pazarlarını kaybetti ve tekstil fabrikalarında yüz binlerce kişi işlerinden çıkarıldı. Limon haricinde narenciyeler ve patates ise hiçbir şekilde ihraç edilemedi. Ayrıntılar için bakınız: www.ejil.org/journal/Vol12/No4.

¹⁵⁵ 2007 yılının nisan ayına kadar Kıbrıslı Türkler Kıbrıslı Rumlar'a 3.4 milyon avro değerinde mal sattılar. Bunun karşılığında Kıbrıslı Rumlar, Türk tarafına 1 milyon avroluk ürün sattılar. Önceki yıl bu rakamlar neredeyse iki katına ulaşmıştı. Ancak yine de ekonomilerin genel durumu göz önünde bulundurulursa oldukça az görünüyor. "Komisyon Tebliği", a.g.e.

¹⁵⁶ Uluslararası ikinci ve son ticaret de 2005'te Türk lokumu satılmasıyla gerçekleşti. Ancak uzun tartışmaların ardından lokumun adanın güneyinde ve AB literatüründe Kıbrıs Lokumu olarak geçmesine karar verildi. A.g.e.

¹⁵⁷ Kıbrıslı Rumlara gönderilen tebliğde şu ifadeler yer aldı: "Komisyon'un kararına göre Kıbrıs'ın kuzeyindeki limanlara girilmesi ve bu limanlardan çıkılmasında uluslararası hukuk açısından bir sakınca yoktur", *Cyprus Observer*, 19 Ekim 2007.

¹⁵⁸ Kriz Grubu'na verilen mülakat, Emine Erk, Lefkoşa, Ekim 2007.

başlamak üzere Kıbrıslı Türklere yönelik bir mali yardım tüzüğünü yürürlüğe koymak istemesi ve konseyin adanın birleşmesi durumunda 259 milyon avroluk yardım paketini onaylaması sonrası oldu. Daha sonra AB Komisyonu, Kıbrıslı Türklerin 2004 referandumundaki evet oylarını ödüllendirmek amacıyla çözüm olmasa da yardımı altyapı, özel sektörün gelişmesi, yasal uyumun sağlanması, güven artırıcı önlemler ve fizibilite çalışmalarında kullanılmak üzere verme kararı aldı.

AB, bu yardımı Doğrudan Ticaret Tüzüğüyle bağlantılandırmak istediği için Kıbrıslı Rumların itirazıyla karşılaştı ve ancak Şubat 2006'da ikisinin ayrı ayrı ele alınmasına karar verilmesiyle yardımı onaylayabildi. Ancak Kıbrıslı Rumlar yardımın uygulanmasında sıkı kısıtlamalar uyguluyorlar. AB yardımı, kuzeydeki Kıbrıs Rum mallarının veya devlet arazisinin olduğu yerlerdeki projeler için kullanılmıyor. Oysa Kıbrıs Rum yönetimi, güneydeki Türk mallarına ait arazileri altyapı projeleri için kullanmıştı. Ocak 2008'e gelindiğinde yardımın yaklaşık yalnızca yüzde 5'i kullanılmış, yüzde 13'ünün ihalesi yapılmıştı. Geri kalanının sözleşmelerinin üç yıl içinde yapılması gerekiyor ancak bu, atık gömme veya su projeleri için oldukça kısa bir süre. Ayrıca 2010'dan sonra uzatılması söz konusu olursa bütçe kalemlerinin Kıbrıslı Rumlar tarafından onaylanması gerekecek.

AB'nin işleyişinin yavaş olması, kuzeyde Avrupa Birliği'ne karşı inancın yok olmasına ve Türkiye'ye olan bağımlılıklarının perçinlenmesine neden oluyor. Avrupa'dan bir büyükelçinin ifadesiyle, "tek gördükleri, AB'nin sihirli değneğinin Rumların elinde olduğu."¹⁵⁹ AB'nin kuzeydeki ofisinin üstünde mümkün olduğunca küçük bir tabela konulmuş ve aralık itibarıyla ofisteki görevliler kartlarının üzerine yalnızca Kıbrıs Türk tarafındaki telefonlarını yazabilmişlerdi.

Kıbrıslı Türkler de Kıbrıs Rum yönetiminin denetimine işaret eden her türlü önleme karşı çıkarak zorluklar yaratmaktalar. İlk olarak AB yardımının dört milyon avroluk bir kısmının Yeşil Hat üzerindeki mayınları çıkarmak için kullanılmasına itiraz ettiler. İki toplumlu demokrasi projelerinin yürütülmesine olan itirazlarını ancak Kıbrıs Türk gruplarının öncülüğünde yapılması kararına varıldıktan sonra kaldırdılar. "Bunun iki toplumu ilgilendiren bir konu olduğunu söylediler. Sonra da büyük bir lobi faaliyetine başladılar. Onlarla dost olmak çok zor. [İki taraf da] uzlaşmadan yana değil. Kararı bir taraf bloke etmezse mutlaka öteki ediyor" diye özetliyor Avrupa'dan bir yetkili.¹⁶⁰ Bazen durum absürt bir noktaya varıyor. Son iki yıl içinde AB Komisyonu'nun Kıbrıslı Türklerin ürettiği patates ve narenciyeler için bitki sağlığı sertifikalarının

alınmasına harcadığı para, Yeşil Hat üzerinden satılan ürünlerin değerinden daha fazla oldu.¹⁶¹

C. KIBRIS TÜRK TARAFINDA İNŞAAT SEKTÖRÜNDEKİ PATLAMA

2004 yılından bu yana Kıbrıslı Türklerin tutumlarındaki değişikliğin en açık şekilde görüldüğü yer, el değmemiş kuzey kıyılarında birbirine çok benzeyen, beton yığını villalar nedeniyle yaşanan inşaat patlaması. Kıbrıslı Rumlara ait araziler üzerinde inşaat yapmayı engelleyen birkaç yasak da artık rafa kaldırılmış durumda. Kıbrıslı Türklerin lideri Talat, Kriz Grubu'na bu patlamanın, Kıbrıslı Rumlar'ın Annan Planı'nı reddetmesinin Kıbrıslı Türkler tarafından nasıl yorumlandığının sonucu olarak görülebileceğini açıklıyordu:

Bu yoruma göre [Kıbrıslı Rumlar] bizi sevmiyor, çözüme inanmıyorlar. Kıbrıslı Türkler önceleri böyle düşünmüyorlardı. Sorunun Kıbrıslı Rumlar'da değil kendi yönetimlerinde olduğunu düşünüyorlardı. Şimdi ise çok karamsarlar. Evet, halkımız Kıbrıslı Rumlara ait arazilerde inşaatlar yapıyor. Onları nasıl engelleyebiliriz ki? Yıllar geçtikçe bu daha da zorlaşıyor. Bizim bölünmüşlüğümüz Almanya'nınkinden de uzun sürdü.¹⁶²

Kıbrıslı Rumların yeniden birleşmek istemediğine dair Kıbrıslı Türklerde oluşan karamsarlığı pekiştiren etkenlerden biri de Kıbrıslı Rumların özel okullarına, mağazalarına ve restoranlarına ait reklamlarının Kıbrıs Türk basınında rahatça yayımlanabilmesine rağmen kendi şirketlerinin Kıbrıs Rum gazetelerine reklam verememeleri.¹⁶³ Kıbrıslı Rum tüccarlar, sebze, ahşap pencere çerçeveleri gibi Kıbrıslı Türklere ait malları ancak etiketsiz olursa satabiliyorlar; çünkü Kıbrıslı Rum tüketiciler, üzerinde Türk veya Kıbrıslı Türk malı olduğunu belirten etiketler olan malları boykot ediyorlar.

Yönetim yapılarında sürmekte olan bazı sorunlarına rağmen Kıbrıslı Türkler, ekonomik açıdan şu anda 2004'e oranla daha güvende hissediyorlar. Bu da yıllardır güneyle birleşmek için istekli olmalarının nedenlerinden biri olan ekonomik alandaki rahatsızlıkların azalmasından kaynaklanıyor. Kıbrıslı Türklerin ekonomisinin bağımlı olduğu Türkiye ekonomisi hızla güçleniyor. 2003'te Kıbrıs'ın kuzeyinde kişi başına düşen gayrisafi yurtiçi

¹⁶¹ Kriz Grubu'na verilen mülakat, Avrupa'dan bir yetkili, Lefkoşa, Ekim 2007.

¹⁶² Kriz Grubu'na verilen mülakat, Mehmet Ali Talat, Lefkoşa, Ekim 2007.

¹⁶³ "Kıbrıs Türk toprağı üzerinde inşa edilmiş ve Kıbrıslı Türklere ait iki otelin reklamını yayımladığımızda reklamlarımızda yüzde 70'lik bir azalma oldu", Kriz Grubu'na verilen mülakat, bir Kıbrıs Rum gazetesinin yayımcısı, Lefkoşa, Ekim 2007.

¹⁵⁹ Kriz Grubu'na verilen mülakat, Lefkoşa, Ekim 2007.

¹⁶⁰ Kriz Grubu'na verilen mülakat, AB Komisyonu'ndan bir yetkili, Brüksel, Eylül 2007.

hasıla 5.240 avroyken güneyde 15.600 avroydu.¹⁶⁴ 2007 yılına gelindiğinde bu rakam kimilerine göre kuzeyde 8.000 avroya ulaştı.¹⁶⁵

D. ANKARA’NIN YAŞADIĞI HAYAL KIRIKLIĞI

Türkiye’nin 2004’te Kıbrıs’ın yeniden birleşerek Avrupa Birliği’ne girmesini destelemeye karar vermesi, Kıbrıslı Türklerin Annan Planı’nı kabul etmesinde oldukça etkili oldu. Kofi Annan’ın sözleriyle bu adım sayesinde Kıbrıslı Türkler “baskı yapılması ve izole edilmesi için hiçbir gerekçe”¹⁶⁶ kalmadı. AB dışişleri bakanları, “Kıbrıs Türk toplumunun izolasyonuna son vermek için kararlı olduklarını”¹⁶⁷ belirttiler ve Doğrudan Ticaret Tüzüğü’ne ek olarak faaliyetlerde bulunacaklarını taahhüt ettiler. Ne var ki Türkiye, AB ve BM’nin pratikte Kıbrıslı Türkler için çok az şey yaptığını düşünüyor. Elbette Türkiye bu desteğiyle AB’ye katılım müzakerelerinin başlamasını garanti altına alma amacını da güdüyordu. Ancak yine de Kıbrıs üzerindeki anlaşmazlıklar nedeniyle 2005’te müzakerelerin başlamamasına karar verilmesine ramak kalmıştı. O zamandan bu yana Kıbrıslı Rumların engelleyici diplomasisi, Türkiye’nin AB hedefine ulaşmak için elzem olan reformları sürdürmedeki şevkinin azalmasının altında yatan nedenlerin başında geliyor. Bu durum, bazı büyük Avrupa ülkelerinin, özellikle de Fransa cumhurbaşkanı Nicolas Sarkozy’nin, Türkiye’nin üyeliğine karşı çıkmaya başlamalarıyla daha da kötüleşti.¹⁶⁸

Ankara hükümeti, Annan Planı’nın başarısızlığa uğramasından sonra “bir adım önde olma” politikasını geri plana çekti. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül’ün sözleriyle,

¹⁶⁴ Willem Noe ve Max Watson, “Convergence and Reunification in Cyprus: Scope for a Virtuous Circle”, *ECOFIN Country Focus*, sayı 2, no 3, AB Komisyonu, Brüksel, 2004.

¹⁶⁵ “Kıbrıslı Rumlar’ın dörtte biri kadar zengindik. Şimdiyse yarısına ulaştık!”, *Kriz Grubu’na verilen mülakat*, Kıbrıs Türk Ticaret Odası başkanı Erdil Nami, Lefkoşa, Ekim 2007. Ekonomist İstihbarat Birimi’ne göre Kıbrıs’ın kuzeyinde GSMH, 2002’de 941 milyon dolardan 2006’da 2.66 milyar dolara ulaşarak üçe katlandı.

¹⁶⁶ “Genel Sekreterin Raporu”, a.g.e.

¹⁶⁷ “Kıbrıslı Türkler, Avrupa Birliği içinde bir geleceği arzuladıklarını açıkça dile getirdiler. Konsey, Kıbrıslı Türklerin izolasyonlarına son verme ve Kıbrıslı Türklerin ekonomik açıdan kalkınmasını destekleyerek Kıbrıs’ın yeniden birleşmesini kolaylaştırma konularında kararlıdır”, Genel İşler Konseyi, 26 Nisan 2004.

¹⁶⁸ Kıbrıslı Rumlar, AB’nin 2006’da 35 müzakere başlığından sekizini bloke etme kararına öncülük etti. Fransa ayrıca 2007’de beş başlığa kendi çekincesini koydu. Başka bazı başlıklar da idari açıdan ya Kıbrıslı Rumlar ya da Fransa tarafından bloke edilmiş durumda, *Kriz Grubu’na verilen mülakat*, AB Komisyonu’ndan bir yetkili, Aralık 2007.

Türkiye “iyi niyet içerisinde çalışmaya hazır [ancak] büyük bir hayal kırıklığı da var.”¹⁶⁹ Bu temkinlilik, iktidardaki AKP’nin Annan Planı’nı destekleyerek bir risk aldığı ve karşılığında buna kuşkuyla yaklaşan kamuoyuna sunacağı bir şey elde edemediği düşüncesinden kaynaklanıyor. “[Yeni bir müzakere sürecinin] Annan’dan daha ileri gittiği takdirde başarılı olabileceğini sanmıyorum... Görüşmelerin devam etmesini istiyorum ancak eski heyecanımızdan eser kalmadı,” diyordu AKP’nin önde gelen yetkililerinden biri.¹⁷⁰

Türk siyasetinin pek çok alanında olduğu gibi bu konuda da birbirine karşıt görüşler çarpışıyor. Dışişlerinde etkin olan ve AK Parti’nin üst kademelerinde hâlâ ön planda olan ilerici kanat, çözüme bir an önce ulaşılması için harekete geçilmesini istiyor, bazı AB ülkelerinin Türkiye’nin lehinde düşündüğüne inanıyor ve Kıbrıs sorununun çözümsüzlüğünün Türkiye’nin AB’ye girmesini engelleyeceğini düşünüyor. İhtiyatlı kesim ise başarısızlık riski yüzde 10 bile olsa bu riski almanın anlamlı olmadığı savunuyor. Üçüncü gücü ise kamuoyunun yükselen milliyetçiliği oluşturuyor. 2004’teki AB yanlısı atmosferde geri plana çekilmek zorunda kalan ordu, şimdi Avrupa karşıtlığını rahatça dile getirebiliyor.

Ordu, Türkiye’nin Kıbrıs’ta Kıbrıslı Türkleri korumanın da ötesinde sahip olduğu stratejik ve güvenlik çıkarlarını ön plana çıkarmakta ısrar ediyor. Generaller, Türkiye’nin kıyılarına 70 kilometre uzaklıkta bulunan Kıbrıs’ın düşman bir güç tarafından ele geçirilmesi durumunda Irak ve Hazar’dan gelen boru hatlarının son bulduğu Türkiye limanlarını kullanan petrol tankerlerinin rotasının tehlikeye gireceğini ya da ülkenin güneyindeki büyük şehirlerin ve limanların bombalanabileceğini belirtiyorlar. Eski bir generale göre Türkiye, halihazırda Yunan adaları nedeniyle Ege ve batı Akdeniz kıyılarında kuşatılmış hissettiği için “Kıbrıs’ın başkalarının ellerine geçmemesi için dikkatle korunması gerekiyor.” Ayrıca adaya daha uzak olmasına rağmen Birleşik Krallık’ın Orta Doğu’daki çıkarlarını koruyabilmek için Kıbrıs’taki üslerini elinde tuttuğunu ve bu çıkarların çoğunu paylaşan Türkiye’nin adaya çok daha yakın ve adayla yakından ilgili olduğunu ekliyor.¹⁷¹

Kıbrıslı Rumlara karşı derin bir güvensizlik besleyen silahlı kuvvetlere göre asıl sorun, nasıl uzlaşmaya varılacağı değil, asıl sorun “dünyayı bizim haklı olduğumuza ikna etmek.

¹⁶⁹ *Kriz Grubu’na verilen mülakat*, Ankara, Ekim 2007.

¹⁷⁰ *Kriz Grubu’na verilen mülakat*, Ankara, Ekim 2007.

¹⁷¹ *Kriz Grubu’na verilen mülakat*, Emekli general Armağan Kuloğlu, Ankara, Ekim 2007. “Kıbrıs, bu bakımdan geçmişten günümüze kadar bu bölgede nüfuz sahibi olmak isteyen ve söz konusu stratejik mihverleri ele geçirerek Akdeniz’de hâkimiyet kurmayı amaçlayan güçlerin odak noktasını teşkil etmiş ve güç mücadelelerine sahne olmuştur...esasında Türkiye’nin güvenliğini ilgilendiren bir konudur...50 yılın ardından Türkiye’nin güvenilirliğini ilgilendiren bir konudur”, Kuloğlu, Kıbrıs’ın Stratejik Konumu, a.g.e.

Türkiye-AB ilişkileri zaten bozulmuş ise Kıbrıs'ta tavizler vermemin anlamı ne? Kıbrıs'ı verirken AB bizden Kürt ve Ermeni meselelerinde de taviz vermemizi istemez mi?¹⁷² AB'nin iki yüzölçümü, zorla bölünmüş bir devletin parçası olan ve bağımsızlığa çok yakın olan Kosova'da görülüyor.¹⁷³ AKP hükümeti, Kıbrıs sorununu AB gündeminden çıkarmak için "bir adım önde olma" siyasetini yeniden yürürlüğe sokabilir. Ne var ki Kürt sorununda ve kuzey Irak'ta son zamanlarda yaşanan acil durum karşısında hükümetin daha muhafazakâr olan orduyla aynı çizgiye gelmek zorunda kaldığı da unutulmamalı.¹⁷⁴

E. YUNANISTAN'IN SAHA KENARINA ÇEKİLMESİ

Başbakan George Papandreu Mart 2004'teki seçimleri kaybedene kadar Yunanistan Kıbrıs'ta çözümünü destekliyordu. Bu tarihten sonra anamuhalefet lideri olarak Annan Planı'nı destekledi ve bunu, 1999'dan sonra ülkesiyle Türkiye arasında gerçekleştirmeye çalıştığı tarihi yakınlaşma planının bir parçası olarak gördü. Kostas Karamanlis hükümeti, Annan Planı'na soğuk da olsa destek verdi. Bunun ardından da Atina eski "Kıbrıs karar verir, Yunanistan destekler" tavrına geri döndü. Yine de Kıbrıslı Rumların en önemli müttefiklerinin desteğini kaybetmekte oldukları söylenebilir. Kıbrıs eski cumhurbaşkanı Vasiliu'nun belirttiği gibi "Yunanistan, Kıbrıs'tan ümidini kesti. Bu, Papadopoulos çizgisine verdiği çok doğal bir yanıt".¹⁷⁵ Kıbrıs, Yunanistan'ı kişi başına düşen gelirden yakalamış durumda¹⁷⁶ ve Atina, Kıbrıs'ı Avrupa Birliği'ne alma sözünü yerine getirdi. Yunanistan, Türkiye ile yumuşama politikasını başarılı bir şekilde yürüttüğü için Kıbrıs konusunda temkinli davranıyor.

Yunan dış politikasının önde gelen bir uzmanına göre Atina, Kıbrıs sorununa derinlemesine dahil olmaya istekli değildi çünkü Annan Planı'nı Kıbrıslı Rumlar desteklemesini istediği için destekledi ve sonunda planı ellerinin tersiyle reddettiklerini gördü. "[Kıbrıslı Türklerle] iç içe yaşamak istediklerinden emin değiliz... Kıbrıslı Türklerle siyasal iktidarı paylaşmak istediklerine dair de ciddi kuşkularım var... Kıbrıslı Rumların gerçekten ne istediklerini bilmemiz

gerekiyor. Tüm siyasi sermayemizi bir kez daha bir hiç uğruna harcamayı göze alamayız".¹⁷⁷

F. BÖLÜNMENİN AÇIKÇA DESTEKLENMESİ

AB Parlamentosu'nun Kıbrıslı Rum üyeleri arasında en açık sözlüsü olarak tanınan Marios Matsakis, Ağustos 2007'de Kıbrıs Rum hükümetinin sorunu Kıbrıslı Türkleri idari yapı içerisinde teker teker asimile etme yoluyla çözmeye çalışmasının gerçekçi olmadığını belirterek ülkesinin büyük bir tabusunu yıkmış oldu:

İki ayrı devletin varlığını tercih ettiğimi söyledim. Böylece gelecekte ne yapmak istediklerine kendileri karar verebilecekler. Ben dahil pek çok Kıbrıslı Rum'un bıktığını söyledim; çünkü Kıbrıslı Türkler Kıbrıs Cumhuriyeti içinde ayrıcalıklı bir konuma sahipler. Sağlık hizmetlerinden bedava yararlanıyorlar ve hiç vergi ödemiyorlar. Hatta bazıları elektriği bedavaya kullanıyor. Üstelik bir de bizi onları izole etmekle suçluyorlar. Güneydeki mallarını satıyorlar ama aynı zamanda kuzeydeki mallarımızı kullanmaya ve çalmaya devam ediyorlar... Bizimle birlikte yaşamak istemiyorsa rol yapmayı bırakıp gerçeklerle yüzleşmeliyiz. Kıbrıslı Türkler şunu anlamalı ki iki devletli bir çözüm istiyorlarsa AB'nin dışında kalacaklar. Kriterleri yerine getirip bizim onayımızı da alırlarsa ancak üye olabilecekler. Kulağa çok saçma mı geliyor? Eğer gelecekte bu iki ayrı devlet iyi ilişkiler kurarsa ve AB üyesi olarak birleşmeye karar verirse, ne âlâ.¹⁷⁸

Bu yorumların yayımlanması, Kıbrıs'ın güneyinde infial yarattı. Zira Kıbrıslı Rumlar, bölünme hakkındaki fikirleri kamuoyunda açıkça kabul etmek bir yana tartışmaya açmaktan bile çok uzaktı.¹⁷⁹ Adanın yeniden ve tamamen birleşmesi amacı hemen hemen hiç sorgulanmıyor; çünkü

¹⁷² Kriz Grubu'na verilen mülakat, Türk yetkili, Ankara, Ekim 2007.

¹⁷³ Bu sözleri, ilk olarak üyesi olduğu Avrupa için Liberal ve Demokrat İttifakı'nın (ALDE) toplantısında dile getirmişti, *Cyprus Mail*, 28 Ağustos 2007.

¹⁷⁴ "Matsakis, şimdiye kadar hep popülist olmakla suçlanmıştı. Bölünmeyi önerince ise ayrık otu olmakla suçlandı. Aslında görüşleri, siyasetçilerden çok halkın düşüncelerini yansıtıyordu", Kriz Grubu'na telefonda verilen mülakat, James Ker-Lindsay, Kasım 2007. Batılı bir büyükelçi, Matsakis'in açıklamalarının bir tartışmayı değil tepkiyi ortaya çıkardığını söylüyor. "Kıbrıs Rum kamuoyunun, bölünme olarak tanımlanacak bir çözüme doğru adımlar atacağını hayal bile edemiyorum. Birçok insan kalplerinin derinliklerinde bölünmenin bir gerçeklik olduğunu ve bununla yaşamamız gerektiğini düşünüyor olabilir... Slovaların ev sahipliğinde yapılan aylık iki toplumlu toplantılarda tek konuşulan konu bölünme...[ama] insanlar bunu kalplerinde hissetseler bile akılları ve önyargıları bunu kabullenmelerini engelliyor", Kriz Grubu'na verilen mülakat, Lefkoşa, Ekim 2007.

¹⁷² Kriz Grubu'na verilen mülakat, Türk yetkili, Ankara, Ekim 2007.

¹⁷³ "Neden bütün dünya bir arada yaşamak istemeyen ve yaklaşık elli yıldır birlikte yaşamamış iki toplumu Kıbrıs'ta bir arada yaşamaya zorlamaya çalışıyor ki? Oysa Kosova'da Arnavutlarla Sırpaları birbirinden ayırmakla meşguller. Kriz Grubu'na verilen mülakat, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi (ASAM)'da araştırmacı Sema Sezer, Ankara, Ekim 2007.

¹⁷⁴ "Ev yanarken üst katı nasıl döşeyelim diye tartışamazsınız", Kriz Grubu'na verilen mülakat, Türk yetkili, Ankara, Ekim 2007.

¹⁷⁵ Kriz Grubu'na verilen mülakat, Lefkoşa, Ekim 2007.

¹⁷⁶ 2004'te kişi başına düşen GŞİH rakamları, "Eurostat", 3 Haziran 2005.

eğitim sistemi, siyasiler ve medya, 1974'te Türkiye'nin işgaliyle yaşanan travmayı çiğnenmiş adalet ve meşruiyetin bir şahikasına dönüştürmüş durumda.¹⁸⁰ Ortodoks Kilisesi, Türk tarafıyla iletişim kurma çabalarını eleştiriyor.¹⁸¹ Küçük Kıbrıs toplumunda yerleşmiş fikirlerin dışına çıkan herkes hain olarak damgalanıyor ve farklı fikirler ancak özel ortamlarda dile getiriliyor.¹⁸² Bir barış aktivistinin tahminlerine göre en azından müzakereler sonucunda bölünmeye gidilmesini göz önünde bulundurmaya hazır olanların oranı, tüm Kıbrıs Rum nüfusun en az dörtte birini oluşturuyor ve artmaya devam ediyor.¹⁸³ Önde gelen bir Kıbrıslı Rum işadammın ifadesiyle "iki devletli bir çözümü kabul edebileceklerin sayısı günden güne artıyor".¹⁸⁴

Gayrimenkul fiyatları adanın iki tarafında da arttığı ve siyasi bir çözüm yakın görünmediği için artan sayıda Kıbrıslı Rum, Kıbrıslı Türklerin taşınmaz mal komisyonuna başvurarak kuzeydeki mallarının tazminatını alma yolunu seçiyor. Güneyde hükümet yanlısı gazeteler, Kıbrıs Türk komisyonuna başvuru yapan elli Kıbrıslı Rum'un ismini afişe ederek kınadı ancak bu, 300 kişinin daha başvuru yapmasını önleyemedi. "Hükümet, vatansız olmamızı ve çözüme kadar beklememizi istiyor. Kıbrıslı Rumlar artık beklemek istemiyorlar", diyor önde gelen bir gazetenin editörü.¹⁸⁵

Ne var ki Kıbrıs Rum toplumunun Annan Planı'na verdiği sert tepkiyi yeniden gözden geçirdiğine dair bir işaret yok. Gençler, statükonun getirdiği riskleri fazla önemsemiyorlar.¹⁸⁶

¹⁸⁰ "Geçmişte yaşıyoruz... Kıbrıslı Türkler, okul kitaplarından [en kötü] ifadeleri çıkardılar ama bizimkiler hâlâ aynı. Gençlerin beynine Türklerin kötü ve katil olduğu fikri işleniyor", Kriz Grubu'na verilen mülakat, bir Kıbrıs Rum gazetesinin editörü, Lefkoşa, Ekim 2007.

¹⁸¹ Kıbrıs Türk tarafıyla uzlaşmayı savunan liberal Kıbrıs Rum gazetesi *Politis*, Rum Ortodoks kilisesinin başpiskoposu gazeteyi "Rumca yazılan Türk gazetesi" olarak adlandırınca tirajında yüzde 5'lik bir azalma oldu. Kriz Grubu'na verilen mülakat, Kıbrıs Rum gazetesi yayımcısı, Lefkoşa, Ekim 2007.

¹⁸² "Genç Kıbrıslı Rumların büyük kısmı, bölünmeyi kabul edelim, Türkiye'yi [AB'de] veto edelim ve Kıbrıslı Türkleri unutalım diyor", Kriz Grubu'na verilen mülakat, İngiltere Kıbrıs Dostları'ndan Costas Carras, Atina, Ekim 2007. "Bu bölgedeki düşünce biçimini belirleyen kavram, inat. Pek çok insan adanın kuzeyini geri almaktan umidi kestiği için bazı Kıbrıslı Rumlar, özellikle de kötü niyetli olanlar, adanın bölünmesinin kalıcılığına anlamına gelse de Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılımını veto etmek istiyorlar", Kriz Grubu'na telefonda verilen mülakat, Avrupalı bir akademisyen, Kasım 2007.

¹⁸³ Kriz Grubu'na verilen mülakat, Yiouli Taki, Lefkoşa, Ekim 2007. Ayrıca bakınız Elias Hazou, "Saying aloud what a lot of people think?", *Cyprus Mail*, 2 Eylül 2007.

¹⁸⁴ Kriz Grubu'na verilen mülakat, Lefkoşa, Ekim 2007.

¹⁸⁵ Kriz Grubu'na verilen mülakat, Lefkoşa, Ekim 2007.

¹⁸⁶ 2004'ten beri Kıbrıslı Rum gençlerin de ilgisini çekebilen sadece iki protesto gösterisi oldu. Biri, diskoların iki saat erken

Sivil toplum kuruluşları, iki toplumlu toplantıların "Annan Planı'nı dayatmak için verilen para"¹⁸⁷ olarak şeytanlaştırıldığı bir ortamda çalışıyorlar. Planı ekonomik çıkarları nedeniyle reddedenler, hâlâ ada birleşirse ve kuzeydeki turizm tesisleri gözde hale gelirse güneydeki Limasol ve Lamaka gibi yerlerdeki gayrimenkullerin değerlerinin düşeceğine inanıyorlar.¹⁸⁸

Lefkoşa'nın merkezindeki Rum restoranlarında çalışan Türk garsonlara sıklıkla rastlansa da Kıbrıs Türk tarafına karşı genel tavırda bir yumuşama olmadı. Bir kamuoyu araştırmasına göre Kıbrıslı Rumların yüzde 45'i 2003'te Yeşil Hat'ta geçiş noktalarının açılmasından bu yana Kıbrıslı Türkler hakkında biraz daha kötü ya da çok daha kötü bir fikre sahip.¹⁸⁹ Kıbrıslı Rumların eskiden beri Kıbrıslı Türkleri fakir ve cahil olarak gören anlayışları hâlâ geçerliliğini sürdürüyor ve güneyde çalışmalarını için Rumların verdiği "taviz" karşılığında müteşekkir olmaları gerektiği inancında yansımaları bulunuyor.¹⁹⁰

1974 sonrası Kıbrıs Türk yönetimine kolektif haklar tanımaktan kaçınan Kıbrıslı Rumların resmi politikası, bireyleri kurumsal yapı içerisinde özümsemek. Sunulan hizmetler arasında vatandaşlık, iş, sosyal güvence, sağlık hizmetleri ve eğitim bulunuyor. Yalnızca güneyde oturan birkaç yüz kişi de olsa Kıbrıslı Türkler, şubat 2008'deki cumhurbaşkanlığı seçiminde ilk kez oy kullanabilecekler. Kıbrıslı Rumlar, 65.000 Kıbrıslı Türk'e Kıbrıs Cumhuriyeti pasaportu verdi; ancak bu pasaportu alan Kıbrıslı Türkler, bunun AB vatandaşı olmaktan kaynaklanan bir hak olduğunu ve Kıbrıs Rum makamlarına bağlılıklarını ifade etmediğini vurguluyorlar.¹⁹¹ 1963'ten bu yana Kıbrıs Rum hükümetinde hiçbir Kıbrıslı Türk yer almadı.

Kıbrıs Türk siyaseti de yeniden birleşmeye karşı daha sert bir tavır sergiliyor. Kıbrıslı Türklerin 2004'te Annan Planı'nı kabul etmesi, Türkiye'nin yanı sıra veya onun yerine AB güvencesini kabul etmeye hazır olduklarını ifade ediyordu. Ancak Kıbrıslı Rumların planı reddetmesinden bu yana AB'nin yardımını neredeyse hiç göremeyen Kıbrıslı Türkler, sadece Türkiye'ye güvenebileceklerine ikna

yani sabah 2'de kapatılmasına karşı, diğeri de emeklilik yaşının 65'ten 63'e çekilmesine karşı yapıldı. Kriz Grubu'na verilen mülakat, uluslararası bir yetkili, Lefkoşa, Ekim 2007.

¹⁸⁷ Kriz Grubu'na verilen mülakat, ISTATEM'de araştırmacı Philippos Savvides, Atina, Ekim 2007.

¹⁸⁸ Kriz Grubu'na verilen mülakat, Kıbrıslı Rum gazeteci, Lefkoşa, Ekim 2007.

¹⁸⁹ Kıbrıslı Türkler'de bu rakam yüzde 12, UNFICYP, a.g.e.

¹⁹⁰ "Onlara para ödemediğimiz gerçeğine saygı duymalıdır", Kriz Grubu'na verilen mülakat, Kıbrıslı Rum akademisyen, Lefkoşa, Ekim 2007.

¹⁹¹ "Bizi bekleterek teslim olacağımızı veya ekonomik açıdan Rum'laşacağımızı düşünüyorlarsa yanılıyorlar", Kriz Grubu'na verilen mülakat, Raşit Pertev, Kıbrıslı Türklerin eski müzakerecisi, Brüksel, Eylül 2007.

oldular. Talat, AB yanlısı ve birleşme yanlısı büyük halk gösterilerinin ardından 2003'te cumhurbaşkanı seçilmişti. Şimdi ise Talat'ın eski avukatı ve barış aktivisti Emine Erk değişikliği şöyle anlatıyor: "Talat'ın daha katılaştığını gözlemliyorum... Çözüm için mücadeleyi temsil ediyordu; büyük umutlarla iktidara gelmişti. Hayal kırıklığı, öfke, ilerleme kaydedememişlik hakim şimdi."¹⁹² Sert politikalarıyla tanınan eski cumhurbaşkanı Denktaş, hâlâ birçok kişinin ziyaret ettiği ofisinde Kıbrıslı Türklerin yüzde 65'inin bugünkü koşullarda Annan Planı'nı reddedeceğinden emin olduğunu söylüyor ve ekliyor: "halk aldatıldı. Şimdi Talat da Soyer de benim çizgime geliyorlar. Yani iki halk ve iki devlet... ayrılma, akan kana son verdi, adaya barış getirdi ve kuzeyin yutulmasını engelledi. Neden bizi birleştirmekte ısrar ediyorlar ki?"¹⁹³

G. "TAYVANLAŞMA"

2004'ten bu yana Kıbrıs'taki dinamikler, pek çoklarının adlandırdığı şekliyle kuzeyin "Tayvanlaşması"na işaret ediyor.¹⁹⁴ Kıbrıslı Türklerin şikayet ettiği ve Kıbrıslı Rumların Türk ordusunun koyduğunu iddia ettiği uluslararası izolasyonlara rağmen genel eğilim, dış dünyayla daha fazla etkileşime girme yönünde. Brüksel, Kıbrıs'ın tamamını AB sınırları içinde görerek, ancak AB hukukunu kuzeyde askıya alarak bu durumu dolaylı da olsa kabullenmiş oldu. Kıbrıslı Türklerin seçtiği iki temsilcinin Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi'nde konuşma hakkı bulunuyor ancak oy hakkı bulunmuyor. Brüksel'de yarı diplomatik temsilcilikleri ve AB Parlamentosu'nda lobi faaliyeti yapmaya hakları var. Annan Planı'na "evet" oyu vermelerinden önce herkes Kıbrıslı Türkler'le temas kurmaktan kaçınıyordu. O tarihten sonra ise Talat, iki ABD Dışişleri Bakanı, AB Komisyonu Başkanı Jose Manuel Barroso, Birleşik Krallık, İsveç, Hollanda ve bazı başka Avrupa devletlerinin dışişleri bakanları tarafından kabul edildi.¹⁹⁵

Temmuz 2004'te 57 üyeli İslam Konferansı Örgütü, Annan Planı'na dayanarak Kıbrıslı Türk gözlemci heyetinin statüsünü "toplumdan" "devlete" yükseltti. Birçok Müslüman ülke, kuzeyde ticaret ofisi açmayı düşünüyor.¹⁹⁶ Daha önce

de belirtildiği gibi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, kuzeydeki mallarını geri almak isteyen Kıbrıslı Rumların durumlarının görüşülmesi için Kıbrıs Türk yönetiminin yetkili olduğuna karar verdi. Kıbrıslı Rumlar, BM'nin gitgide Kıbrıs'ın iki tarafına eşit muamele yaptığından şikayet ediyor ve bu durumun "son birkaç yıldır açıkça görüldüğünü ve ... sunulan her raporda daha da belirginleştiğini belirtiyorlar".¹⁹⁷

Bir zamanlar Kıbrıslı Rumların çıkarlarının Arap ve İslam dünyasındaki ateşli savunucusu olan Suriye, 1970'lerden beri kapalı olan Gazimağusa-Lazkiye feribot hattını Ekim 2007'de açma ve haftada iki kez sefer düzenleme kararı aldı. "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti"nin adına hükümetlerin resmi siteleri de dahil olmak üzere internet sitelerinde daha fazla yer verilmeye başlandı. Ekim 2007'de Birleşik Krallık, bu ismi Ankara ise imzaladığı stratejik ortaklığa dair bir resmi metinde tırnak içinde kullandı.¹⁹⁸ "Diğer taraftaki her toplantıya çağırıyorum. Bugün İtalyan büyükelçisi yemeğe gelecek. Bu tür şeyler 2004'ten önce olmuyordu" diye anlatıyor Kıbrıs Türk Ticaret Odası başkanı Erdil Nami.¹⁹⁹

Çok uluslu şirketler artık Kıbrıslı Türkleri tarihin cilvesiyle yalnız bırakılmış talihsiz bir halk olarak görmekten uzaklaşıyor. Fransa'nın Mercure Otelleri, lüks otel ve kumarhenelerinden birini adanın güneyinde değil kuzeyinde açtı; Avustralyalı Gloria Jean's Coffees iki tarafta da şubeler açtı. Geçmişte Kıbrıslı Rumların baskıları nedeniyle İngiliz bankası Barclays'ın kuzeydeki şubesini kapattığı zamanlardaki ticari izolasyon da sona eriyor gibi. Güneydeki bireysel bankacılık şubesini 2006 yılında satan Londra merkezli HSBC bankası, Türkiye'deki yavru şirketi aracılığıyla kuzeyde büyük bir şube açtı. Kıbrıslı Türklerin eski müzakerecisi Raşit Pertev'in ifadesiyle Kıbrıslı Rumlar, "inşaat patlamasını gerçekleştirdi. Sıra bizde... artık onların rakipleriyiz".²⁰⁰

Kıbrıslı Rumların ve Türklerin çoğu açısından "Tayvanlaşma" son derece yıkıcı etkileri olan bir sonuç olmamakla birlikte bir çözümün ikisinin de güvenlik ve ekonomilerini uzun vadede geliştireceği açıktır. Buradaki ana sorun, halihazırda kontrolsüz şekilde bölünmeye doğru giden sürecin herkesin zamanını, parasını ve emeğini çalması; AB, NATO, Türkiye ve 1963-1974 arası dönemde evlerinden atılan Kıbrıslıların haklarına sayısız zarar vermesidir.

¹⁹² Kriz Grubu'na verilen mülakat, Lefkoşa, Ekim 2007.

¹⁹³ Kriz Grubu'na verilen mülakat, Lefkoşa, Ekim 2007.

¹⁹⁴ Kriz Grubu'na verilen mülakat, İSTAME'de araştırmacı Philippos Savvides, Atina, Ekim 2007.

¹⁹⁵ Ancak Kıbrıslı Türklerin müzakerecisi Raşit Pertev şunu da ekliyor: "AB'ye ve AB ülkelerine daha kolay ulaşabiliyoruz. Nadir durumlar dışında kimse bizi geri çevirmiyor. Sadece 'merhaba' deme aşamasını geçtik. Peki AB'nin parçasıysak bu ne anlama geliyor? Kendimi ifade edemiyorum, AB'ye domatesimi satamıyorum. Biz belki de AB'nin hayaletleriyizdir", Kriz Grubu'na verilen mülakat, Brüksel, Eylül 2007.

¹⁹⁶ Kriz Grubu'na telefonda verilen mülakat, Kıbrıs'ta görevli Batılı bir diplomat, Aralık 2007.

¹⁹⁷ "BM Genel Sekreteri'nin BM Kıbrıs Barış Gücü'ne dair son raporundaki en önemli hususlar hakkında Kıbrıs Hükümetinin açıklamaları", BM'ye gönderilen belge, 4 Aralık 2007.

¹⁹⁸ Bir İngiliz yetkili, bunun politikalarının bir göstergesi değil metnin yazımındaki bir yanlış anlaşmanın sonucu olduğunu belirtti, Kriz Grubu'na telefonda verilen mülakat, Aralık 2007.

¹⁹⁹ Kriz Grubu'na verilen mülakat, Lefkoşa, Ekim 2007.

²⁰⁰ Kriz Grubu'na verilen mülakat, Lefkoşa, Ekim 2007.

VI. SONUÇ

İdeal olan, Kıbrıs'ta 2008'de başlayacak görüşmelerin bir veya iki yıl içinde sonuçlanarak parametreleri otuz yıldır belli olan bir çözüme ulaşılmasını sağlamasıdır. Tüm tarafların bunun BM arabuluculuğunda kapsamlı bir çözüme ulaşmak için belki de son şans olduğunu kabul etmeleri gerekiyor. Statükonun gerekirse sonsuza kadar sürdürülebileceği düşüncesi çoktan geçerliliğini yitirmiş durumda. 2004'te Annan Planı'nın başarısız olması ve aynı zamanda Kıbrıslı Rumların AB'ye girmesi Kıbrıs sorununa yeni dinamikler kazandırdı: kuzey Kıbrıs'ın "Tayvanlaşması"; Kıbrıslı Rumlar ve Türkler'in güttükleri politikaların birbirinden daha fazla uzaklaşması; AB'yle Türkiye arasındaki uçurumun derinleşmesi; AB ve NATO arasındaki artan gerginlikler ve Türkiye'yle Kıbrıs arasında diplomatik gerilla savaşının yaşanması. Avrupa'yı böylesine etkileyen sonuçlar, üzerinde yaklaşık bir milyon hâli vakti yerinde insanın yaşadığı, fiziki bir çatışmanın olmadığı ve temel endüstrisi turizm olan küçük bir adadaki ihtilaf nedeniyle ortaya çıktığı için daha da düşündürücü.

BM, AB ve ilgili devletler, müzakerelere başlanması için gösterilecek çabaları gerçekçi bir biçimde değerlendirmeliler. Diplomatik sermaye ve iki toplumun iyi niyeti, 8 Temmuz 2006 sürecinde harcanmış oldu. Bu süreç için ne Kıbrıslı Rumlar ne de Kıbrıslı Türkler hazır ve şu anda ikisinin de fazla bir beklentisi yok. Varılan çıkmaz, toplumların kuşularını daha da arttırdı. Mevcut durumda AB ve BM'nin soruna daha fazla dahil olma sorumlulukları bulunuyor. İki Kıbrıs toplumunun milliyetçi atmosferi içinde genellikle kaybolup giden ve müzakereler yoluyla çözüme ulaşılması gerektiği fikrinin açıkça dile getirilmesini sağlayabilirler. AB'nin Kıbrıslı Rum, Kıbrıslı Türk, Yunan ve Türk kanaat önderlerini de kapsayacak yeni bir tartışma ve gerçek bir diyalog ortamını destekleme konusunda da özel bir ihtiyacı ve sorumluluğu bulunuyor.

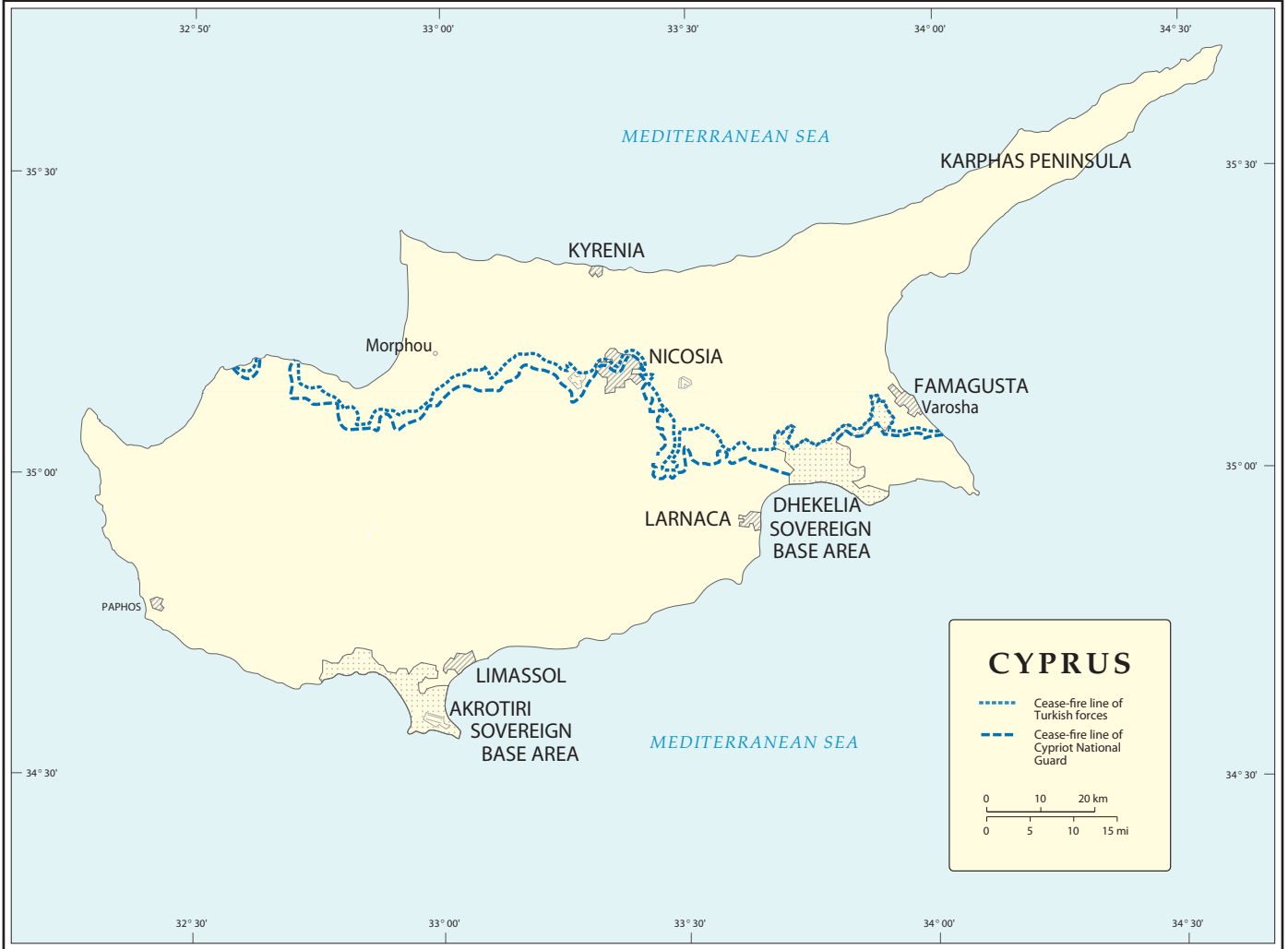
AB ve Kıbrıs Rum liderleri, Kıbrıs'ta çözüme ulaşılmasını istiyorlarsa Türkiye'yi AB üyeliğinin gerçekleşebilir bir hedef olduğu konusunda ikna etmeleri gerektiğinin farkına varmalı. Kıbrıslı Rumlar, AB avantajlarını Türkiye'ye karşı kullanarak ve Kıbrıslı Türkleri görmezden gelerek üniter bir devlet hedefini sürdürmelerinin Türkiye'yi AB'den uzaklaştırdığının ve adanın daimi olarak bölünmesinin daha büyük bir olasılık haline getirdiğinin farkına varmalı. Aynı şekilde Türkiye, Kıbrıslı Rumlar'ı kendisinin onlar için varoluşsal bir tehdit olmadığına ikna etmesinin AB'ye katılma hedefinde büyük bir engeli ortadan kaldırmanın anahtarı olduğunu kabul etmeli. Bir diyalog ve ticaret politikası geliştirmesi, Yunanistan'la 1999'dan bu yana sürdürdüğü ilişkinin olumlu sonuçlarını Kıbrıs'la da gerçekleştirmesini sağlayabilir.

BM arabuluculuğundaki görüşmeler yeniden başlarsa AB'nin bu süreci yakından izlemesi ve iki tarafla da çalışması yerinde olacaktır. Görüşmeler yine başarısızlığa uğrarsa AB, zor kararlar almak zorunda kalacak. AB vatandaşı olan Kıbrıslı Türkler, sonsuza kadar belirsiz bir statüde bırakılmamalı. Mevcut duruma gelinmesinde yapılan hatalarda kendisinin de büyük payı olan Avrupa Birliği, kendi geleceğini Kıbrıs sorunu nedeniyle ipotek altında bırakmaya devam etmemeli.

Lefkoşa/İstanbul/Brüksel, 10 Ocak 2008

EK - A

KIBRIS HARİTASI

Adapted by International Crisis Group from Map No. 4038 (October 1997), United Nations Department of Public Information, Cartographic Section

EK - B

KIBRIS KRONOLOJİSİ

-
- 1960 Kıbrıs, Birleşik Krallık'tan bağımsızlığını kazandı; Birleşik Krallık, Yunanistan ve Türkiye garantör devletler olarak belirlendi.
- 1963 Anayasal düzen işlemez duruma geldi, Kıbrıslı Türkler yönetimden bir daha dönmek üzere çekildi. Kıbrıslı Rumların Kıbrıslı Türklere saldırması sonucu toplumlar arası şiddet patlak verdi.
- 1964 BM, Kıbrıslı Türkleri korumak ve Türkiye'nin işgalini önlemek için adada barış gücü konuşlandırdı. ABD'nin gönderdiği "Johnson Mektubu", NATO üyesi olan Türkiye'nin Amerikan silahlarını Kıbrıs sorununda kullanmasını yasakladı.
- 1974 Yunanistan'la birleşmeyi amaçlayan ve Atina tarafından desteklenen Kıbrıs'taki darbe'nin ardından Türk askerleri adayı işgal etti. Avrupa ve ABD, Türkiye'ye karşı siyasi ve askeri yaptırımlar uyguladı.
- 1975 Kıbrıslı Türkler, Türk Federe Devleti'ni ilan etti.
- 1977 Kıbrıs cumhurbaşkanı Başpiskopos III. Makarios ve Kıbrıslı Türklerin lideri Rauf Denktaş tarafından imzalanan ilk Üst Düzey Anlaşma, iki kesimli, iki toplumlu federasyona dayanan çözümün temel hatlarını belirledi.
- 1979 Kıbrıs cumhurbaşkanı Spiros Kiprianu ile Denktaş, ikinci Üst Düzey Anlaşmada federal çözüm vizyonunu yeniden teyit etti.
- 1983 Eylül: BM Genel Sekreteri Perez de Cuellar'ın barış çabaları sonuçsuz kaldı.
Kasım: Kıbrıslı Türkler, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti adı altında bağımsızlıklarını tek taraflı olarak ilan ettiler.
- 1992-1993 BM Genel Sekreteri Boutros Boutros-Ghali'nin "fikirler dizisi" sunuldu ve başarısız oldu.
- 1994 Avrupa Adalet Mahkemesi, Kıbrıslı Türklerin, Kıbrıslı Rumların yeni menşei belgesine sahip olmayan ürünlerini doğrudan ve vergiden muaf olarak AB'ye ihraç etmesini yasakladı.
- 2003 Şubat: Sert siyasetiyle tanınan Tasos Papadopoulos, seçimlerde Glafkos Klerides'i yenerek Kıbrıs'ın yeni cumhurbaşkanı oldu.
Aralık: Çözüm yanlısı partilerin ön plana çıkmasıyla Mehmet Ali Talat'ın Cumhuriyetçi Türk Partisi yeni hükümeti kurdu.
- 2004 Nisan: Annan Planı referanduma sunuldu, Kıbrıslı Türkler tarafından "evet", Kıbrıslı Rumlar tarafından "hayır" oyu aldı.
Mayıs: Kıbrıs, bölünmüş olarak AB'ye girdi.
- 2005 Nisan: Talat, Kıbrıslı Türklerin cumhurbaşkanı seçildi. Deneyimli ve sert siyasetiyle tanınan Denktaş, Kıbrıslı Türklerin liderliği makamını bıraktı.
- 2006 Kıbrıs Rum cumhurbaşkanı Papadopoulos ile Kıbrıs Türk cumhurbaşkanı Talat arasındaki 8 Temmuz anlaşmasıyla çözüme ulaşmak için BM arabuluculuğundaki temaslar yeniden başladı ve kısa sürede durdu.
- 2007 5 Eylül: Talat'ın önerdiği hızlandırılmış ve 2008'in sonunu hedef olan müzakereler Papadopoulos tarafından reddedildi.
- 2008 17 Şubat: Kıbrıs Rum cumhurbaşkanlığı seçimleri yapılacak.
- 2009 AB, Türkiye'nin limanlarını Kıbrıs Rum deniz ve hava trafiğine açmasını öngören 2005 Gümrük Birliği Ek Protokolü'nü uygulamasını gözden geçirecek.